

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of
Diaconia

DTS | Diakonian
tutkimuksen seura

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittajat/Editors

Professori, sosiaalipolitiikka

Heikki Hiilamo

heikki.hiilamo@vid.no, puhelin 040 358 7203

Toimitussihteeri / Editorial Assistant

TT, yliopistonlehtori

Suvi-Maria Saarelainen

suvi.saarelainen@uef.fi

Toimittajat / Editorial Team

TT, AmO

Tiina Ikonen

tiina.ikonen@diak.fi, puhelin 040 509 6413

Professori, sosiaalityö

Marjaana Seppänen

marjaana.seppanen@helsinki.fi, puhelin 050 448 9118

TT, tutkijatohtori

Anna Sofia Salonen

anna.salonen@uta.fi

Taitto/Layout: Tmi Sivupolku

ISSN 1796-5675

SISÄLLYS

Abstracts 3

Pääkirjoitus

Björn Vikström Vieraanvarainen kirkko..... 4

Artikkelit

✚ **Miia Kontro** Laupeudenteko vai ihmisyyden haaksirikko:
Suomen evankelisluterilaisen kirkon eutanasiakeskustelun
diskurssit 2011–2017 6

✚ **Irene Roivainen** Seurakuntadiakonia uudistuvan sosiaalityön
kumppanina 32

Kirjoitukset

Anna Sofia Salonen, Tuomo Laihiala, Maria Ohisalo Ruoka-avusta
tarvitaan ajantasaista ja avun asiakkaiden näkökulmat huomioivaa
tutkimustietoa 48

Kari Latvus Diakonia kaipaa uutta kertomusta 54

Johanna Lehmusmies Diakoniatyöntekijöiden joukkopako –
Mitä seurakunnissa tapahtuu? 58

Tarja Huttunen Elämää kuormittavat ja kannattelevat tekijät yli
80-vuotiailla naisilla 63

Markku Hiltunen, Helena Kankuri Kirjasto syrjäytymistä vastaan ... 69

Kirjallisuus

Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien &
Kjell Nordstokke (toim.): The Diaconal Church (Auli Vähäkangas)..... 74

Juhani Mattila: Nöyryytys – Arvokkuuden kokemuksen menettämisestä
ja uudelleen löytämisestä (Jari Ikonen). 77

Kirsti Ellilä: Lepra (Jonna Ojalampi) 80

Diakonian tutkimus 2/2019 kirjoittajat

Björn Vikström
TT, yliopisto-opettaja
Åbo Akademi
bjorn.vikstrom@abo.fi

Mia Kontro
TM, FM
Itä-Suomen yliopisto
miiakon@student.uef.fi

Irene Roivainen
YTT, sosiaalineuvos
irene.roivainen@gmail.com

Anna Sofia Salonen
TT, tutkijatohtori
Tampereen yliopisto
anna.salonen@tuni.fi

Tuomo Laihiala
YTT, apurahatutkija
Tampereen yliopisto
tuomo.laihiala@tuni.fi

Maria Ohisalo
YTT, kansanedustaja, sisäministeri
maria.ohisalo@eduskunta.fi

Kari Latvus
Dos., TT, Jumalanpalvelus ja
yhteiskunta -yksikön johtaja
Kirkkohallitus
kari.latvus@evl.fi

Johanna Lehmusmies
Sosionomi (YAMK),
diakoniatyöntekijä
Hakunilan seurakunta
johanna.lehmusmies@evl.fi

Tarja Huttunen
sairaanhoitaja (YAMK)-diakonissa,
psykiatrinen sairaanhoitaja,
psykoterapeutti, työnohjaaja,
erikoisdiakonian viranhaltija
Espoon seurakuntayhtymä
tarja.huttunen@evl.fi

Markku Hiltunen
FM, informaattikko
Diakonia-ammattikorkeakoulu
markku.hiltunen@diak.fi

Helena Kankuri
tietopalvelusihteri
Diakonia-ammattikorkeakoulu
helena.kankuri@diak.fi

Auli Vähäkangas
TT, Käytännöllisen teologian
professori
Helsingin yliopisto
auli.vahakangas@helsinki.fi

Jari Ikonen
TM, taksinkuljettaja
jari@ikoset.net

Jonna Ojalampi
TM, Käytännöllisen teologian
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto
jonna.ojalampi@helsinki.fi

ABSTRACTS

MIIA KONTRO

Act of Mercy or Shipwreck of Humanity: Discourses of the Debate on Euthanasia in the Evangelical Lutheran Church of Finland 2011–2017

The article examines the debate on euthanasia in the Evangelical Lutheran Church of Finland in 2011–2017. The data consists of official statements, newspaper articles, and opinions published in newspapers and in Church's own media channels. The results reveal eight discourses used to justify and reflect the speaker's attitude towards euthanasia. The discourses of God's omnipotence, the holiness of life, responsibility and slippery slope are used in views against euthanasia. They point out the limitations of human authority in relation to other people or to God. The discourses of dignity, suffering, and mercy are used both for and against euthanasia. The discourse of charity includes the perspective of imagining oneself in the situation of another person and is used mainly in proposing views on euthanasia. The results provide insights on religion-based attitudes towards euthanasia.

IRENE ROIVAINEN

Parish diaconal work as partner in renewal of social work

In this article I discuss the changes in church diaconal work and municipal social work in Finland, at a time when the responsibility for organizing social and health care services is being transferred from local authorities and joint municipal authorities to larger entities called regions.

To provide a context for my study, I start with a qualitative review of literature on the role of the church as a provider of welfare services and of studies on the relationship between diaconal and municipal social work. The study was started in autumn 2016 by interviewing officials involved in preparing for the social and health care service reform and in the directing of social work in the City of Tampere, as well as senior officials in the Evangelical-Lutheran Parish Union in Tampere. The actual research material consists of a focus group interview with five senior diaconal workers. The interview data was analyzed with qualitative content analysis, utilizing category analysis, among other methods.

Diaconal work often remains invisible, not being contract-based or documented. Nevertheless, the care provided by church organizations is a significant resource in the welfare society. In the new, regional organizations combining social and health care, the role of the church as service provider may expand significantly.

Vieraanvarainen kirkko

Diakoniatyössä on usein mentävä oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Voi olla mahdotonta tietää varmuudella etukäteen, mitä yksittäiset ihmiskohtaukset tuovat tullessaan. Minusta kirkossamme on tänä päivänä ilmeinen tarve vieraanvaraisuuden teologialle. Tähän on ainakin neljä syytä.

Ensinnäkin yhteiskuntamme on paradoksisella tavalla muuttunut samalla yhä maallistuneemmaksi ja yhä monikulttuurisemmaksi. Hengellisyys on privatisoitunut ja moni kokee kristillisen uskon ja kirkon itselleen hyvin vieraaksi. Samalla seurakuntien toiminta-alueella asuu yhä enemmän ulkomaalais-taustaisia ihmisiä – sekä kristittyjä että muiden uskontojen edustajia. Tämän vuoksi tarvitsemme kirkossa uskontoteologista pohdintaa, jossa selvitämme, miten kristittyinä ja kirkkona suhtaudumme sekä uskonnottomiin ja agnostikkoihin että toisella tavalla uskoviin. Tarvitsemme kykyä dialogiin ja yhteistyöhön yli uskontokuntarajojen.

Toinen syy vieraanvaraisuuden teologiselle selvittämiselle nousee Kristinuskon ytimeistä. Sekä Vanhassa että Uudessa testamentissa vieraanvaraisuutta pidetään Jumalan keskeisenä ominaisuutena. Jeesuksen toiminnassa ja hänen vertauksissaan juhla-aterioilla ja inklusiivisella pöytäseureilla on keskeinen rooli. Ehtoollisvietetolla on sekä vahva yhteisöllinen että eskatologinen ulottuvuus.

Jumalan osoittama vieraanvaraisuus toimii myös esimerkkinä ihmisille. Vastuu kaikkein heikommassa asemassa olevista korostuu hyvin selvästi. Vanhassa testamentissa vastuu orvoista, leskistä ja muukalaisista pidetään kansakunnan moraalisen arvojen mittarina, ja Jeesus samaistuu hyvin vahvasti hädässä oleviin kanssaihmiisiin. Vieraanvaraisuudella on siis hyvin vahva diakoninen pohjavire.

Huolimatta vieraanvaraisuuden keskeisestä asemasta Raamatussa meillä kristityillä on historian aikana ollut suuria vaikeuksia suhtautua kunnioituk-
sella yhteiskunnalliseen muutokseen ja toisin uskoviin. Toki voimme ilolla to-
deta, että monet niistä, jotka aikanaan pyrkivät edistämään tasa-arvoa miesten
ja naisten välillä, yleistä äänioikeutta ja demokratiaa sekä globaalia oikeuden-
mukaisuutta, tekivät tämän nimenomaan kristillisetä vakaumuksesta käsin.
Mutta toisaalta on yhtä ilmeistä, että kirkkojen johtajat suhtautuivat tällaisiin
pyrkimyksiin hyvin torjuvasti, ja pitivät niitä hyökkäyksenä Jumalan luomaa
järjestystä vastaan.

Kolmas syy tutkia vieraanvaraisuutta nousee mielestäni juuri tästä kykene-
mättömyydestä osoittaa avoimuutta ja uteliaisuutta niitä kohtaan, jotka usko-
vat, elävät tai ajattelevat tavoilla, jotka meistä tuntuvat vierailta. Jos uskomme,
että Jumala on suurempi kuin mitä pystymme sanoittamaan, ja myös, että
ihmiskunta kokonaisuutena on luotu Jumalan kuvaksi, voimme ymmärtää
enemmän tästä maailmasta ja ihmisen osasta kuuntelemalla erilaisista taus-
toista tulevia ihmisiä.

Samalla vieraanvaraisuutta ei pidä romantisoida. Kaikki kohtaamiset yli
rajojen eivät välttämättä koidu siunaukseksi. Jokainen muukalainen ei tah-
do meille hyvää. Omallakin kohdallamme tiedämme, että tarvitsemme rajoja,
muuten poltamme itseämme loppuun. Meidän tulee myös kunnioittaa toisten
integriteettiä ja toiseutta. Rajojen ylittämisen lisäksi tarvitsemme siksi, nel-
jänneksi, myös pohdintaa siitä, mitkä rajanvedot ovat perusteltuja, mitkä eivät.
Tärkeää on kuitenkin alleviivata, että ihmisiä ei pidä kohdella eri tavalla sen
perusteella, mihin kansakuntaan, uskontoon tai muunlaiseen identiteettiin he
katsovat kuuluvansa. Tähän Jeesus kehottaa meidät hyvin vahvasti omalla esi-
merkkillään.

Laupeudenteko vai ihmisyyden haaksirikko

Suomen evankelisluterilaisen kirkon eutanasiakeskustelun diskurssit 2011–2017

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastellaan Suomen evankelisluterilaisen kirkon piirissä käytyä eutanasiakeskustelua vuosina 2011–2017. Tutkimusaineisto koostuu sanomalehdissä ja kirkon omissa kanavissa julkaistusta kannanotoista, sanomalehtiartikkeleista ja mielipidekirjoituksista, joita tarkastellaan diskurssianalyysin keinoin. Tuloksista selviää kirkon viranhaltijoiden käyttämät kahdeksan eri diskurssia, joilla puhuja perustelee ja pohtii omaa kantaansa suhteessa eutanasiaan. Jumalan kaikkivaltiuuden, elämän pyhyyden, vastuun ja kaltevan pinnan diskursseja käytetään eutanasiaa vastustavissa näkemyksissä, jotka korostavat ihmisen toimintavallan rajoja suhteessa toisiin ihmisiin tai Jumalaan. Ristiriitainen asennoituminen eutanasiaan näkyy arvokkuuden, kärsimyksen ja armeliaisuuden diskursseissa, joita käytetään sekä eutanasiaa vastustavissa että puoltavissa näkemyksissä. Lähimmäisenrakkauden diskurssi sisältää toisen sijaan asettumisen näkökulman, jota käytetään yksinomaan eutanasiaa puoltavassa tai ymmärtävässä asennoitumisessa. Tutkimuksen tulokset tarkentavat uskonnolliseen arvomaailmaan pohjautuvia näkemyksiä eutanasiasta.

Johdanto

Keskustelu eutanasiasta on noussut esiin muutaman vuosikymmenen välein. Kuolinsyyt ovat lääketieteen kehittymisen takia muuttuneet ja eliniänodote on kasvanut. Samalla lääketieteen modernisoituminen on herättänyt kysymyksiä elämän arvokkuudesta ja yksilön oikeuksista oman elämänsä päätöksissä. (Pöysti, 2009:165.) Eutanasiaa puoltavat ja vastustavat näkemykset ovat olleet näkyvästi esillä erityisesti länsieurooppalaisessa mediassa, jossa eutanasiamyönteisyys on viime vuosikymmenien aikana lisääntynyt selvästi

(Stronegger ym., 2011:227–229; Cohen ym., 2014:143, 151). Vuonna 2002 Alankomaat ja Belgia hyväksyivät eutanasian ensimmäisinä maina Euroopassa. Vuonna 2009 eutanasia sallittiin Luxemburgissa. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta ennusti vuonna 2004, että Suomi monet EU-maat mukaan lukien tulisi sallimaan eutanasian 10–15 vuoden kuluessa (Ryyänen ym., 2004:85–86). Eutanasiakeskustelua Suomessa vauhditti Vihreiden puoluekokouksessa 2012 hyväksytty periaateohjelman esitys, jonka mukaan: ”Ihmisellä on oikeus paitsi hyvään elämään, myös hyvään kuolemaan, tarvittaessa hyvän saattohoidon turvin tai halutessaan viime kädessä avustettuna” (Vihreiden periaateohjelma, 2012).

Yhteiskunnallinen eutanasiakeskustelu vilkastui vuonna 2017 johtuen eutanasia-aloitteesta, jossa eduskunnan toivottiin ryhtyvän toimenpiteisiin eutanasian laillistamiseksi Suomessa.¹ Valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta julkaisi kannanoton, jossa painotettiin eutanasiain sijaan palliatiivisen hoidon ja saattohoidon resurssien, saatavuuden ja koulutuksen parantamista (ETENE, 2017). Myös kirkon piirissä keskustelu eutanasiasta kääntyi saattohoidon kehittämiseen. Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkolliskokouksen keväätunnuksessa 2017 käsiteltiin edustaja-aloitetta ”Kirkko mukaan saattohoitoon”, jossa viitattiin eutanasia-aloitteeseen ja kirkon rooliin eutanasiakeskustelussa: Jääkö kirkko seuraamaan keskustelua sivusta vai liittykö kirkko keskusteluun aktiivisena toimijana? Aloitteessa ehdotettiin, että kirkkoa lähellä olevat säätiöt ja yhdistykset voisivat olla mukana tukemassa saattohoidon kehittämistä ja perustaa omakatteisia saattohoitokoteja. Kirkolliskokous jätti aloitteen raukeamaan. (Kirkolliskokouksen pöytäkirja, 2017.) Marraskuussa 2017 Suomen evankelisluterilaisen kirkon piispat julkaisivat kannanoton, jossa kehoitettiin eutanasiain sijaan keskittymään laadukkaaseen saattohoidon kehittämiseen. (Suomen ev.lut. kirkko: Suomen evankelisluterilaisten piispojen kannanotto 9.11.2017.)

Vaikka kirkon virallinen linjaus on eutanasiaa vastustava, kirkon viranhaltijoiden julkisessa mediassa käymä eutanasiakeskustelu sisältää myös poikkeavia näkemyksiä eutanasiasta. Tässä artikkelissa tarkastelen, millaisilla diskursseilla Suomen evankelisluterilaisen kirkon papit ja kirkon asiantuntijat perustelevat suhtautumistaan eutanasiaan julkisessa eutanasiakeskustelussa. Miten kannattajien ja vastustajien diskurssit eroavat toisistaan? Miten puhujan asema ja valtasuhteet näkyvät teksteissä?

Yhteiskunnallisen eutanasiakeskustelun ulottuvuudet

Suomessa eutanasiakeskustelu on ollut käynnissä noin sadan vuoden ajan. Ensimmäiset rikosoikeudelliset armomurhaan liittyvät pohdinnat löytyvät 1920-luvun juridisesta aikakausikirjallisuudesta. Tällöin keskustelu linkittyi meneillä olleeseen rikoslain uudistukseen. Keskustelu ”kuolinavun antamisesta” nousi uudestaan pinnalle 1945, jolloin saksalaiseen tutkimukseen perustuvassa Lakimies-lehden artikkelissa pohdittiin kuolinavun oikeutusta erityistapauksissa. (Korhonen, 1994:96.) Eutanasia terminä nousi esille 1960-luvulla, jolloin yhteiskunnallista keskustelua kiihdytti Clarence Blomquistin eutanasiaa käsittelevä kirja lääketieteellisen etiikan näkökulmasta (Blomquist, 1967b). Eduskunnan lakivaliokunta pitäytyi kuitenkin eutanasiakielteisellä kannalla vuoden 1969 valtiopäivillä, vaikka lääketieteellisten hoitojen kehittyminen ja kuoleman pitkittäminen nähtiinkin ongelmallisena. Lakivaliokunta totesi, että eutanasiaa koskevat erityissäännökset rikoslaissa saattaisivat johtaa väärinkäsitykseen potilaan turvallisuudesta. Asia kuitenkin otettaisiin uudelleen harkittavaksi, mikäli kielteinen kanta aiheuttaisi käytännön ongelmia potilastyössä. (Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö n:o 11, Vp. 1969.) 1970-luvulla keskustelu eutanasiasta kääntyi hoidon rajoihin, potilaan oikeuksiin ja hoitotahtoon (Uotila, 1975:514–523). Myös ulkomailla eutanasiakeskustelun keskiössä oli parantumattomasti sairaiden, useimmiten vanhusten, tietoinen hoitamatta jättäminen tai hoidon keskeyttäminen. Eutanasian rinnalla keskusteltiin abortista, joka herätti myös samansuuntaisia filosofisia ongelmia liittyen ihmiselämän arvokkuuteen, kuolemanpelkoon ja elämän päättämisen ongelmakohtiin. (Caputo, 2015:860.)²

1980-luvulla eutanasiakeskustelu aktivoitui uudestaan ensin ulkomailta ja myöhemmin Suomessa. Filosofisten pohdintojen rinnalla alkoi esiintyä eettisiä, moraalisia ja uskonnollisia näkemyksiä, erityisesti huolta eutanasian väärinkäytöstä ja kriteerien laajentumisesta vammaisiin ja vastasyntyneisiin. Ennen vuosituhanteen vaihdetta keskustelu suuntautui vapaaehtoiseen eutanasiaan ja lääkäriavusteiseen itsemurhaan. Eutanasian vaihtoehdoksi esitettiin saattohoitoa. 2000-luvulla eutanasiakysymys on nähty monisyisenä ongelmana, joka koskettaa sekä potilaita, terveydenhoitohenkilökuntaa että perheenjäseniä. Eutanasian rinnalla on puhuttu palliatiivisesta hoidosta, sen saatavuudesta ja palliatiivisesta sedaatiosta vaihtoehtona eutanatialle. Fyysisen kärsimyksen lisäksi keskustelua on käyty henkisestä kärsimyksestä ja eutanasiain tärkeydestä. (Caputo, 2015:860–863, 867.)

Eutanasiakeskustelussa on nähtävissä toistuvia argumentteja, joita käytetään sekä eutanasiaa vastustavassa että puoltavassa näkemyksessä. Kaltevan pinnan argumenttia käytetään kahdesta näkökulmasta. Ensimmäisen mukaan eutanasian salliminen tietyissä tilanteissa johtaa väistämässä tilanteisiin, joissa kriteerit höllentyvät. Toisen näkökulman mukaan riskinä on, että jos eutanasia hyväksytään tietyissä tilanteissa, on loogista hyväksyä eutanasia myös muissa tilanteissa. Molemmista näkökulmista päädytään siihen, että eutanasian hyväksyminen johtaa käytännöllisistä tai loogisista syistä eutanasiakriteereiden laajenemiseen. Tämä johtaa ei-tarkoitettuihin ja ei-haluttuihin seurauksiin, kuten tahdonalaisesta eutanasiasta tahdottomaan tai jopa tahdonvastaiseen eutanasiaan, joka koskettaisi erityisesti vaikeasti vammaisia vastasyntyneitä tai dementiapotilaita. (Pöyhä ym., 2014:9; De Jong & Van Dijk, 2017:15.) Uhkakuvana nähdään myös muuttuva yhteiskunnallinen arvomaailma ja ilmapiiri, jotka voisivat mahdollistaa eutanasian toteuttamisen taloudellisista syistä hoitoa halvempaan vaihtoehtona. Tällöin on riskinä, että ryhmät, jotka ovat jääneet jälkeen muusta yhteiskunnallisesta tasa-arvokehityksestä, jäisivät ajan myötä jälkeen myös eutanasiaan liittyvässä päätöksenteossa. (Pälve, 2015:618–620.)

Useat tutkimukset ovat osoittaneet uskonnollisuuden, uskonnon harjoittamisen ja uskonnollisten uskomusten yhteyden eutanasia-asetteisiin, sillä uskonnollinen vakaumus luo arvopohjan, jota vasten ihminen peilaa eettisiä elämän ja kuoleman kysymyksiin liittyviä näkemyksiään (Burdette ym., 2005; Moulton ym., 2006; Jylhänkangas, 2013:230; Sharp 2017). Kristinuskon piirissä eutanasiaa ja aborttia on vastustettu samoilla argumenteilla: teko on ristiriidassa kristillisen etiikan kanssa, vastoin viidettä käskyä, johtaa inhimillisen elämän kunnioituksen vähenemiseen, eikä sitä ei voi tehdä tekemättömäksi (Blomquist 1967a:105–125). Jylhänkankaan (2013:114) tutkimuksessa näyttäytyy tosin myös kristillis-hyväksyvä pelastusoppiin liittyvä näkemys eutanasiasta, jossa eutanasia ei ole ihmisen pelastukselle uhka, sillä ihminen on jo pelastunut. Tämänkaltaisen hyväksyvä näkemys on kuitenkin eutanasiaa vastustavaan näkemykseen verrattuna harvinainen.

Eutanasiamyönteisyyteen yhdistyy useimmiten kärsimyksen, itsemääräämisoikeuden ja oman kuoleman kontrolloimisen näkökulmat. Sekä kansainvälisessä että suomalaisessa eutanasiakeskustelussa eutanasiaa on puolustettu näkemyksellä, jossa lähellä kuolemaa oleva vaikeasti sairas potilas vapautetaan kivusta ja kärsimyksestä hänen sitä pyytäessään. (Pöysti, 2009: 168.) Hol-

lannissa, Belgiassa, Luxemburgissa ja Kanadassa eutanasia on sallittu myös psyykkisen kärsimyksen takia, mutta käytännössä eutanasia toteutuu tällaisissa tapauksissa vain harvoin. Vuonna 2017 Hollannin 6585 eutanasiasta 83 tehtiin psykiatrisista häiriöistä kärsiville. (Emanuel ym., 2016; Regionale Toetsingscommissie Euthanasie, 2017:5; Van Veen ym., 2018.) Potilaan itsemääräämisoikeuteen liittyy yksilön oikeuksien kunnioitus oman elämän päätöksissä (Berghs ym., 2009:442). Näkökulmassa on kulttuurisia eroja: Yhdysvalloissa eutanasiakeskustelun lähtökohtana on ihmisen itsemääräämisoikeus ja valinnan vapaus, kun taas Euroopassa keskustelu koskee ihmisarvoa ja kärsimyksen lievittämistä (Pahlman, 2015:624). Autonomian korostaminen eutanasiakeskustelussa on tyypillistä nimenomaan länsimaissa, joissa se on keskeinen arvo ja yhteydessä individualismiin (Cohen ym., 2014:151).

Termien määrittelyä

Eutanasiakeskustelussa on havaittavissa eutanasiaan liittyvän termistön sekoittamista joko tahallisesti tai tahattomasti (Rietjens ym., 2013). Siksi on aiheellista selittää yleisimmin eutanasiakeskustelussa toistuvat termit.

Aktiivisella eutanasialla tarkoitetaan lääkärin tarkoituksellisesti suorittamaa potilaan kuolemaan johtavaa toimenpidettä, joka annetaan potilaalle tämän vapaaehtoisesta ja oikeustoimikelpoisesta pyynnöstä (Suomen Lääkäriliitto, 2013:159).³ *Avustetussa itsemurhassa* lääkäri avustaa potilasta itsemurhan toteuttamisessa määräämällä siihen tarkoitettuja lääkkeitä tai valmistamalla pistettävään ruiskuun lääkeaineita ihmisen itse pistettäväksi. Avustettu itsemurha ei ole Suomessa rikos. (Suomen Lääkäriliitto, 2013:162.) Lääkärin suorittamana sitä pidetään kuitenkin sopimattomana tekona, joka voi johtaa kurinpitomenettelyyn (Pahlman, 2015:622).

Palliatiivinen eli oireenmukainen hoito on parantumattomasti sairaan tai henkeä uhkaavaa sairautta sairastavan potilaan ja hänen läheistensä elämänlaatua tukevaa kokonaisuhoitoa, jonka tarkoituksena on kivun ja kärsimyksen ehkäiseminen ja lievittäminen (Pöyhiä ym., 2014:10). *Saattohoidolla* tarkoitetaan potilaan hoitoa sairauden viime vaiheessa, kun jäljellä oleva elinaika arvioidaan lyhyeksi. Saattohoidossa keskitytään oireiden ja kärsimyksen vähentämiseen ja se on osa palliatiivista hoitoa. (Suomen Lääkäriliitto, 2013:156.) Arvion mukaan Suomessa on vuosittain muutamia kymmeniä potilaita, joilla kivun lievittäminen saattohoidossa ei ole riittävää (ETENE, 2011). *Pallia-*

tiivinen sedaatio tarkoittaa potilaan tajunnan tason laskemista lääkkeillä. Taivotteena on lievittää sietämättömiä oireita, jotka eivät reagoi tavanomaisiin hoitokeinoihin. (Suomen Lääkäriliitto, 2013:158.)

Hoitotabdolla henkilö voi ilmaista omaa hoitoa koskevan tahtonsa tilanteessa, jossa hänen näkemystään ei voida kuulla hoitoratkaisuja tehtäessä. Henkilö voi kieltäytyä hoidoista tai ohjeistaa kuolemaansa edeltävää hoitoa. Hoitotahto sitoo terveydenhuollon ammattilaista ja ohittaa mahdolliset omaisten eriävät mielipiteet. (Suomen Lääkäriliitto, 2013:155–156).

Aineisto

Artikkelin aineisto koostuu Suomen evankelisluterilaisen kirkon pappien ja kirkon asiantuntijoiden eutanasiaa käsittelevistä julkisista kannanotoista vuosina 2011–2017. Kirkollisen alan asiantuntijat ja johtajat ovat yksi yhteiskunnalliseen eutanasiakeskusteluun osallistuva taho lääkäreiden, poliitikkojen ja eetikkojen ohella. Eutanasiaa koskevaa aineistoa on kirkon piirissä kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin esimerkiksi lääketieteen alalla. Tämän vuoksi aineiston rajaus kohdistuu sanomalehdissä ja kirkon omissa kanavissa julkaistuihin eutanasiaa käsitteleviin artikkeleihin, mutta myös mielipidekirjoitukseen ja piispojen viralliseen kannanottoon. Aineiston laajentaminen uutisartikkeleiden ulkopuolelle antaa näin kattavan kuvan siitä, miten eutanasiasta keskustellaan.

Tarkastelussa on 19 tekstiä (taulukko 1): 11 lehtiartikkelia, neljä kolumnia, kaksi blogikirjoitusta, yksi virallinen kannanotto ja yksi mielipidekirjoitus. Kokonaisuutena aineiston koko ilman teksteihin liitettyjä kuvia on yhteensä 51 sivua. Tuorein teksti on Suomen evankelisluterilaisen kirkon sivuilla julkaistu piispojen kannanotto eutanasiaan vuodelta 2017. Tämän lisäksi hain julkisista medialähteistä artikkeleita, jotka käsittelevät kirkon asiantuntijoiden ja pappien eutanasiapäätöksiä. Eniten eutanasiaa koskevia artikkeleita oli Kotimaa-lehdessä, josta löytyi yhteensä 61 hakutulosta hakusanalla ”eutanasia” vuosilta 2010–2018. Näistä aineistoon karsiutui seitsemän tekstiä, joista yksi on piispa Björn Vikströmin kirjoittama kolumni ja loput eutanasiaa koskevia uutisartikkeleita. Alun perin tarkoituksena oli rajata muu aineisto Kotimaa-lehdestä löytyviin artikkeleihin, mutta tällöin aineisto olisi jäänyt liian suppeaksi. Laajensin siksi aineistohaun käsittämään myös muut kirkolliset ja ei-kirkolliset sanomalehdet, joiden hakutoiminnoissa käytin hakusano-

ja ”eutanasia & kirkko” ja ”eutanasia & pappi”. Hakutuloksia löytyi yhteensä 374. Suomen Kuvalehdessä eutanasiasta ovat kirjoittaneet piispa Seppo Häkkinen sekä kirkkohallituksen kansliapäällikkönä vuosina 2010–2018 toiminut Jukka Keskitalo omissa mielipidekirjoituksissaan. Loput aineistosta ovat yksittäisistä maakunta- tai kirkon piirissä julkaistavista lehdistä tai valtakunnallisista uutislähteistä. Aineiston ulkopuolelle olen jättänyt artikkelit, joissa kirjoittajana/haastateltavana ollut henkilö ei ole kirkon viranhaltija, eutanasian käsittely ei ole artikkelissa pääosassa tai kirjoituksesta ei tule esille selkeää eutanasia-asenteeseen liittyvää argumentointia.

	Pvm	Julkaisu/kirjoittaja	Laji	Otsikko
1	8.5.2011	Kotimaa/ Simo Alastalo, toimittaja	Artikkeli	Asiantuntija: Aika pelottava ajatus että lääkäristä tulisi kuolemanenkeli
2	22.2.2012	Kotimaa/ Johannes Ijäs, toimittaja	Artikkeli	Onko ETENEn eutanasia-kanta ristiriidassa kirkon kannan kanssa?
3	25.2.2012	Kotimaa/ Johannes Ijäs, toimittaja	Artikkeli	Rovasti Aalto: Termit vaikeuttavat eutanasiakeskustelua
4	3.3.2012	Suomen Kuvalehti/ Seppo Häkkinen, piispa	Mielipide	Kirkko ei voi hyväksyä eutanasiaa: Sairaana surmaaminen olisi ihmisyyden haaksirikko
5	25.10.2012	Kotimaa/ Björn Vikström, piispa	Kolumni	Sudoku ja hyvä kuolema
6	9.6.2015	Suomen Kuvalehti/ Jukka Keskitalo, Kirkkohallituksen kansliapäällikkö	Blogi	Haluan kuolla
7	14.9.2016	Kotimaa/ Emilia Karhu, toimittaja	Artikkeli	Kirkon asiantuntija: ”Eutanasiaa koskevat yksinkertaiset kyllä tai ei -kyselyt tulisi kieltää”
8	9.11.2016	Kotimaa/ Emilia Karhu, toimittaja	Artikkeli	Saattohoidon asiantuntija eutanasiasta: Onko kaikki muu jo tehty hyvän kuoleman eteen?

Taulukko 1. Kirkon eutanasiakeskusteluun liittyvät tekstit vuosilta 2011–2017.

	Pvm	Julkaisu/kirjoittaja	Laji	Otsikko
9	24.11.2016	Karjalainen/ Seppo Häkkinen, piispa	Kolumni	Elämän ja kuoleman kysymys / Vaikea eutanasia
10	29.11.2016	Suomen kuvalehti/ Jukka Keskitalo, Kirkkohallituksen kansliapäällikkö	Blogi	Valinnanvapaus ei koske kuolemaa
11	27.12.2016	Yle/ Mika Moksus, toimittaja, Harri Palmolahti, toimittaja	Artikkeli	Sielunhoidon asiantuntija eutanasiasta: Kirkolla ei ole vielä virallista kantaa – ja se on hyvä
12	26.1.2017	Turun Sanomat/ Kaarlo Kalliala, piispa	Kolumni	Kaarlo Kalliala: Pysyisikö eutanasia aisoissa?
13	7.2.2017	Helsingin uutiset/ Raija Nikkilä-Kiiski, toimittaja	Artikkeli	Mitä papit ajattelevat eutanasiasta? – “Tärkeää olisi kehittää saattohoidosta mahdollisimman hyvää”
14	24.2.2017	Kirkonkello/ Virpi Sipola, sairaalasielunhoidon asiantuntija	Artikkeli	Kirkon näkemyksiä eutanasiaan
15	1.3.2017	Silta-lehti/ Juhana Unkuri, toimittaja	Artikkeli	Sairaalapastori puhuu hyvän saattohoidon puolesta
16	6.3.2017	Sanansaattaja/ Petri Vähäsarja, toimittaja	Artikkeli	Piispat: Eutanasia ei ole vastaus pelkoihimme
17	9.3.2017	Savon Sanomat/ Jari Jolkkonen, piispa	Kolumni	Millaisia ongelmia eutanasiaan liittyy?
18	22.3.2017	Kotimaa/ Noora Wikman-Haavisto, toimittaja	Artikkeli	“Jätämmekö heidät ankaraan kamppailuun” – Emerituspiispat vastasivat kyselyyn eutanasiasta
19	9.11.2017	evl.fi/ Piispat Kari Mäkinen, Kaarlo Kalliala, Matti Repo, Samuel Salmi, Seppo Häkkinen, Björn Vikström, Jari Jolkkonen, Simo Peura, Teemu Laajasalo, Tapio Luoma	Kannanotto	Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispat: Hyvä saattohoito tulee taata jokaiselle kuolevalle

Kriittinen diskurssianalyysi

Aineiston analyysi perustuu kielellisesti rakentuneen todellisuuden ja valtarakenteiden analysoimiseen. Analyysissa hyödynnän kriittistä diskurssianalyysia, sillä kirjoitettu teksti on viestintää, joka heijastaa paitsi sosiokulttuurista ympäristöä myös valtasuhteita instituutioiden ja eri toimijoiden välillä (Metsämuuronen, 2008:34; Pietikäinen & Mäntynen, 2009:21; Fairclough, 2002:28–29). Kiinnostus on sekä kielenkäytössä, käytännöissä, kielenkäytön tilanteissa että laajemmissa kulttuurisissa seurauksissa (Jokinen, 1999:49). Tutkimuksen keskeisenä kohteena ja analyysin tuloksena nähdään kulttuurin muotoutuminen, jonka kehittymistä tarkastellaan tilanteisina tekoina (Jokinen & Juhila, 1999:63).

Diskurssianalyysin välineenä käytin sisällönanalyysia. Numeroin aineiston tekstit ajallisessa järjestyksessä vanhimmasta uusimpaan. Tämän jälkeen luin tekstit läpi useita kertoja ja poimin tekstikatkelmia, jotka liittyivät puhujan näkemyksiin ja pohdintoihin eutanasiakysymyksen äärellä. Tekstikatkelmat eli ajatuskokonaisuudet kävin yksitellen läpi ja ryhmittelin muiden samankaltaisten katkelmien kanssa. Näiden pohjalta muodostin aineistosta kahdeksan merkityskokonaisuutta eli diskurssia (taulukko 2). Diskurssin esiintyvyys aineistossa kertoo siitä, kuinka monessa tekstissä diskurssia käytetään. Diskurssien sisällä on nähtävissä keskeisiä diskursiivisia elementtejä, joita voidaan käyttää sekä eutanasiaa vastustavissa että puoltavissa näkemyksissä.

Eutanasiakeskustelun voidaan ajatella heijastavan kuoleman asemaa nyky-yhteiskunnassa ja erityisesti sitä, kuinka etäällä kuolema ja siitä puhuminen yhteiskunnassa on. Modernin kuoleman tabuluonteisuus näkyy erityisesti juuri eutanasiakysymyksessä: kuoleman näkymättömyys, kieltäminen ja siitä puhuminen herättää tunteita. Siksi myös puhe eutanasiasta on tunteisiin vetoavaa sekä eutanasiaa vastustavassa että puoltavassa keskustelussa (Jylhänkangas, 2005:4–5). Kielelliset valinnat näkyvät jo otsikoiden kohdalla, sillä otsikon nimessä tehty valinta vaikuttaa siihen, millainen kuva ilmiöstä rakentuu (Pietikäinen & Mäntynen, 2009:71). Eutanasiakeskustelun terminologiasta käy ilmi erityisen selvästi, kuinka rajanvedot elämän ja kuoleman välillä ovat voimakkaasti arvolatautuneita: eutanasiasta käytetään puhujasta riippuen nimitystä *armomurha*, *armokuolema* tai *avustettu kuolema* (Jylhänkangas, 2005:1; Pöyhä ym., 2014:9). Myös eri termeillä on eroavat arvolataukset: *armomurhalla* on negatiivinen arvo ja toisaalta *avustetulla kuolemalla* on hyväksyvä

Diskurssin nimi	Esiintyvyys aineistossa	Keskeiset diskursiiviset elementit
Kärsimyksen diskurssi	16	Ristiriitä suhtautumisessa kärsimykseen ja kärsivän kohtaamiseen
Kaltevan pinnan diskurssi	14	Huoli eutanasian kriteerien laajenemisesta, viitataan yksittäisiin tapauksiin eutanasian sallineissa maissa
Vastuun diskurssi	14	Huoli lääkärin vastuusta ja seurauksista sekä arvomaailman muuttumisesta yhteiskunnassa
Arvokkuuden diskurssi	13	Pohdinnat elämän, kuoleman ja ihmisen arvokkuudesta
Jumalan kaikkivaltiuuden diskurssi	9	Ihmisen ja Jumalan välisten rajojen kunnioittaminen, viittaus käskyihin, varoittava kerronta
Elämän pyhyden diskurssi	8	Kristilliseen katsomukseen ja oppiin viittaaminen, erot ihmisen ja Jumalan rooleissa
Armeliaisuuden diskurssi	6	Puhe armollisesta kuolemasta, armeliaisuus kärsivää kohtaan
Lähimmäisenrakkauden diskurssi	5	Eutanasiaa ymmärtävä näkemys, tunteisiin ja kristinuskon arvomaailmaan vetoaminen

Taulukko 2. Kirkon eutanasiakeskustelun diskurssit.

arvo. Nämä heijastavat yhteiskunnassa käytävän eutanasiakeskustelun todellisuutta: kannanotot vetoavat tunteisiin molemmiin puolin. (Pälve, 2013:211.)

Diskurssien lisäksi kiinnitän huomiota kirjoittajan tai haastateltavan asemaan ja siihen liittyvään vallan näkökulmaan. Kaikissa aineiston teksteissä haastateltavan tai kirjoittajan asema tulee esille tekstin yhteydessä, joskus jopa asiantuntija-asemaa korostamalla artikkelin otsikossa. Valta-asetelmaa tarkasteltaessa huomio ei ole ainoastaan siinä, kuka puhuu ja mistä asemasta,

mutta myös siinä, miten eutanasiasta kehoitetaan puhumaan. Tarkasteltavana on, mitä diskurssissa sanotaan, millaisia toimijoiden väliset suhteet ovat diskurssissa ja millaisiin positioihin toimijat voivat asemoitua (Jokinen & Juhila, 2016:85).

Kärsimyksen diskurssi

Kärsimyksen diskurssi on eutanasiakeskustelun keskeisin diskurssi, joka mainitaan lähes kaikissa aineiston teksteissä. Kuolevan tai sairaan ihmisen kärsimystä käytetään sekä eutanasiaa vastustavassa että puoltavassa näkemyksessä ja sitä tarkastellaan sekä subjektiivisesta että objektiivisesta näkökulmasta. Kärsimykseksi mainitaan useimmiten fyysinen ja psyykinen kärsimys. Ihmistä katsotaan myös kokonaisuutena, jolloin ”mielen kivut voivat ilmetä fyysisinä kipuina ja toisinpäin” (Kotimaa 9.11.2016). Lisäksi mainitaan elämän sosiaaliseen ulottuvuuteen liittyvä kärsimys, jolloin kärsimyksen todelliseksi syyksi epäillään eksistentiaalista ja kuolemaan liittyvää ahdistusta, yksinäisyyttä ja teknologian armoille jäämistä (Suomen Kuvalehti 3.3.2012) tai kivun ja yksinäisyyden pelkoa (Suomen Kuvalehti 9.6.2015).

Kärsimyksen ongelmaa pohditaan teksteissä myös objektiivisesta näkökulmasta. Eläkkeellä oleva sairaalapappi puhuu kärsimyksestä potilaan kohtaamisen lähtökohdasta: ”Jos ajattelee ALS-sairautta, jossa tilanne huononee ja tulee hengitysvaikeuksia, niin tilanne on todella vaikea. Hoidon kannalta on ongelmallista nimenomaan näiden ihmisten kohtaaminen” (Kotimaa 8.5.2011). Avuksi kärsimyksen taakkaan tarjotaankin kivunhoidon lisäksi toisen ihmisen läheisyyttä, sillä kärsimyksen lievittäminen nähdään inhimilliseen kanssakäymiseen kuuluvaksi ja vastuu lievittämisestä on kärsivän lähimmäisellä. Myös toinen sairaalapappi käsittelee kärsimystä ulkopuolisen näkökulmasta (Kotimaa 14.9.2016): ”Potilaan kärsimys oli äärimmäisen raskasta läheisillä ja herätti ahdistusta, voimattomuutta ja turhautumista myös itsessäni. Potilaan kysymys ’miksi sinä et voi auttaa minua?’ sattui kipeästi.”

Eutanasian oikeutus kärsimyksen perusteella koetaan haastavaksi, sillä kärsimyksen kokeminen on yksilöllistä ja sitä on vaikea mitata. Kärsimyksestä puhuminen eutanasiakysymyksen rinnalla linkittyy vahvasti palliatiivisen hoidon ja saattohoidon toimivuuteen ja saatavuuteen. Tehokas kivunhoito ja saattohoidon kehittäminen nähdäänkin jopa ratkaisuna eutanasian ongelmaan, sillä hoitojen toimivuus ja laaja saatavuus poistavat tarpeen eutanasia-

laille. Tämä on nähtävissä esimerkiksi piispojen kannanotossa *Hyvä saattohoito tulee taata jokaiselle kuolevalle* (9.11.2017), jossa jo kannanoton otsikointi suuntaa keskustelun pois eutanasiasta.

Vaikka kärsimys nähdään vaikeana perusteena eutanasiaille, sitä käytetään myös eutanasiaa ymmärtävässä näkökulmassa, sillä kärsimyksen olemus etenkin fyysisenä kipuna linkittyy läheisesti lähimmäisenrakkauteen. Varovaisen ymmärtävä näkemys eutanasiasta näkyy Kotimaa-lehden artikkelin otsikossa *”Jätämmekö heidät ankaraan kamppailuun” – Emerituspiispat vastasivat kyselyyn eutanasiasta*. Tämä poikkeaa selvästi muun aineiston otsikoinnista. Kärsimyksen kokemusta pohditaan tekstissä omakohtaisesti:

Kuvittelepa, jos sinä olet se, jonka kipuihin lääkkeet eivät tehoa. Mitä silloin ajattelisit, kun kuulet teologien ja lääketieteen edustajien vähättelevän kipuasi. Kaikki kipu voidaan hoitaa, he väittävät. --- Jätämmekö heidät ankaraan kamppailuun. Onko teoria asiantuntijoille tärkeämpää kuin sairaa tuska? (Kotimaa 22.3.2017)

Kärsimyksen diskurssiin liittyvät myös olennaisesti eutanasiasta käytetyt termit. Kolumnissa *Elämän ja kuoleman kysymys / Vaikea eutanasia* (Karjalainen 24.11.2016) pohditaan, mitä eutanasiakeskustelussa todella tarkoitetaan, kun puhutaan kärsimyksestä: ”Puhutaan kärsimyksen lopettamisesta, vaikka kyse on kuitenkin elämän lopettamisesta.” Samassa kolumnissa pohditaan myös eutanasiasta käytettävää määritelmää: ”Tuntuu myös helpommalta puhua eutanasiasta kuin suomeksi armomurhasta tai toisen surmaamisesta hänen omasta tahdostaan.” Myöhemmin tekstissä käytetään eutanasiasta toistuvasti termiä ”armokuolema”. Eutanasiasta ehdotetaan myös armomurhan tai armokuoleman sijasta termejä ”armollinen kuolema” tai ”kuolinapu” (Kotimaa 25.2.2012). Savon Sanomien kolumnissa (9.3.2017) eutanasian määritelmä sen sijaan on ”lääkärin suorittama potilaan surmaaminen”. Eutanasiasta käytetyt termit ja selitykset kertovat vahvasti siitä, minkälainen puhujan näkemys eutanasiasta on ja toisaalta, kuinka lukijaan pyritään vaikuttamaan tunnetasolla. Provosoiva terminologia voidaan nähdä tapana vaikuttaa lukijan asenteisiin (Van Dijk, 2008:5). Kärsimyksen diskurssi syntyy aineistossa henkilökohtaistamisen ja tunnetason narratiivien kautta, jossa kokemus ja inhimillisuus tuovat vaikean aiheen lukijan tasolle.

Kaltevan pinnan diskurssi

Kaltevan pinnan uhkakuvat herättävät huolta erityisesti vanhustenhoidon ja taloudellisten resurssien näkökulmasta. Eutanasian riskit liittyvät vahvasti kaltevan pinnan argumenttiin ja taloudellisiin realiteetteihin, jotka ”pahimmasa tapauksessa polkisivat ihmisarvokysymykset alleen” (Kotimaa 25.10.2012). Eutanasiasta puhutaan myös ”aktiivisena kuolinapuna”, jonka laillistamisen kautta ennustetaan syntyvän kohtalokas seurannaisvaikutus. Tämä johtaisi sallittujen rajojen laajentumiseen ja moraalikäsitusten muutokseen: ”Jos jokin on oikeudellisesti mahdollista, se on myös moraalisesti sallittua” (Suomen Kuvalehti 3.3.2012).

Julkisen vallan ja asenteiden muutosten vaikutus eettisiin päätöksiin nähdään arveluttavana. Valta-asetelma asiantuntijan ja maallikon välillä näkyikin erityisesti kaltevan pinnan diskurssin kohdalla. Helsingin Uutisissa (7.2.2017) kirkkoherrat pohtivat eutanasian kriteerien laajenemista, eikä luottamusta ”ihmisen pohjattomaan sivistykseen” löydy. Esimerkkejä vastaavista tapauksista löydetään niin kansallissosialisteista kuin Hollannista. Kansallissosialistien valtaanpääsy rinnastetaan Hollannin eutanasialaisäädäntöön ja epäilyihin siitä, että eutanasiaa käytetään säästösyistä vanhustenhoidossa. Maailmalla mainitaankin olleen vuosikymmenten aikana ”aika paljon sellaista menettelyä, että voi sanoa jälkien pelottavan” (Kotimaa 8.5.2011). Silta-lehden artikkelissa (1.3.2017) kerrotaan, kuinka Hollannissa ja Belgiassa eutanasia on myönnetty jo muillekin kuin kuolemansairaille, vaikka se ei ollut alkuperäinen ajatus. Karjalaisen kolumnissa (24.11.2016) mainitaan Belgian ja Hollannin tapaukset, joissa lapsi tai psyykkisistä sairauksista kärsivä on surmattu. Turun sanomissa (26.1.2017) kaltevaan pintaan viitataan jo otsikossa: *Kaarlo Kalliala: Pystyisikö eutanasia aisoissa?* Jutussa viitataan uutisointiin, jossa Hollannin terveys- ja oikeusministerien mielestä kuolinapua voitaisiin antaa ihmisille, jotka eivät enää näe tarkoitusta elämälleen, ovat menettäneet itsenäisyytensä tai tuntevat yksinäisyyttä. Tämä on kirjoittajan mielestä selvä viittaus siihen, että ”pinta on kalteva ja rinne liukas”.

Blogissa *Haluan kuolla* (Suomen Kuvalehti 9.6.2015) eutanasiakeskustelu tuodaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen: ”Mitäpä jos tässä ilmapiirissä parantumattomasti sairas ihminen päätyisi pyytämään avustettua kuolemaa sillä perusteella, ettei halua olla ’vaivaksi’ ympäristölleen ja yhteiskunnalle, jolle hän tajuaa olevansa vain taloudellinen rasite.” Kirjoittaja uskoo, että vaatimukset eutanasian laillistamisesta todennäköisesti vähenisivät, jos yhteiskun-

ta panostaisi saattohoitoon ja ihmisellä olisi varmuus lempeästä hoidosta ja tehokkaasta kivunlievityksestä. Eutanasian laillistamiseen liittyvä keskustelu heijastaakin kirjoittajan mukaan mahdollisesti heikkoa luottamusta saattohoidon saatavuutta kohtaan. Eutanasia nähdään eriarvoistuvan Suomen uhkana ja ”hyvä kuolema” on ennen kaikkea yhteiskunnallinen resurssi- ja arvokysymys. Huolta herättää erityisesti se, miksi eutanasiakeskustelu nousee pintaan hetkenä, jolloin vanhusväestön määrä on korkea ja huoltosuhde raskas (Kirkonkello 24.2.2017).

Kaltevan pinnan diskurssin perustana ovat puhujan esittämät väitteet, jotka ovat esimerkiksi tunnetason tai kokemuksellisuuden kuvauksiin verrattuna vaikeampi kiistää. Näin diskurssissa nousee esille valtasuhteet puhujan ja lukijan välillä: uhat kaltevan pinnan riskitekijöistä ja esimerkit näiden uhkien toteutumisesta eutanasian sallineissa maissa tarjotaan lukijalle totuutena. Tämä on tyypillinen esimerkki valtasuhteiden tuottamisesta sosiaalisissa käytännöissä, joissa jokin tieto nousee totuuden asemaan ja kertoo näin lukijan asemasta totuuden vastaanottajana (Fairclough, 1992:12, 36). Valtaa ei siis ole ainoastaan puhujan asema lukijaan nähden, vaan myös yksittäisten ilmausten valta ja puhujan esittämät syy-seuraussuhteet, jotka esitellään totena. Puhuja rakentaa näin lukijalle eutanasian sallimisesta kuvauksen kyseenalaistamattomien faktojen perusteella. Lisäksi diskurssissa vedotaan arvomaailmaan, jossa korostuu diskurssin yhteiskunnallinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Esitetyt totuudet eivät näin ollen ole vain kuvauksia, vaan myös keinoja muodostaa yhteiskunnassa vallitsevaa kulttuuria.

Vastuun diskurssi

Vastuun diskurssissa esiintyy huoli päätöksentekoon liittyvistä tekijöistä, sillä äärimmilleen viety itsemääräämisoikeus voikin lopulta toimia ihmistä vastaan: ”Tiedämmekö me aina oman parhaamme ja kykenemmekö tekemään oikeita valintoja? Kuka silloin päättää meidän puolestamme, meidän parhaaksemme?” (Kirkonkello 24.2.2017). Vastuu päätöksenteosta nähdään ongelmallisena erityisesti niiden kohdalla, jotka eivät pysty puolustamaan itseään. Teksteistä nousee esiin myös huoli eutanasian toteuttajalle lankeavasta vastuusta. Eutanasia nähdään lääkäreille kohtuuttomana tehtävänä, joka on vastoin heidän etiikkaansa. Ylen artikkelissa (27.12.2016) astutaan lääkärin asemaan kysymällä ”voisinko itse ottaa vastuun siitä, että tappaisin toisen ih-

misen”. Myös piispojen kannanotossa (9.11.2017) ollaan huolestuneita lääkäreiden vastuusta, sillä ”eutanasia-laissa yhdelle ammattikunnalle – lääkäreille – säädettäisiin velvollisuus surmata toinen ihminen.” Piispat pohtivat myös eutanasiain mahdollisia vaikutuksia potilaiden ja lääkäreiden väliseen luottamukseen. Eutanasian pelätään johtavan elämän arvon suhteellistamiseen ja vääristävän lääkärin roolia ”elämän varjelijasta kuoleman asiamieheksi” (Sannasaattaja 6.3.2017). Vastuuta ehdotetaankin sysättäväksi kansakunnalle eettisesti kestävänsä lainsäädännön osalta, jotta se ei lankeaisi yksittäisen ihmisen tai lääkärin harteille (Kotimaa 22.3.2017).

Kotimaa-lehdessä eutanasiasta puhutaan ”kuolettavan piikin antamisena” ja todetaan, että suomalaisessa eutanasiakeskustelussa sivuutetaan niiden ammattilaisten näkemykset ja asiantuntemus, joiden tehtäväksi eutanasian toteuttaminen jäisi (Kotimaa 9.11.2016). Myös Savon sanomien kolumnissa (9.3.2017) pohditaan, kuinka eutanasia muuttaisi peruuttamattomalla tavalla lääkärin ammattia ja potilassuhdetta tuomalla hoitomuotojen keinovalikoimaan ”potilaan surmaamisen pistöksellä”. Eutanasiaan viitataan myös sanoilla ”kuolinpiikki” tai ”myrkkyyruiske”, jotka muistuttavat vertailukohdaltaan eläimen eutanasiaa. Eläimen ja ihmisen välinen erottelu eutanasiakeskustelussa käy ilmi myös Jylhänkankaan (2013:103, 170) eutanasia-asenteita koskevasta tutkimuksesta, jossa pastoreiden näkemysten mukaan vastuu ihmisen kuolemaan liittyvästä päätöksestä kuuluu Jumalalle, mutta eläimen kohdalla myös ihmisen sallitaan tekevän päätöksiä.

Vastuun diskurssiin liittyy vahvasti vallankäytön näkökulma. Eutanasiaan liittyvä keskustelu ei kosketa ainoastaan päätöksentekijää ja eutanasian toteuttajaa, vaan kyse on myös siitä, kuka eutanasiasta saa puhua. Useissa artikkeleissa eutanasiaa koskevat yleiset kyselyt kyseenalaistetaan ja ne halutaan rajata asiantuntijoille ja ammattilaisille. Kotimaa-lehdessä tämä näkemys on nostettu artikkelin otsikkoon asiantuntija-asemaa korostaen: *Kirkon asiantuntija: Eutanasiaa koskevat yksinkertaiset kyllä tai ei -kyselyt tulisi kieltää* (14.9.2016). Perustelu kyselyiden kieltämiselle on ero maallikon ja asiantuntijan välillä, sillä eutanasia on ”aihe, joka vaatii syvällistä ja laaja-alaista pohdintaa ja keskustelua”. Epäilykset siitä, ovatko kaikki kyselyihin vastanneet ymmärtäneet täysin, mitä eutanasialla tarkoitetaan, herättävät huolta. Myös Suomen Kuvalehden blogissa (9.6.2015) yleisiin eutanasiakyselyihin suhtaudutaan skeptisesti, sillä ”käsitteellisesti näin vaikeissa asioissa tulos riippuu paljon siitä, mitä ja miten asiasta kysytään”.

Myönteisesti eutanasiasta ajattelevien teologiien asenteisiin suhtaudutaan varauksella. Kotimaa-lehden artikkelissa (8.5.2011) epäillään, että ”liberaalisti” eutanasiaan suhtautuvat teologit eivät ole pääsääntöisesti olleet tekemisissä erityisen vakavista ja parantumattomista sairauksista kärsivien ihmisten kanssa, vaan eutanasiamyönteisyys on pikemminkin teoreettista ajattelua: ”Kun on kysymys todellisista tilanteista, silloin asiat saavat ihan toisenlaisen syvyyden.” Puhujan mukaan eutanasiakeskusteluun pätevytyminen edellyttää asiantuntijalta siis kokemukseräistä ja konkreettista näkökulmaa kuoleman äärellä. Toisaalta liberaali suhtautuminen eutanasiaan nähdään jo lähtökohdaisesti epäpätevän asiantuntijan näkemyksenä. Näin ollen vallan näkökulma vastuun diskurssissa ei perustu ainoastaan puhujan omaan positioon vaan myös tiettyyn asennoitumiseen, joka tarjotaan kokemukseen liittyvän perustelun varjolla totuutena.

Arvokkuuden diskurssi

Arvokkuuden diskurssiin sisältyvät käsitteet elämän ja kuoleman arvokkuudesta, sillä kysymys eutanasiasta on pohjimmiltaan keskustelua siitä, millainen on arvokas elämä, mitä arvokkaaseen elämään sisältyy, mutta toisaalta myös se, missä vaiheessa elämä menettää arvokkuutensa. Evankelisluterilaisen kirkon piispojen kannanotossa (9.11.2017) pohditaan, antaisiko eutanasialaki viestin siitä, ettei niiden ihmisten elämä ole arvokasta, joiden kohdalla laillisen eutanasian kriteerit täyttyvät. Suomen Kuvalehden blogikirjoituksessa (29.11.2016) elämän arvokkuudesta puhutaan YK:n ihmisoikeuksien julistukseen viitaten: ”Tekee mieli sanoa, että myös kuolevan ihmisen elämä on yhtä lailla arvokas kuin nuoren tai terveen elämä.” Huolta herättää eutanasian näkeminen arvokkaana kuolemana, jonka vastakohta, kärsimystä ja kipua sisältävä kuolema, on vähemmän arvokas. Kotimaa-lehden artikkelissa (22.2.2012) viitataan ETENE:n kannanottoon, joka ”etsii sitä, että armollisuus ja arvokkuus toteutuvat ihmisen elämän viime hetkeen asti”. Kannanotossa mainitaan sellaisten tilanteiden mahdollisuus, joissa ei ole eettistä perustetta täysin pois sulkea eutanasian mahdollisuutta. Näin elämän arvokkuus viime hetkeen asti rinnastuu mahdolliseen eutanasiaan.

Elämän ja kuoleman arvokkuuden lisäksi pohditaan ihmisen arvokkuutta ja sitä, onko ihmisellä lupa olla heikko ja tarvita läheisiään (Kirkonkello 24.2.2017). Ihmisarvoisen elämän määrittely on ulkoisilla kriteereillä ja ul-

kopuolisen näkökulmasta ongelmallista: ”Vakavasti sairas ihminen voi tuntea elämänsä mielekkääksi, vaikka joku toinen voisi ajatella, että onko tuollainen elämä ihmisarvoista elämää. Tilanne voi olla myös vastakkainen” (Silta 1.3.2017). Luovuttamaton ihmisarvo nähdäänkin lahjana Jumalalta, jota pitää kunnioittaa, sillä ”rajan vetäminen arvokkaan ja arvottoman elämän välille on mahdotonta” ja ”kuolemien arvottaminen tuntuu vieraalta” (Sanansaattaja 6.3.2017). Ratkaisuksi ihmisarvoiselle kuolemalle ehdotetaan saattohoidon, kivunhoidon ja palliativisen hoidon edistämistä (Suomen Kuvalehti 3.3.2012).

Keskustelu eutanasiasta on keskustelua arvoista, jotka muokkaavat yhteiskunnan ilmapiiriä (Boudreau & Somerville, 2014:4). Arvokkuuden diskurssissa korostuu kulttuurinen konteksti, jossa puhuja sekä kuvailee yhteiskunnassa vallitsevaa arvomaailmaa että liittyy siihen perustuvan näkemysensä tätä kulttuuria vahvistaen ja muokaten. Näin ollen käytetty kieli kertoo yhteiskunnasta ja kulttuurista, mutta myös oikeuttaa puhujan näkemysensä ja kannanoton, jotka tästä kontekstista ovat syntyneet.

Jumalan kaikkivaltiuden diskurssi

Kristillinen ihmiskäsitys on teosentrinen eli jumalakeskeinen, mikä erottaa sen psykologiaan, biologiaan ja sosiologiaan perustuvista ihmiskäsityksistä (Pöysti, 2009:61–64). Kristillinen näkemys ihmisestä Jumalan luomana olentona ja toisaalta ihmisen oikeudet ja velvollisuudet Jumalan luomakunnassa näkyvät selvästi myös eutanasiakysymyksessä. Jumalan kaikkivaltiuden diskurssi liittyy erityisesti ihmisen ja Jumalan välisten rajojen määrittelyyn: kuolemaan puuttuminen nähdään Jumalan alueelle tunkeutumisena ja Jumalan tekoihin sekaantumisenä. Näin eutanasia nähdään puuttumisena Jumalan maailman perustekijöihin epäilemällä Luojan kaikkivaltiutta ja viisautta. Ihmisen ja Jumalan rooleilla ja tehtävillä on omat rajansa, joita ei saa ylittää: ihmisen ei tule pyrkiä ”kuoleman herraksi” (Kotimaa 22.3.2017), sillä ”epäillessään Jumalan töitä ottaa haltuunsa sellaista, jota ei lopulta hallitse” (Sanansaattaja 6.3.2017).

Jumalan kaikkivaltiuden diskurssi linkittyy elämän pyhyden diskurssiin, sillä elämä nähdään lahjana, joka on Jumalan käsissä. Kuoleman hetki on näin ollen enemmän Jumalan kuin ihmisen tiedossa (Kotimaa 22.2.2012) ja päivien määrä on Jumalan hallussa (Sanansaattaja 6.3.2017). Teksteissä pohdi-

taan myös, onko elämässä ja kuolemassa ollenkaan kysymys omasta valinnasta ja mahdollisuudesta määrätä niistä itse. Suomen Kuvalehdessä (29.11.2016) näkökulma näkyy jo otsikkovalinnassa: *Valinnanvapaus ei koske kuolemaa*. Valinnanvapausretoriikan liittäminen elämän päättymiseen on kirjoittajan mukaan vaarassa trivialisoida kysymyksen kuolemasta, sillä ”kukaan meistä ei ole antanut itselle elämää eikä voi välttää kuolemaa”.

Jumalan kaikkivaltiuden diskurssissa korostuu Foucault’n (2005/1969, 68–69) näkemys diskurssista käytäntönä, joka muotoilee puheena olevaa kohdetta ja luo todellisuutta. Teksteistä nousee esille puhujien antama kuva Jumalasta ja erityisesti käsitykset Jumalan ja ihmisen rooleista, jotka puhujan eutanasia-asenteiden taustalla vaikuttavat. Diskurssissa painottuvat erityisesti tieto- ja uskomusmaailman sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja vallan suhde. Puhujalla on aseman tuoma valta tulkintaan, joka lukijalle tarjotaan totuutena. Näin vallan näkökulma näkyy sekä toimijoiden positioissa että puhujan tarjoamissa tulkinnoissa.

Elämän pyhyden diskurssi

Aineistossa Jumalan kaikkivaltiuden ja elämän pyhyden vivahteet limittyvät osittain keskenään ja molemmilla näkökulmilla perustellaan kristinuskon opillista näkökulmaa eutanasiakysymyksessä. Jumalan kaikkivaltiuden diskurssi korostaa Jumalan autoritääristä asemaa suhteessa ihmiseen, joka myös määrittelee ihmisen toiminnan rajat. Elämän pyhyden diskurssi sen sijaan korostaa ihmisen roolia elämän lahjan vastaanottajana ja vastuuta saamastaan lahjasta. Elämän pyhyden diskurssi kytkeytyy Katekismuksen (2000:18) opetukseen elämästä Jumalan lahjana, joka on sellaisena arvokas.

Puhe elämän pyhydestä ja ihmisen elämän arvosta etiikan ja vakaumuksen näkökulmasta nähdään kirkolle luontevana roolina yhteiskunnallisessa eutanasiakeskustelussa (Kirkonkello 24.2.2017). Kirkon tehtävä onkin olla elämän puolustaja, josta seuraa myönteinen suhtautuminen lääketieteen apuun kärsimyksen vähentämisessä (Suomen Kuvalehti 3.3.2012). Teksteissä mainitaan kuolinprosessia tarpeettomasti pidentävät toimenpiteet, joista olisi luovuttava. Elämän pyhyyteen liitetään elämän lopun kunnioittaminen, jolle on annettava tilaa ja aikaa. Kuolema on siis sallittava sille tarkoitettuna hetkenä.

Eutanasiaa eli ”tarkoituksellista elämän lopettamista” ei nähdä teologisesti perusteltuna. Tähän näkökulmaan liitetään kristillinen katsomus, jonka mu-

kaan myös raadollinen elämä on Jumalan suuri lahja (Sanansaattaja 6.3.2017). Elämän pyhyyteen liittyy jokaisen luovuttamaton elämänarvo, ja toisaalta ajatukseen elämästä Jumalan lahjana liittyy ihmisen vastuu Jumalan luomistyöstä. Elämän pyhyys ja sen suojelu mainitaan myös tärkeimpänä näkökulmana siihen, miksi kirkko ei voi kannattaa eutanasiaa (Silta 1.3.2017). Elämän pyhyden diskurssi voidaankin nähdä kristillisen arvomaailman vahvistajana, joka ei ainoastaan pyri muokkaamaan vallitsevaa kulttuuria vaan myös asenteita eutanasiaa kohtaan.

Armeliaisuuden diskurssi

Armeliaisuuden diskurssia käytetään sekä eutanasiaa vastustavassa että puoltavassa puheessa. Armeliaisuuteen liittyy lähimmäisen kärsimysten lievittäminen, mutta toisaalta myös armollinen kuolema. Armeliaisuus kytkeytyy läheisesti lähimmäisenrakkauden käsitteeseen, jossa korostuu armeliaisuus kärsivää kohtaan. Tämä aiheuttaa ristiriitaisia näkemyksiä suhtautumisessa eutanasiaan. Ihmisten kutsumus nähdään toisten armahtamisessa ja lähimmäisten kärsimysten lievittämisessä (Suomen Kuvalehti 3.3.2012). Sanansaattaja-lehdessä (6.3.2017) puhuja toivookin, ettei joutuisi tilanteeseen, jossa pitäisi surmaamista laupeutena.

Armeliaisuus liitetään eutanasiaa vastustavassa puheessa armeliaaseen saattohoitoon: ”Kuolevat eivät tarvitse armokuolemaa, vaan kärsivällistä, armeliasta ja luotettavaa saattamista” (Sanansaattaja 6.3.2017). Eutanasia voidaan kuitenkin nähdä armeliaisuuden osalta myös ymmärtävästä näkökulmasta. Kotimaa-lehden kolumnissa (25.10.2012) tasapainoillaan opin ja arvomaailman välillä: ”Kristillisen etiikan avulla voi perustella eutanasian kieltämistä, mutta samalla kristityn kuuluu osoittaa armeliaisuutta heikkoja ja kärsiviä kohtaan.” Kolumnissa viitataan eutanasiapohdinnan yhteydessä kirkon muuttuneesta suhtautumisesta itsemurhaan⁴, mikä voidaan nähdä varovaisena askeleena kohti eutanasiamyönteisyyttä:

Itsemurhien kohdalla olemme vihdoin päässeet eroon toivottomien ihmisten syyllistämisestä ja tuomitsemisesta kristinuskon nimessä. Tapahdukseen lainsäädännössä mitä tahansa, meidän pitää varoa, ettemme toista samaa erehdystä kuolemanapua pyytävien kohdalla.

Rinnastus eutanasiainlainsäädäntöön tapahtuu historiallisesta näkökulmasta, sillä kirkko on seurannut yhteiskunnan lainsäädäntöä itsemurhan suhteen ja muokannut hautauskäytäntöjään sen mukaisesti (Pirinen, 1967:18–21). Tämä on ennen pitkää johtanut myös ajatusmaailman muuttumiseen. Jylhänkankaan (2013:174) tutkimuksesta käykin ilmi, että vaikka pastorit torjuvat eutanasian, suhtautuminen itsemurhaan on joustavaa. Pastorit eivät kuitenkaan suoraan rinnasta eutanasiaa ja itsemurhaa toisiinsa, vaikka molemmat rikkovat elämän loukkaamattomuuden periaatetta. Armeliaisuuden diskurssissa näkökulma toimii syyllistämisen ja tuomitsemisen vastakohdana, jossa myös eutanasiaan voidaan suhtautua ymmärtävästi. Diskurssia käytetään kirkollisessa eutanasiakeskustelussa kuitenkin huomattavan vähän ottaen huomioon, kuinka keskeinen armeliaisuuden käsite on kristinuskossa.

Lähimmäisenrakkauden diskurssi

Lähimmäisenrakkauden diskurssi on diskursseista ainoa, jota käytetään pääasiassa eutanasiaa ymmärtävässä tai puoltavassa puheessa. Kristillisessä kontekstissa lähimmäisenrakkauden ja kultaisen säännön näkökulmat tuovat eutanasiakysymykseen ristiriitaisen näkökulman, joka haastaa kirjoittajan ajattelemaan eutanasiakysymystä uudesta näkökulmasta. Jos lähimmäisenrakkaus nähdään toisen sijaan asettumisena myös toisen kärsimyksissä, herättää se kysymyksen, miten haluaisi omalla kohdalla vastaavassa tilanteessa toimittavan: ”Vaade lähimmäisen rakastamisesta pakottaa kysymään, mitä kivuista kärsivän kuolevan ihmisen kohdalla merkitsee lähimmäisen rakastaminen” (Kirkonkello 24.2.2017).

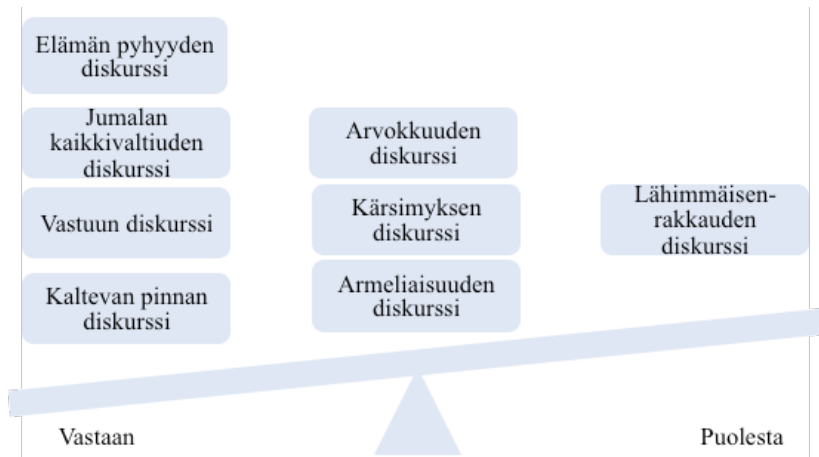
Kotimaa-lehdessä (22.3.2017) eutanasiakeskustelua kehoitetaan jatkaamaan kultaisen säännön mukaisesti asettumalla kärsivän ihmisen asemaan: ”Kärsimyksen lopettaminen ääritilanteessa ei ole vain Jumalan antaman elämän polkemista, vaan myös Jumalan luoman ihmisen asemaan asettumista.” Kärsivän asemaan asettuminen näkyy myös askeleena kohti eutanasiamyönteisyyttä: ”Elämän kunnioittamisen ja lievittämättömän kärsimisen sovittamattomassa ristiriidassa voi mielestäni tulla vastaan myös kuolemaan auttaminen kontrolloidussa, läpinäkyvässä muodossa sekä kuolevan ja lähellä olevien vastuunkantajien harkinnan perusteella.” Puhuja ehdottaa, että tämän pohjana olisi laki, joka mahdollistaisi kuolemaan auttamisen.

Lähimmäisenrakkaus ei kuitenkaan koske pelkästään kärsivää ihmistä, vaan sillä voidaan viitata myös lääkäriin, joka eutanasian joutuu toteuttamaan: ”On mietittävä, mitä lähimmäisenrakkaus konkreettisesti tarkoittaa kuolevan saattamisessa, ja toisaalta myös sitä, mitä lääkäri joutuisi käymään läpi tappaessaan potilaan” (Kotimaa 9.11.2016). Lähimmäisenrakkauden diskurssi liittyy näin sekä armeliaisuuden että vastuun diskursseihin, joissa eutanasiakysymystä tarkastellaan sekä potilaan, lääkärin että uskonnollisen asiantuntijan näkökulmasta. Vaikka lähimmäisenrakkaus on kristillisen arvomaailman keskeinen käsite, sen käsittely eutanasiakysymyksen yhteydessä jää kaikkia muita diskursseja vähäisemmäksi. Syynä tähän voidaan nähdä lähimmäisenrakkauden periaatteen ristiriita suhteessa kärsimykseen ja armeliaisuuteen, mutta myös eutanasiakysymyksen konkretisoituminen todelliseksi haasteeksi.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Artikkelissa on tarkasteltu Suomen evankelisluterilaisen kirkon eutanasiakeskustelun diskursseja vuosien 2011–2017 välillä. Aineistosta erottuneet kahdeksan diskurssia kertovat siitä, miten puhuja perustelee eutanasiaan liittyviä näkemyksiään uskonnollisessa viitekehyksessä. Eutanasiakeskustelun diskurssit tasapainoilevat eutanasiakysymyksen äärellä painottuen eutanasiavastaisuuteen. Elämän pyhyden, Jumalan kaikkivaltiuuden, vastuun ja kaltevan pinnan diskursseja käytetään eutanasiavastaisessa ja lähimmäisenrakkauden diskurssia eutanasiamyönteisessä puheessa. Kannanotot, joilla voidaan perustella joko eutanasiavastaisuutta tai -myönteisyyttä, asettuvat ääripäiden keskelle. Näiksi diskursseiksi voidaan lukea arvokkuuden, kärsimyksen ja armeliaisuuden diskurssit. Vaikka diskurssit ovat erillisiä, ne linkittyvät toisiinsa läheisesti muodostaen eutanasiakeskustelun uskonnollisesta argumentista monitahoisen kokonaisuuden. Kuvassa 1 havainnollistetaan, kuinka aineistosta esiin nousseet diskurssit asemoituvat toisiinsa eutanasiaa vastustavien ja puoltavien näkemysten välillä.

Analyysistä käy ilmi, että kirkon piirissä tapahtuva eutanasiakeskustelu nojaa vahvasti eutanasian torjuvaan näkökulmaan. Perusteluja eutanasian torjumiselle löydetään erityisesti Raamatusta ja kristinuskon opillisista lähtökohdista. Kannanottoa vahvistetaan tunteisiin vetoavilla sanavalinnoilla erityisesti eutanasiakäsitteen kohdalla. On kuitenkin huomattava, että sama

Kuva 1. Diskurssien keskinäinen aseoituminen.

puhuja voi esittää hyvinkin poikkeavia näkökulmia eutanasiaan saman tekstin sisällä. Eutanasiakysymyksen haastavuus näkyikin siinä, että monessa tekstissä keskustelu eutanasiasta ohjataan saattohoitoon tai palliatiiviseen hoitoon. Keskustelu saattohoidon toimivuudesta ja saatavuudesta ennen eutanasiain sallimista näkyy myös esimerkiksi lääkäreiden asenteita tarkastelevissa tutkimuksissa (Wright ym., 2015:137). Keskustelun ohjaamisessa nähdään erityisesti valta-aseman korostamista: ”Jos eutanasia maassamme laillistettaisiin, kirkko puhuisi – ja minä puhuisin – edelleen sen puolesta, että eutanasialle tulee löytää toinen vaihtoehto, jona asiantuntijat pitävät ennen kaikkea tasokasta saattohoitoa ja ns. palliatiivista hoitoa” (Piispat: Eutanasia ei ole vastaus pelkoihimme, Sanansaattaja 6.3.2017). Keskustelussa on nähtävissä legitimointia eli pyrkimystä istuttaa tiettyjä diskursseja osaksi ihmisten ajattelua ja yhteiskuntaa. Tämä on tyypillistä erityisesti eliitti- ja instituutioryhmittymille, jotka ovat valta-asemassa muuhun yhteiskuntaan nähden. (Van Dijk 1993: 249–250.)

Kirkko nähdään yhteiskunnalliseen arvomaailmaan liittyvien ilmiöiden suunnannäyttäjänä ja suhtautuminen muihin yhteiskunnallisiin kysymyksiin linkittyy myös eutanasiakeskusteluun: ”Kirkko joutuu monessa asiassa kulke-

maan vastavirtaan yleisen mielipiteen ja yhteiskunnallisen kehityksen keske-
lä. Avioliittolain muutos on tästä tuore esimerkki” (Sanansaattaja 6.3.2017).
Kaikki näkemykset eivät kuitenkaan ole näin jyrkkiä, sillä monet aineiston
teksteistä sisältävät myös eutanasiaa ymmärtäviä näkemyksiä. Teksteistä on
silti nähtävissä korostunut uskonnollisen auktoriteetin käyttö, ja tämä on te-
kijä, jolla kirkon papit ja asiantuntijat tuovat esille kirkon valta-asemaa kuoleman kysymyksissä.

Tutkimuksessa käy ilmi, kuinka herkästä ja näkemyksellisiä ristiriitoja synnyttävästä ilmiöstä on kyse. Erityisen huomion kohteena ovat puhujien positiot suhteessa heidän näkemyksiinsä. Artikkelin analyysi ei kuitenkaan kerro, mitä mieltä kirkon viranhaltijat henkilökohtaisesti, virkansa ulkopuolella eutanasiasta ajattelevat. Analyysi perustuu aineistoon, johon myös ulkopuoliset toimijat (sanomalehtien toimittajat ja päätoimittajat) ovat olleet vaikuttamassa tekstin muokkaamisen, sitaattipointojen ja otsikkovaihtojen osalta. On mahdollista, että puhujan eutanasia-asetteet poikkeavat näkemyksestä, jonka puhuja on tuonut mediassa esille kirkon edustajana. Kirkon virallisesta linjasta poikkeaminen julkisesti saattaisi johtaa seurauksiin, jotka vaikuttavat niin omaan uraan kuin seurakuntaelämään. Esimerkiksi lääkäreiden eutanasia-asetteita koskevissa tutkimuksissa onkin huomattu, että eutanasian puolustaminen tai vastustaminen julkisuudessa riippuu siitä, onko eutanasia kyseisessä maassa laillistettu vai ei (Wright ym., 2015:138).

Tässä analyysissä käytetty aineisto on mediassa vapaasti saatavilla ja tulkit-
tavana. Näiden artikkeleiden kautta niin kirkon työntekijät kuin muu väestö tulkitsee, miten kirkossa eutanasiaan suhtaudutaan. Kirkon viranhaltijoiden mediassa esittämät näkemykset eutanasiasta mukailevat lähes yksimielisesti kirkon eutanasiaa vastustavaa linjaa. Viranhaltija, joka on kirkon hierarkias-
sa asiantuntija- tai johtaja-asemassa, on etuoikeutetussa asemassa mielipiteidensä esittämisen suhteen. Puhujan kautta kirkko instituutiona, muut kirkon työntekijät mukaan lukien, tulevat kuitenkin esitetyksi yksimielisenä ryhmänä, jossa vastakkaiset näkemykset jäävät esittämättä julkisesti.

Diskurssianalyysin orientaation mukaisesti tämä tutkimus voidaan nähdä yhtenä puheenvuorona puheenvuorojen ketjussa, jonka keskeisenä tehtävänä ei ole pyrkimys lopettaa keskustelua tai tarjota kaiken kattavia selityksiä todellisuudesta, vaan synnyttää uutta keskustelua (Jokinen & Juhila, 1999:85). Eutanasiakeskustelun ollessa ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä keskustelun ja tutkimuksen jatkaminen aiheesta on tärkeää. Koska julkiset

kannanotot eutanasiasta saattavat poiketa henkilökohtaisista näkemyksistä, on tarpeen tutkia eutanasia-asenteita tarkemmin laadullisella jatkotutkimuksella. Siksi jatkan tutkimusta sähköisen kyselyn avulla keräämäni aineiston ja haastattelujen avulla tarkastellen pappien omin sanoin tuotettuja argumentteja ja näkemyksiä eutanasia-asenteiden takana.

Viitteet

- 1 Eutanasia-aloite hylättiin eduskunnassa 4.5.2018 (Eduskunta, 2018).
- 2 Julkaisuissa käytettiin termiä passiivinen eutanasia, jolla viitattiin hoidon lopettamiseen. Lääkärinkunnan mukaan passiivisen eutanasian käsitettä ei nykypäivänä pitäisi käyttää, sillä kyseessä ei ole potilaan tarkoituksellinen surmaaminen. Turhien hoitojen välttäminen tai hyödyttömien hoitojen lopettaminen ovat Suomen Lääkäriliiton mukaan normaali lähtökohta lääkärin työssä. Jos potilas itse päättää luopua hoidoista, kyseessä ei ole passiivisen eutanasia. (Pöysti, 2009:166; Suomen Lääkäriliitto, 2013:159.)
- 3 Kanadassa laki sallii myös sairaanhoitajan aktiivisen eutanasian suorittajaksi (Parliament of Canada, 2016).
- 4 Itsemurha on ollut kirkon piirissä rangaittava teko 500-luvulta lähtien. Itsemurhan tehneeltä kiellettiin kristillinen hautaus. Rikoslaista häpeällinen hautaus poistettiin 1889 ja vuoden 1910 jälkeen hautaamisen muodot eivät ole enää eronneet itsemurhan tehneiden kohdalla. (Pirinen, 1967:18–21.)

Kirjallisuus

- Berghs, M., Dierckx de Casterlé, B. & Gastmans, C. (2005). The complexity of nurses' attitudes toward euthanasia: a review of literature. *Journal of Medical Ethics*, 31, 441–446.
- Blomquist, C. (1967a). *Aborttikysymys ja abortin etiikka*. Helsinki: Tammi.
- Blomquist, C. (1967b). *Eutanasia – lääketieteellinen kuolinapu*. Helsinki: Tammi.
- Boudreau, D & Somerville, M. (2014). Euthanasia and assisted suicide: a physician's and ethicist's perspectives. *Medicolegal and Bioethics*, 4, 1–12.
- Burdette, A. M.; Hill, T. D. & Moulton, B. (2005). Religion and attitudes toward physician assisted suicide and terminal palliative care. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 44(1), 79–93.
- Caputo, A. (2015). Trends of psychology-related research on euthanasia: a qualitative software-based thematic analysis of journal abstracts. *Psychology, Health & Medicine*, 20(7), 858–869.
- Cohen, J.; van Landeghem, P; Carpentier, N. & Deliens, L. (2014). Public acceptance of euthanasia in Europe: a survey study in 47 countries. *International Journal of Public Health*, 59(1), 143–156.
- De Jong, A. & Van Dijk G. (2017). Euthanasia in the Netherlands: balancing autonomy and compassion. *World Medical Association Journal*, 63(3), 10–15.
- Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö n:o 11, Vp. 1969. Hallituksen esityksen johdosta henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemisesta koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- Eduskunta (2018). Eutanasia-aloite hyvän kuo-

- leman puolesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kasittelytiedot/Valtiopaivaasia/Sivut/CAA_2+2017.aspx –Viitattu 20.3.2019.
- Emanuel, E. J.; Onwuteaka-Philipsen, B. D.; Urwin J. W. (2016). Attitudes and practices of euthanasia and physician-assisted suicide in the United States, Canada, and Europe. *Journal of the American Medical Association*, 316(1), 79–90.
- ETENE (2011). Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta: Ihmisarvo, Saattohoito ja Eutanasia. <https://etene.fi/documents/1429646/1556028/Kannanotto+eutanasiasta.pdf/e73d02db-015e-4945-8258-0e1d9ae6510a/Kannanotto+eutanasiasta.pdf.pdf> – Viitattu 6.9.2018.
- ETENE (2017). Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta: ETE-NE:n kannanotto eutanasiaan. https://etene.fi/documents/1429646/4360417/KANNANOTTO_eutanasia_26.9.2017f.pdf/a23dcc78-3788-4140-b363-3a7b99527ad8/KANNANOTTO_eutanasia_26.9.2017f.pdf.pdf –Viitattu 6.9.2018.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (2002). *Miten media puhuu*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M. (2005/1969) *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen A. (1999). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. – A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37–53.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. – A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, A. & Juhila, K. (2016). Valtasuhteiden analysoiminen. – A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 75–104.
- Jylhäkangas, L. (2013). *Kiistoja kuolemisenest* – *Tutkimus suomalaisesta eutanasiakeskustelusta*. Diss. Helsingin yliopisto.
- Katekismus (2000). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kristinoppi*. Hyväksytty kirkolliskokouksessa vuonna 1999. Helsinki: Edita.
- Kirkolliskokouksen pöytäkirja (2017). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen täysistunnon pöytäkirja 3.5.2017, kevätistunto. Turku.
- Korhonen, Rauno (1994). *Eutanasia – hyvä kuolema ja kuoleamisen vaikeus*. Rovaniemi: Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja C-sarja n:o 18.
- Metsämuuronen, J. (2008). *Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia 4*. Jyväskylä: Gummerus.
- Moulton, B. E.; Hill, T. D. & Burdette, A. (2006). Religion and trends in euthanasia attitudes among U.S. adults, 1977–2004. *Sociological Forum*, 21, 249–272.
- Pahlman, I. (2015). Eutanasia eräissä Euroopan maissa. – T. Saarto, J. Hänninen, R. Antikainen & A. Vainio (toim.), *Palliativinen hoito*. Helsinki: Duodecim, 622–624.
- Parliament of Canada (2016). Government Bill (House of Commons) C-14 (42-1) – Royal Assent - An Act to amend the Criminal Code and to make related amendments to other Acts (medical assistance in dying) - Parliament of Canada. <https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/42-1/bill/C-14/royal-assent> – Viitattu 15.8.2019.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere.
- Pirinen, K. (1967). Itsemurhan ongelma kirkon opettajien ja kirkkolainsäätäjien pohdintana. *Vartija* 80(2), 17–22.
- Pälve, H. (2013). Eutanasia – Suomen Lääkäriliiton näkemys. – E. Seppänen & I. Taipale (toim.), *Eutanasia – puolesta & vastaan*. Helsinki: Into, 211–227.
- Pälve, H. (2015). Eutanasia ja avustettu itsemurha. – T. Saarto, J. Hänninen, R. Antikainen & A. Vainio (toim.), *Palliativinen hoito*. Helsinki: Duodecim, 615–621.
- Pöyhä, R.; Tasmuth, T. & Reinikainen, P.

- (2014). *Lääkäri saattajana – pohdintoja kärsimyksestä kuolemasta ja eutanasiasta*. Helsinki: Duodecim.
- Pöysti, S. (2009). *Eutanasia ja etiikka – suomalaisen eutanasiakeskustelu kansainvälisen eutanasiakeskustelun osana 1970-luvulta nykypäivään*. Helsinki: Sirkka Pöysti.
- Regionale Toetsingscommissie Euthanasie (2017). Jaarverslag 2017. <https://www.euthanasiecommissie.nl/de-toetsingscommissies/uitspraken/jaarverslagen/2017/mei/17/jaarverslag-2017> – Viitattu 5.3.2019.
- Rietjens J. A. C.; Raijmakers N. J. H.; Kouwenhoven, P. S. C.; Seale, C.; Van Thiel, G. J. M. W.; Trappenburg, M. J.; Van Delden, J. J.; Van der Heide, A. (2013). News media coverage of euthanasia: a content analysis of Dutch national newspapers. *BMC Medical Ethics*, 14(11).
- Ryynänen, O.; Kinnunen, J.; Myllykangas, M.; Lammintakanen, J. & Kuusi, O. (2004). Tulevaisuusvaliokunta teknologian arviointeja 20. Suomen terveydenhuollon tulevaisuudet: Skenaariot ja strategiat palvelujärjestelmän turvaamiseksi. Esiselvitys. *Eduskunnan kanslian julkaisu 8/2004*. Helsinki: Eduskunta.
- Sharp, S. (2017). Belief in miracles and attitudes towards voluntary euthanasia. *Death Studies*, 41(4), 211–219.
- Stronegger, W. J., Schmölzer, C. Rásky, E. & Freidl, W. (2011). Changing attitudes towards euthanasia among medical students in Austria. *Journal of Medical Ethics*, 37(4), 227–229.
- Suomen ev.lut.kirkko: Suomen evankelis-luterilaisten piispojen kannanotto 9.11.2017. https://evl.fi/documents/1327140/30344871/eutanasia_piispojen_kannanotto-09112017.pdf – Viitattu 6.9.2018.
- Suomen Lääkäriliitto (2013). *Lääkärin etiikka*. Helsinki: Suomen Lääkäriliitto.
- Uotila, Unto (1975). Lääketieteellisestä kuolinavusta. *Lakimies* 1975, 514–523.
- Van Dijk, T. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249–283.
- Van Dijk, T. (2008). *Discourse and Power*. NY: Palgrave Macmillan.
- Van Veen, S.; Weerheim, F. W.; Mostert, M. & Van Delden, J. J. M. (2018). Euthanasia of Dutch patients with psychiatric disorders between 2015 and 2017. *Journal of Ethics in Mental Health*, 10(1).
- Vihreiden periaateohjelma – Vastuu, vapaus, välittäminen. <http://www.vihreat.fi/files/liitto/Periaateohjelma2012.pdf> – Viitattu 25.5.2012.
- Wright D. K.; Fishman J. R.; Karsoho H.; Sandham S. & Macdonald M. E. (2015). Physicians and euthanasia: a Canadian print-media discourse analysis of physician perspectives. *Canadian Medical Association Journal Open* 3(2), E134–E193.

Seurakuntadiakonia uudistuvan sosiaalityön kumppanina

Tiivistelmä

Tarkastelen tässä artikkelissa kirkon diakoniatyön ja kunnallisen sosiaalityön murrosta Suomessa valmisteilla olevassa palvelurakenneuudistuksessa, jossa vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä siirtyy kunnilta ja kuntayhtymiltä maakunnille. Diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta taustoitetaan laadullisella kirjallisuuskatsauksella kirkon roolista hyvinvointipalvelujen tuottajana sekä tutkimuksilla kirkon diakoniatyön ja kunnallisen sosiaalityön suhteesta. Tutkimusta varten on haastateltu syksyllä 2016 Tampereen kaupungin sote-valmistelun ja sosiaalityön johdon virkahenkilöitä ja Tampereen evankelisluterilaisen seurakuntayhtymän johtavia virkahenkilöitä. Varsinaisen tutkimusaineiston muodostaa viiden johtavan diakoniatyöntekijän fokusryhmähaastattelu. Haastatteluaineisto on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin hyödyntäen mm. kategoria-analyysia. Diakoniatyö jää usein näkymättömäksi, sopimuksiin perustumattomaksi ja dokumentoimattomaksi työksi. Kuitenkin kirkon toteuttama hoiva- ja hoitotyö on merkittävä resurssi hyvinvointiyhteiskunnassa. Uusissa alueellisesti organisoituissa sosiaali- ja terveyspalvelujen hybridioorganisaatioissa kirkon rooli palvelujen tuottajana voi kasvaa merkittävästi.

Johdanto

Valmisteilla oleva sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus on historiallisesti merkittävä. Uudistuksen vaiheista riippumatta siinä on koko ajan kaavailtu merkittäviä muutoksia hyvinvointipalvelujen järjestämisvastuun siirtämiseksi kunnilta suurempiin organisaatioihin. Kirkon diakoniatyö edustaa laaja-alaista sosiaalista työtä, jolla ei ole kuitenkaan virallista asemaa suomalaisessa hy-

vinvointimallissa. Kunnallista sosiaalityötä ja kirkon diakoniatyötä yhdistää kuitenkin työ köyhien ja huono-osaisten parissa. Suomalainen diakoniatyö perustuu skandinaaviseen seurakuntadiakonia -malliin, jota harjoitetaan Suomen lisäksi Ruotsissa ja Norjassa. Kansainvälisissä ekumeenisissa yhteyksissä siihen viitataan käsitteillä ”kirkon sosiaalityö” tai ”kristillinen sosiaalityö” erotuksena sekä katolisen että ortodoksisen kirkon diakonin tehtävistä messussa avustamisessa.¹ (Jokela, 2011:25–28.). Suomalaisen diakoniatyön erityispiirre on vahva panostus palkattuihin ammattilaisiin, kirkon diakoniatyöntekijöihin (ammatillinen diakoniatyö).

Toisen maailmansodan jälkeen kirkko on muokannut ammatillista diakoniatyötään läheisessä yhteydessä valtion ja kuntien hyvinvointipolitiikkaan. Kansanterveyslaki siirsi diakonian painopisteen terveydenhoidosta kohti sosiaalista vanhustyötä. Materiaalinen avustaminen ja yhteistyö kuntien sosiaalitoimen kanssa korostuivat 1990-luvun laman jälkeen. (Malkavaara, 2000.) Sote-uudistus voi synnyttää kolmannen suuren murroskauden. Uusimman kommunitaristisen retoriikan ideat ”Suuresta yhteiskunnasta” (Big Society) ja pienestä valtiosta ovat olleet läsnä sote-uudistuksen tavoitteista käydyissä keskusteluissa².

Sote-uudistuksen suunnittelussa ja toteutuksessa on korostunut terveydenhuollon näkökulma, sosiaalipalveluista on puhuttu paljon vähemmän. Sama pätee palvelujärjestelmän yhdyspinnoilla toimivien järjestöjen ja muiden voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen rooliin (ks. kuitenkin Särkelä, 2016; Brax, 2018).

Tähän mennessä myös kuntien ja seurakuntien yhteistyömallit ovat olleet paikallisia ja poikenneet paljonkin toisistaan eri puolilla maata. Yhteistyömallit rakentuvat uudelleen sote-uudistuksen yhteydessä. Kirkkohallitus on keväällä 2017 antamassaan lausunnossa vedonnut seurakuntien ja seurakuntayhtymien huomioimisen puolesta palveluntuottajien luettelossa (lausunto HE 15/2017). Kuitenkin esimerkiksi selvityshenkilö Tuija Braxin (2018) raportissa diakonian tai kirkon rooli sote-uudistuksessa on rajautunut kokonaan pois.

Sote-uudistuksen vaikutuksista keskusteltaessa on tarpeellista paikantaa aikaisempaa keskustelua diakoniatyön ja kuntien sote-palveluista. Tarkastelen tässä artikkelissa diakoniatyön ja kunnallisen sosiaalityön suhdetta diakoniatyön näkökulmasta. Kysyn, millaisena diakoniatyön ja kunnallisen sosiaalityön suhde näyttäytyy diakoniatyön näkökulmasta yhdessä paikallisessa kontekstissa muuttuvassa toimintaympäristössä?

Taustoitan aihetta kuvaamalla aluksi yleisesti kirkon roolia hyvinvointipalvelujen tuottajana ja sen jälkeen lähemmin diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta aikaisempien tutkimusten kuvaamana. Tutkimusasetelman jälkeen esittelen tätä ilmiötä kuvaavat havainnot Tampereella kerätystä empiirisestä aineistosta. Lopuksi peilaan havaintoja suhteessa taustakirjallisuuteen ja pohdin niiden merkitystä kirkon diakoniatyön tulevaisuuden kannalta.

Kirkko rooli hyvinvointipalvelujen tuottajana

Kirkoilla on perinteisesti ollut merkittävä asema Euroopassa osana yhteiskuntiansa poliittista valtarakennetta, kulttuuria ja aatteellista kehitystä, jotka puolestaan ovat muokanneet maaperää eri hyvinvointimallien kehitykselle. Siinä missä keskieuropalainen hyvinvointimalli perustuu katoliseen hyvinvointimalliin, perustuu Pohjoismaissa vallalla oleva ns. sosiaalidemokraattinen hyvinvointimalli osaltaan luterilaiseen arvopohjaan. Pohjoismaisessa hyvinvointimallissa julkinen sektori, valtio ja kunnat vastaavat suurimmasta osasta hyvinvointipalveluja, kun taas vapaaehtoisjärjestöillä on ainoastaan palveluja täydentävä rooli. (Davie, 2012: 591; Hiilamo, 2012:401; Pessi & Grönlund, 2012:356.)

Kirkkojen ja maallisen yhteiskunnan välillä on tunnistettu uudenlaisia yhteistyön mahdollisuuksia myös moderneissa yhteiskunnissa, kuten käy ilmi kahdeksassa Euroopan maassa toteutetussa tutkimuksessa (Davie, 2012). Esimerkiksi entisessä Länsi-Saksassa huomattavia alueita hyvinvointivaltion tehtävistä on delegoitu kirkkoille tai niihin kytkeytyville diakonialaitoksille (Caritas for the Catholic Church and Diakonische Werk for the Protestants), joiden on kuitenkin ollut haastavaa vastata palvelujen kysyntään resurssiensa vähentyessä. (Emt.:593–595.)

Pohjoismaissa päävastuu hyvinvoinnista on ollut julkisella sektorilla. Viime vuosina on kuitenkin virinnyt uudenlaista yhteistyötä kirkollisten ja maallisten toimijoiden välillä myös Pohjoismaissa, joissa kirkkojen merkitys oli marginaalinen hyvinvointivaltion kultakaudella. Esimerkiksi Ruotsissa, jonka on arvioitu olevan yksi maallistuneimmista yhteiskunnista Euroopassa ja laajemminkin, Ruotsin kirkon seurakunnilla on ollut oikeus harjoittaa sosiaalista työtä varsin rajoitetulla alueella ja rajatussa laajuudessa. Vuonna 2000 toteutuneen kirkon ja valtion eron jälkeen Ruotsin hyvinvointijärjestelmä on avautunut riippumattomille palveluntuottajille. Kirkkojen ja muiden yleis-

hyödyllisten yhteisöjen merkityksen uskotaankin olevan kasvussa samalla, kun maahanmuuton seurauksena erilaisten uskonnollisten yhteisöjen kirjo on kasvanut yhteiskunnassa. Tämä on ilmennyt mm. roomalaiskatolisen kirkon ja ortodoksisen kirkon sekä idänuskontojen ja islamilaisuuden kannatuksena. (Gärde, 2015:1–3; Leis-Peters, 2009:150.)

Suomen evankelisluterilainen kirkko poikkeaa muista protestanttisista ja myös muiden Pohjoismaiden luterilaisista kirkoista siinä, että diakoniatyön asema seurakuntatyössä on poikkeuksellisen vahva. Suomessa luterilainen kirkko on perinteisesti ymmärretty yhdeksi julkisyhteisöksi valtion ja kuntien ohella, ja se on kahden regimentin opin mukaisesti tukenut valtion keskeistä roolia hyvinvoinnin tuottajana. Paikallisseurakunnilla on ollut perustuslakiin (1999/731, 76§) perustuvia julkisoikeudellisia tehtäviä veronkanto-oikeudesta joihinkin viranomaistehtävien hoitamiseen. Kirkkojärjestyksen mukaan (KJ, 6:1) kaikissa seurakunnassa tulee olla huono-osaisten auttamiseen keskittyvän diakoniatyöntekijän virka. Sittemmin kirkon suhteellisen itsenäisen rooli on asemoitunut etenkin Euroopan Unionin kontekstissa yhä enemmän osaksi kolmatta sektoria. (Juntunen et al., 2006; Helander, 1998; ks. Juntunen, 2011; 2016; Hiilamo, 2012; Lehtinen, 2013).

Vielä 1900-luvun alkupuolella diakoniatyö vastasi kaikesta hoiva- ja hoitotyöstä Suomen kunnissa. Hyvinvointivaltion kehitys 1960-luvulta alkaen merkitsi kuitenkin kirkon diakoniatyön roolin pienenemistä niin terveyden- kuin sosiaalihuollossakin. Seurakuntien toteuttama diakoniatyö säilyi rinnakkaisjärjestelmänä aina kansanterveyslainsäädännön voimaan tuloon asti (1972). (Hiilamo, 2012:405, 406; Malkavaara, 2000; Roivainen, 2003; 2014; 2016). Hyvinvointivaltion kultakaudella kirkon toteuttama diakoniatyö keskittyi pitkälle vanhusten ja vammaisten parissa tehtävään työhön. kunnes 1990-luvun alkupuolen taloudellisen laman myötä kirkon diakoniatyöstä tuli uudelleen merkittävä kumppani kunnille. Talouden taantuma vaikutti voimakkaasti kirkon diakoniatyön asiakasrakenteeseen ja kävijämääriin, kun vastaanottoja avattiin työikäiselle väestölle. Kirkon rooli köyhyyden lievittämisessä jatkui yli vuoden 2008 taloudellisen taantumana. Suuren 1990-luvun laman aikaisten sosiaaliturvan ja -palvelujen leikkaukset merkitsivät käännettä kohti keskieurooppalaista vakuutus- ja tarveharkintaista sosiaaliturvamallia. (Hiilamo, 2012; 2016; 2017.)

Evankelisluterilaisen kirkon roolin kasvu hyvinvointipalvelujen tuottajana parin viime vuosikymmen aikana on aiheellisesti herättänyt kysymyksen, mis-

sä määrin nämä sektorit toimivat tällä hetkellä tasa-arvoisina kumppaneina (Angell & Pessi, 2010). Diakoniatyön kasvanut vastuu köyhien kuntalaisten toimeentulosta tai syrjäytyneiden palveluista haastaa pohtimaan seurakuntien näkyvämpää ja julkilausutumpaa roolia sekä julkisten palvelujen tuottajina että kansalaisyhteiskunnan agentteina (Pessi & Grönlund, 2012).

Toisin kuin perinteinen järjestökenttä, kirkko ja seurakunnat ovat valtion ja kuntien rinnakkaisjärjestelmiä, joiden toiminta on rahoituksellisesti ja lain-säädännöllisesti julkista toimintaa, joskin ilman vastaavia velvoitteita kuin kunnalla ja valiolla. Näihin päiviin saakka seurakuntien mahdollisuutta toimia palveluntuottajana on rajannut niiden julkisyhteisöllinen rooli, mutta niiden uusi asemoituminen EU:n kontekstissa lähemmäksi kolmatta sektoria tai yrityskenttää (säätitöt) on avannut niille mahdollisuuden tasa-arvoisempaan yhteistyöhön kuntien kanssa. (Kallunki, 2014:4, 10–11.)

Kirkkohallituksen toteuttaman hankkeen ”Kirkko ja julkiset palvelut” mietinnön (2016) pohjalta Kirkkohallitus päätyy näkemykseen, että kirkon ja seurakuntien ei tule tavoitella merkittävää vastuuta julkisten palvelujen kilpailutetussa tuottamisessa. Sen sijaan Kirkkohallitus rohkaisee kirkollisten säätöiden, järjestöjen, yhtiöiden ja yhteisöjen toimintaan sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisessa sekä haluaa varmistaa sopimusyhteistyön sairaalasielunhoidon, perheneuvonnan ja kehitysvammatyön osalta (Kirkko ja julkiset palvelut, 2016).

Tutkimukset diakoniatyön ja sosiaalityön suhteesta

Kirkon diakoniatyön toteuttama sosiaalinen työ on jäänyt tutkimuksissa suhteellisen vähäiselle tarkastelulle. Heikki Hiilamon (2012:410) mukaan eurooppalainen hyvinvointitutkimus on pitkälle jättänyt huomioimatta uskonnollisten yhteisöjen roolin hyvinvoinnin tuottajina. Viime vuosina Suomessa on kuitenkin julkaistu Suomessa kiinnostavia analyyseja kirkon tulevasta julkisesta roolista hyvinvointisektorilla, esimerkkinä Teologisessa Aikakauskirjassa julkaistut Valdemar Kallungin (2017) diakonia- ja kasvatustyötä sote-uudistuksessa käsittelevä artikkeli ja Henrietta Grönlundin ja Anne Birgitta Pessin (2017) artikkeli kansalaisten odotuksista kirkon hyvinvointityölle.

Tämän artikkelin kiinnostuksen kohteena on kuitenkin diakoniatyön suhde sosiaalityöhön, ei hyvinvointityö (esim. Grönlund & Pessi, 2017; Salonen & Grönlund, 2018) tai kirkon diakoniatyö yleisemmin (esim. Malkavaara,

2000; Juntunen et al., 2006). Sote-uudistuksen näkökulmasta tarkastelu keskittyy sosiaali- ja terveystalveluihin, ei laajemmin hyvinvointipalveluihin, esimerkiksi kasvatusyöhön, joka ei olekaan valmisteilla olevan sote-uudistuksen keskiössä.

Tämän artikkelin tutkimuksellista taustoitusta varten on etsitty kirjallisuutta sosiaalityön ja diakoniatyön suhteesta, ensin laajemmin eri hyvinvointimallien kontekstissa, sittemmin fokusoidusti Pohjoismaisessa toimintaympäristössä. Haku kohdistettiin suomen-, ruotsin- ja englanninkielisiin julkaisuihin aikavälillä 2000–2018. Tämän artikkelin kannalta kiinnostuksen kohteina olivat julkaisut, joissa tarkastellaan diakoniatyön paikkaa hyvinvointipalvelujärjestelmässä yleisesti ja diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta erityisesti.³ Kirjallisuushaun tuloksena löytyi yhteensä neljäkymmentäseitsemän (47) aihepiiriä käsittelevää julkaisua, joista evankelisluterilaista kirkkoa käsitteleviä kaksikymmentä (20), neljä käsitteleviä katolisen kirkon, neljä ortodoksisen kirkon toteuttamaa diakoniatyötä ja yhdeksäntoista yleisesti kristillistä tai muiden kirkkokuntien diakoniaa/sosiaalista työtä käsitteleviä julkaisuja.

Pohjoismaisessa toimintaympäristössä on julkaistu kaksikymmentä (20) evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyötä käsittelevää julkaisua, joista tämän tarkastelun kannalta relevantteja on kymmenen (10) refereejulkaisua (Gärde, 2015; Jokela, 2011; Juntunen, 2011; Hiilamo, 2012; Kallunki, 2014; Lehtinen, 2013; Pessi & Grönlund, 2012; Pöyhönen, 2015; Pöyhönen & Seppänen, 2016; Pyykkö, 2011).

Hiilamon (2012), Kallungin (2014), Lehtisen (2013) ja Pessi & Grönlundin (2012) järjestelmätasoa kuvaaviin julkaisuihin olen viitannut jo edellä tarkastellessani kirkon roolia hyvinvointipalvelujen tuottajana. Nyt keskityn tarkastelemaan lähemmin diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta ammattikäytäntöjen tasolla kuuden (6) referee-julkaisun kautta keskittyen nimenomaan tämän suhteen kuvaamiseen po. julkaisuissa (Gärd, 2015; Jokela, 2011; Juntunen, 2011; Pyykkö, 2011; Pöyhönen, 2015; Pöyhönen & Seppänen, 2016). Huomionarvoista on, että yhtä lukuun ottamatta julkaisut ovat suomalaisia, neljä näistä akateemisia väitöskirjoja, mikä kertonee lähinnä aktiivisesta tutkimustyöstä tällä sektorilla.

Ulla Jokelan (2011) väitöskirjassa diakoniatyö kategorisoituu suhteessa sosiaalityöhön yhtäältä tasavertaiseksi ”yhteistyökumppaniksi” ja toisaalta siihen jännitteisessä suhteessa olevaksi ”asiakkaan puolustajaksi”, ”puolesta-puhujaksi” ja ”asianajajaksi”. Jokelan tutkimuksessa diakoniatyö kuvataan ”so-

siaalityön jatkeena”, ”tiedonvälittäjänä sosiaalityön suuntaan” ja yhtenä ”vaihtokaupan ja neuvottelujen osapuolena” (emt.:175, 192).

Raija Pyykkö (2011) lähestyy puolestaan diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta ”rajatyön” käsitteen kautta. Hänen mukaansa osa diakoniatyöntekijöistä kyseenalaistaa roolinsa yhteiskunnallisten palveluiden täydentäjinä ja ”sosiaalityön jatkeena” vedoten seurakuntien ensisijaiseen vastuuseen henkisen ja hengellisen työn toteuttajana. Käytännön seurakuntadiakoniassa tehtiin tutkimuksen toteuttamisen aikoihin eroa erityisesti sosiaalityöhön, sillä terveydenhuolto oli rajannut diakoniatyöntekijät jo aikaisemmin ulos omalta toiminta-alueeltaan. Työnjaolliset rajat sosiaalityöhön olivat tuolloin vielä löyhemmät, ja kunnat olivat kutsuneet seurakuntia nimenomaan sosiaalitoimen täydentäjiksi. Pyykön mukaan rajankäynnissä julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa diakoniatyöntekijöiltä puuttuu, kaksoiskelpoisuutta lukuun ottamatta, valtion työnjaollisesti takaama ”paikkaa”. Tässä tilanteessa diakoniatyöntekijät etsivät ammattinsa ydintä sielunhoidosta. Pyykkö esittää yhtenä tulevaisuuden skenaariona seurakuntien diakoniatyöntekijöille toimimisen ”palvelun tuottajina joko seurakunnissa tai nykyistä suuremmassa määrin kirkon ulkopuolella erilaisissa palveluja tuottavissa diakonisissa organisaatioissa”. (Emt.:69, 77, 134, 137.)

Diakoniatyöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä asiakkaidensa taloudellisesta tukemisesta käsittelevässä Elina Juntusen tutkimuksessa (2011) diakoniatyöntekijät kuvaavat asemaansa ”välittäjinä”, ”tulksijoina”, ”asianajajina” ja ”palveluohjaajina” asiakkaan ja kunnallisen sosiaalityön välillä. Juntusen tutkimuksessa diakoniatyöntekijät luonnehtivat toimistoaan ”ensiapuklinikaksi”, jossa pyrittiin vastaamaan asiakkaiden akuuttiin hätään. Työntekijöillä oli myös kokemuksia siitä, että asiakas ei ollut saanut apua yhteiskunnalta ennen tilanteensa vaikeuduttua ja diakoniatyöntekijän puuttuttua asiaan. Juntunen puhuu taloudellisen avustustyön kontekstissa myös diakoniatyöntekijöiden hybridisestä työidentiteetistä, jota eivät määrittäneet seurakunnalliset eivätkä myöskään sosiaali- ja terveysalojen kontekstit. (Emt.:85, 93.)

Yhteistyö kuntien ja seurakuntien välillä vanhuspalveluissa on arvioitu lisääntyneen resurssien vähentymisen myötä, mutta kuitenkin diakoniatyön rooli nähdään edelleen lähinnä kunnallista palvelutoimintaa täydentävänä toimintana (Pöyhönen, 2015). Päivi Pöyhösen ja Marjaana Seppäsen (2016) mukaan yhteistyö on vaihdellut eri puolilla maata. Yhtäällä on kehitetty selvästi määriteltyjä yhteistyömalleja, toisaalla yhteistyö ja työnjako ovat muo-

toutuneet arjen työn kautta ilman julkilausuttuja sopimuksia tai strategisia linjauksia. Analyysin perusteella kirkon työlle muodostui kolme kehystä: ”Psykososiaalisen tuen”, ”Yhteisöllisten toimintojen” ja ”Turvaverkon kehukset”. Haastatellut sosiaalityöntekijät pitivät kirkkoa luotettavana yhteistyökumppanina ja olivat valmiita yhteistyöhön esimerkiksi psyko-sosiaalisen työn osalta. (Pöyhönen & Seppänen, 2016, ks. myös 2012.)

Ruotsalainen Johan Gärde (2015) tarkastelee artikkelissaan, ”Shrinking Religious Communities and Thriving Interreligious Social Work in Postsecular Sweden”, uudenlaisia sosiaalityön käytäntöjä, jotka haastavat seurakuntia ylittämään uskontokuntien väliset rajat, jakamaan tiloja ja olemaan läsnä paikallisyhteisöissä syrjäytyneiden asuinalueilla ja luopumaan homogeenisesta diakonia-/hyväntekeväisyystyöstä. Analyysin kohteena on kolme tapausta: God’s House ja Diapraxis Social Project (Fisksätra, Nacka), Fryshuset, Social Work for Moslem and Christian Youth (Stockholm) ja Crossroads, EU citizens and third-country citizens, joissa on toteutettu uskontokuntien välistä sosiaalityötä ja yhteistyötä uskonnollisten yhteisöjen ja ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Tapaukset ilmentävät tiivistä yhteistyötä julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Näissä uusissa ”hybridiorganisaatioissa” sosiaalityö jäsentyy uudella tavalla avautuen suhteessa muihin ammattiryhmiin, kuten käyttäytymistieteilijöihin, politiikan tutkijoihin, juristeihin, johtajiin ja niin edelleen.

Empiirinen tutkimusaineisto ja metodit

Tutkimustehtävänäni on ollut tarkastella diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta diakoniatyön näkökulmasta muuttuvassa toimintaympäristössä. Empiirinen aineisto on kerätty Tampereella, jossa parhaillaan toteutettavassa TEKO-hankkeessa (Tampereen seurakunnat.fi) sosiaalityö toimii osana tällaista monitoimijaista verkostoa, jossa toteuttajina ovat seurakunta, kaupunki, yliopisto ja ammattikorkeakoulu (Roivainen et al., 2019).

Empiirinen aineisto on kerätty haastattelemalla syksyllä 2016 (aikavälillä 13.10.–16.11. 2016) neljää kaupungin sote-valmistelun ja sosiaalityön johtavaa virkahenkilöä yksilö- ja parihaastatteluna sekä Tampereen evankelisluuterilaisen seurakuntayhtymän johtavia diakonian virkahenkilöitä yksilöhaastattelussa ja viittä johtavaa diakoniatyöntekijää fokusryhmähaastattelussa. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna, jossa pyydettiin kuvaamaan diakoniatyön ja sosiaalityön suhdetta tällä hetkellä sekä arvioi-

maan tätä suhdetta muuttuvassa sote-toimintaympäristössä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin analyysia varten.

Päädyin rajaamaan lopullisesta aineistosta pois sekä kaupungin että seurakuntien johtavien virkahenkilöiden haastattelut sillä perusteella, etteivät johtavissa asemissa olleet asiantuntijat käytännössä tunteneet sosiaali- ja diakoniatyöntekijöiden välistä yhteistyötä. Hyödynnän kuitenkin johtavien viranhaltijoiden näkemyksiä artikkelin lopussa havaintojen tulkinnessa.

Aineiston analyysi kohdistui siten viiden johtavan diakoniatyöntekijän fokusryhmähaastattelun kuvauksiin. Haastatteluaineiston aineistolähtöisessä analyysissa on tunnistettu ensin teemat, jota on analysoitu lähemmin laadullisen sisällönanalyysin keinoin hyödyntäen mm. kategoria-analyysia (Järviluoma & Roivainen, 1997).

Diakoniatyön ja sosiaalityön suhde haastatteluaineistossa

Johtavien diakoniatyöntekijöiden haastattelujen perusteella yhteistyö sosiaalityön kanssa oli aikaisemmin aluetoimistoissa säännöllistä ja luontevaa. Palvelujen keskittämisen ja työntekijöiden vaihtuvuuden myötä yhteistyön kuvattiin voimakkaasti vähentyneen, eikä säännöllisiä tapaamisia enää ole ollut erityistyöntekijöitä lukuun ottamatta.

Diakoniatyön kuvauksissa korostuu vastaanotto toiminta; kotikäyntityö on vähentynyt voimakkaasti, joskin vanhusvaltaisilla alueilla sillä on edelleen merkittävä rooli. Johtavien diakoniatyöntekijöiden mukaan asiakasmäärät ovat viime vuosina lisääntyneet. Avunhakemisessa korotuvat toimeentuloon liittyvät ongelmat eri-ikäisillä ihmisillä, kuten työttömillä, yksinhuoltajilla ja opiskelijoilla sekä moniongelmaisuus.

Yhteistyössä kunnallisen sosiaalityön kanssa diakoniatyöntekijät kuvaavat toimineensa aloitteentekijöinä, mutta tuttu oli myös tilanne, jossa ”sossu” on lähettänyt asiakkaaksi. Yleinen kokemus oli, että sosiaalitoimiston vastaanotolla diakoniatyöntekijät toimivat sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välissä ”puolestapuhujina”. Yhteisiä asiakkaita sosiaalityön kanssa on mm. aikuissosiaalityön mielenterveys- ja päihdepuolella sekä perhe- että vanhus-työssä.

Diakoniatyön asiakkaat näyttävät kuvauksissa kyvyiltään ja taidoiltaan vajaakuntoisina autettavina ja diakoniatyöntekijät heidän tulkkeinaan ja tukihenkilöinä.

”Ollaan usein tekemisissä ihmisten kanssa, joilla ei ole sellaisia verbaalisia, kielellisiä kykyjä kuvata sitä tilannetta, missä oikeasti mennään ja mistä oikeastaan on kysymys” (Dtt 1).

”Mä väittäisin niin, että me annetaan sille ihmisille kasvot tai me ollaan siinä välissä ja kun meille tulee asiakas, me nähdään asiakas ja missä kunnossa hän on. Sen lisäksi, että me tiedetään, että hänellä on taloudellisia vaikeuksia taikka hänellä on muita ongelmia. Että monta kertaa käy niin, että päätös on kielteinen, toimeentulotukipäätös ja me otetaan yhteyttä sosiaalitoimeen ja me neuvotellaan ja mietitään yhdessä ja annetaan lisätietoa siitä, mitä me nähdään. Se on usein ollut hedelmällistä yhteistyötä.” (Dtt 2)

Diakoniatyöntekijän kuvaus diakoniatyöntekijän roolista sosiaalityön suuntaan ”kasvojen antamisena ihmisille”, ”välissä olemisena”, asiakkaan tilanteen ”näkemisenä” ja ”tuntemisena” ja ”neuvottelijana” rakentavat kuvaa asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välissä olevasta ”puskuriammatillisesta”.

Konkreettista yhteistyötä ja työnjakoa sosiaalityön kanssa kuvataan myös asiakkaan ”rinnalla kulkemisena”, ”tukena” ja ”tulkkina” toimimisena:

”Kun sosiaalityöntekijän rooli on tehdä päätöksiä ja selvittää taustoja, niin silloin diakoniatyön rooli on sosiaaliohjaus ja tuki ja neuvonta ja sitten ihan asiointituki ja asiointipalvelu osassa asiakasryhmissä, kun he eivät itse kykene tekemään asioita ja asioimaan eri paikoissa, eli kuten sosiaalitoimi ja heidän elämänsä edellyttää.” (Dtt 3)

Diakoniatyöntekijöiden mukaan asiakkaiden tilanteet edellyttävät työntekijältä kykyä ”terapeuttiseen kuunteluun”, ”loogiseen ajatteluun” ja ”asioiden pilkkomiseen”. Nämä luonnehdinnat kertovat paitsi asiakkaiden elämäntilanteiden haastavuudesta, myös palvelujärjestelmän puutteista: ajanpuutteesta, kohtaamattomuudesta ja byrokraatiasta.

Ristiriitatilanteissa diakoniatyöntekijät kertovat olevansa välillä myös ”vara-venttiilejä” ja ”sillanrakentajia” asiakkaiden suuntaan, kun esimerkiksi lastenhuoltoriidoissa ”(Dtt 3) suhde on väritynyt siihen sosiaalityöhön niin paljon”. Diakoniatyön asiakastyötä luonnehtii luottamuksellisuus ja vaitiolovelvollisuus, mutta asiakkaan luvalla hänen asioitaan viedään eteenpäin toimintamallilla ”saanko mä kertoa tästä, saanks mä sanoo tän ja saanko mä ottaa tästä yhteyttä”? (Dtt 3)

Oman erityisen ryhmänsä muodostavat syrjäytyneet henkilöt, ”laitapuo- len kulkijat”, ”todella yksinäiset aikuiset”, lähinnä miehet, mutta joukossa on myös naisiakin, osa perheellisiä. Heidän kontaktinsa sosiaalityöhön liittyvät ”työllisyyden tukemiseen, talousasioihin ja ohjaamiseen, toimeentulotuen ha-

kemiseen ja asunnon hankkimiseen tai asunnon ylläpitämiseen”. (Dtt 3.) Tämän ryhmän kohdalla on havahduttu huomaamaan, että heidän toimintakykynsä oli niin huono, etteivät he kyenneet edes valmistamaan ruokaa, vaikka saivatkin ruokakassin. Yhteistyössä kaupungin kanssa aloitettu yhteisruokailu tarjoaa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille lämpimän ruuan kautta voimaantumista ja kuntoutumista.

Diakoniatyöntekijöillä on runsaasti erityisosaamista mm. perhediakoniasa, mielenterveys- ja päihdetyössä, rikostaustaisten palveluissa, jotka voitaisiin hyödyntää nykyistä enemmän palvelujen tuotannossa. Kaupunki on ostanut mm. leirityötä seurakunnilta.

Julkilausumaton diakoniatyö

Johtavien diakoniatyöntekijöiden fokusryhmähaastattelun perusteella syntyi vaikutelma, että yhteistyötä tehdään paljonkin kaupungin kanssa, mutta se on pitkälle dokumentoimatonta työtä. Kun pysyviä rakenteita ei ole, yhteistyö näyttyy sattumanvaraiselta ja asiakaskohtaiselta. Osa yhteistyöstä perustuu sopimuksiin, mutta esimerkiksi seurakuntien toimintasuunnitelmissa ja -kertomuksissa tai kaupungin hyvinvointikertomuksissa yhteistyötä ei juurikaan kuvata. Haastattelussa tämän arvioidaan johtuvan siitä, että toisin kuin lakisääteinen sosiaalityö, diakoniatyö on ”hyväntekevääsyyttä”. Paikallisseurakunnat ovat myös erilaisia, mikä on osaltaan vaikeuttanut työn näkyväksi tekemistä. Myös seurakuntien rakennemuutoksen arvioidaan vieneen voimia yhteisen linjan rakentamiselta. Työn näkyväksi tekemistä vaikeuttaa haasteltavien mukaan kirkon diakonian oma traditio, jossa ”ei ole tapana ollut ollut pitää ääntä itsestä” (Dtt 1). Ajatellaan, että, jos omasta työstä kerrotaan, leimautuvat heikossa ja syrjäytyneessä asemassa olevat asiakkaat. Kuitenkin esimerkiksi netissä julkaistavien asiakastarinoiden kautta olisi mahdollista tuoda esille voimaantumisen ja onnistumisen kokemuksia.

Käytännön yhteistyön esteinä sosiaalityön suuntaan nähdään uudistukset ja niihin kytkeytyvät organisaatiomuutokset, henkilöstön vaihdokset, toimintatapojen sisäiset muutokset ja kiire.

”Mä luulen, että meillä on nämä omat todellisuutemme, niissä todellisuuksissa on niin kova imu, että me ei aina muisteta ajatella, että käytäis välillä vieraisa kyselemässä, että miten te näette tämän kartan, mikä meillä molemmilla on käsissä, me ei vain muisteta ajatella?” (Dtt 1)

Havainto lukittumisesta siiloihin on kiinnostava, jolloin kunnallinen ja seurakunnallinen palvelujärjestelmä eivät kohtaa toisiaan. Kysymys saattaa olla myös siitä, että julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen palvelurakenteessa diakoniatyöllä ei ole julkilausuttua institutionaalista paikkaa. Nyt sellainen voisi olla avautumassa sote-reformin yhteydessä. Periaatteessa diakoniatyö voisi toimia palvelujentuottajana, mutta ajan ja muiden resurssien puuttumisen vuoksi sillä ei ole yksityisten yritysten tapaan markkinointikoneistoa ja valmiita toimijaverkostoja.

Haastatteluhetkellä valmisteilla olleen sote-uudistuksen pääpiirteisiin diakoniatyöntekijät suhtautuivat haastattelussa myönteisesti. Muutoksen nähtiin edellyttävän uskallusta lähteä toimistosta ”omasta tutusta turvallisesta sitten sinne hyvinvointikeskuksen puolelle” (Dtt 4). Sen sijaan palveluohjauksen mahdollisuuteen suhtautuminen oli kriittisempää: ”hakemuksiin ja muihin, niin muuta me ei sitten ehdittäis tekemäänkään!” (Dtt 5)

Kohti hybridistä sosiaalista työtä?

Johtavien diakoniatyöntekijöiden haastattelukuvausten perusteella diakoniatyön ja sosiaalityön kumppanuussuhde toimii käytännössä usein hyvin, vaikka kuvauksissa on tunnistettavissa samanlainen marginaalisuuden kokemus kuin tutkimuskirjallisuudenkin havainnoissa. Tutkimuskirjallisuudessa diakoniatyö näyttäytyy usein julkisten hyvinvointipalvelujen paikkaajana (Jokela, 2011; Pöyhönen & Seppänen, 2016) tai paljolti kunnallisen sosiaalityön määrittämänä tehtävälana (Jokela, 2011). Marginaalisesta asemasta asetelmasta huolimatta diakoniatyö on kuitenkin tarpeellinen kunnallisen sosiaalityön yhteistyökumppani asiakastyön yhdyspinnalla ja asiakkaiden puolestapuhujana (Juntunen, 2011; Jokela, 2011).

Haastatteluaineiston perusteella diakoniatyön toteuttama hyvinvointityö jää kuitenkin pitkälle julkilausumattomaksi ja näkymättömäksi suhteessa viralliseen hyvinvointipalvelujärjestelmään. Tästä syystä Pyykön (2011) diakoniatyöntekijöille esittämä toiminta palvelun tuottajina joko seurakunnissa tai kirkon ulkopuolella erilaisissa palveluja tuottavissa diakonisissa organisaatioissa on perusteltu ajatus nykyisessä tilanteessa.

Pian tämän artikkelin aineistonkeruun jälkeen toimeentulotuki siirtyi Kansaneläkelaitoksen hoidettavaksi vuoden 2017 alusta, mikä on jo merkinnyt yhden keskeisen yhdyspinnan katoamista kunnallisen sosiaalityön

ja diakoniatyön väliltä (Karjainen & Kivipelto, 2018). Kun valmisteilla olevassa sote-uudistuksessa vastuu sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisestä mahdollisesti siirtyy pois kunnilta ja kuntayhtymiltä, merkitsee se käytännössä sitä, että vastaisuudessa yhteistyökumppanina ovat uudenlaiset toimijat. Yhteistyökumppanin muuttuessa yhdyspinta viranomaisomaistyöhön saattaa ohentua ja etäännyä entisestään. Kuitenkin uusi toimintaympäristö voi luoda mahdollisuuksia monitoimijaisille yhteistyöverkostoille, moniammatilliselle yhteistyölle ja kumppanuudelle eri toimijoiden kanssa. Järjestöjen ja yhteisöjen osalta toimiva yhteistyö edellyttää kuitenkin julkista tukea maakunnan tasolta järjestöjen toimintaedellytysten ja resurssien turvaamiseksi (Brax, 2018:25).

Tampereen kaupungin edustajien haastatteluissa kävi ilmi, ettei seurakuntia oltu tietoisesti ajateltu osana hyvinvointipalvelujen strategista suunnittelua, vaikka niiden toimintaa arvostettiin. Lähtökohtaisesti järjestöille ja yhteiskunnallisille yrityksille nähtiin avautuvan uusia toimintamahdollisuuksia sellaisissa uudenlaisissa rakenteissa, joissa toteutetaan etsivää ja ryhmämuotoista työtä. Seurakuntien diakoniatyössä kumppanuudesta kaupungin kanssa oli hyviä kokemuksia, mutta valmisteilla olevan palvelurakenteen osalta oli epätietoisuutta kumppanuussuhteen käytännön mahdollisuuksista tulevaisuudessa. Epätietoisuutta aiheuttivat mm. lainsäädännön esteet ja tiedonkulun haasteet vapaaehtoistyön osalta sekä neuvottelukumppanit suunnitteilla olleessa uudessa rakenteessa. Lähtökohtaisesti palvelutuottajan roolia pidettiin myös pulmallisena seurakuntatyön yhteisöllisen luonteen ja diakoniatyöntekijöiden kokonaisvaltaisen työn vuoksi.

Ensimmäinen edellytys diakoniatyön ja sosiaalityön kumppanuudelle tulevassa palvelurakennemuutuksessa on, että diakoniatyö tunnustetaan ja tunnustetaan osaksi hyvinvointityön strategista suunnittelua ja toteutusta. Kun tulevassa sote-mallissa raja eri sektoreiden ja ammattiryhmien välillä loiventuu, ja palvelujen tuottajina voivat lähtökohtaisesti olla myös järjestöt ja yritykset, avainasemassa ovat moniammatilliset tiimit ja yhteistyöverkostot. Diakoniatyölle se merkitsee mahdollisuutta oman profiilin vahvistamiseen vaikkapa vammais- ja palveluissa tai kotikäyntityössä yksinäisten vanhusten kohteissa osana gerontologisen sosiaalityön palveluprosessia.

Julkisen ja yksityisen yhdyspinoilla toimivissa diakonia- ja sosiaalityössä on molemmissa Gärden (2015) kuvaamia hybridioorganisaation piirteitä, jossa tehtävien tasolla kyetään ylittämään sektorirajat ja yhdistämään palvelujärjes-

telmien kannalta keskeiset yhteistyötahot toiminnalliseksi kokonaisuudeksi (Roivainen et al., 2019). Sekä sosiaali- että diakoniatyöntekijät voidaan nähdä tässä kokonaisuudessa moni- ja ”hybridiammattilaisina” (Juntunen, 2011), muuntautumiskykyisinä sosiaalisen työn ammattilaisina, jotka hyödyntävät työssään useaa eri ammattitaitoa ja työidentiteettejä.

Sopimuksellinen palvelujen tuottaminen on vaihtoehto vastikkeettomalle hyväntekeväisyydelle, jota seurakunnat resursoivat omien verovarojensa ja vapaaehtoistyön kautta. Se mahdollistaisi käytännössä yhtäältä julkisen sektorin sosiaalisen vastuun säilymisen ja toisaalta kirkon osallistumisen hyvinvointipalvelujen tuottamiseen. Niin kutsutussa *sosiaalisen markkinatalouden mallissa* esimerkiksi diakoniatyön olisi mahdollista saada julkista rahoitusta palvelutoiminnalleen. (Kallunki, 2014:4, 10–11.)

Kaikki riippuu kuitenkin siitä, saako ja haluaako seurakuntien diakoniatyö palveluntuottajan statuksen, vai jatkaako sen toimintaansa yleishyödyllisenä kumppanina ja rinnakkaisjärjestelmänä sotessakin.

Viitteet

- 1 Diakoniaa toteuttavat seurakuntalaisten ohella diakoniatyöntekijät, joita oli vuonna 2017 yhteensä 1299 palkattua työntekijää. Kirkon työmarkkinailaitos, 2018. Samaan aikaan kuntien palveluksessa oli 2 600 sosiaaliohjaajaa ja 3 923 sosiaalityöntekijää. SVT. Kuntasektorin palkkatilasto, 2018.
- 2 Suuressa yhteiskunnassa julkinen sektori huolehtisi ainoastaan viranomaistehtävistä, yksilökohtaiset palvelut hankittaisiin erilaisilta yrityksiltä ja yhteisöiltä, kun taas yhteisölliset lähipalvelut tuotettaisiin paikallisten yhteisöjen, kuten naapurustojen ja esimerkiksi seurakuntien voimin. Koskiahho, 2014; Roivainen, 2014; 2016.
- 3 Haku kohdistettiin suomen-, ruotsin- ja englanninkielisiin julkaisuihin aikavälillä 2000–2018 ja se sisälsi kansainvälisiä (Eb-rary, Emerald, ProQuestin eri tietokannat, Sage, Scopus, Science Direct, Taylor&Francis ja kansallisia tietokantoja (Arto, Melinda ja Tamcat). Hakusanoina käytettiin englanninkielisessä aineistossa **social work**, **diaconal work**, **diaconia**, **church work**, **welfare work**, **social services**, **subsidiarity**, **subsidiarity principle**, **religious communities**, **Christianity**. Näitä hakusanoja käytettiin yhdessä sanojen **welfare state**, **welfare regimes** and **welfare** AND **Nordic Countries**, **Southern Europe**. Ruotsinkielisinä hakusanoina käytettiin **socialt arbete**, **diakon arbete** ja suomenkielisinä **sosiaalityö**, **diakonia**, **sisälähetys**, **yhteiskuntatyö**, **käytännöllinen teologia**, **uskonnolliset yhteisöt** ja **kristillisuus**.

Kirjallisuus

- Angell, O.H. & Pessi, A.B. (2010). Co-operation in welfare? *Diaconia. Journal for the Study of Christian Practice*, 1(1), 62–81.
- Brax, T. (2018). *Selvityshenkilön raportti Järjestöjen rooli maakunta- ja sote-uudistuksessa*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 36/2018.
- Davie, G. (2012). A European perspective on religion and welfare: Contrasts and commonalities. *Social Policy and Society*, 11(4), 589–599.
- Grönlund, H. & Pessi A.B. (2017). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uusi julkinen rooli? Kansalaisten odotukset kirkon hyvinvointityölle. *Teologinen Aikakauskirja* 2/2017, 116–133.
- Gärde, J. (2015). Shrinking religious communities and thriving interreligious social work in postsecular Sweden. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*, 34(1), 1–23.
- Hiilamo H. (2012). Rethinking the role of church in a socio-democratic welfare state. *The International Journal of Sociology and Social Policy*, 32(7/8), 401–414.
- Hiilamo, H. (2016). Miten kirkon diakoniatyö reagoi 2000-luvun talouskriisiin? *Yhteiskuntapolitiikka*, 81(3):288–300.
- Hiilamo, H. (2017). *Church poverty relief during the time of crisis – experience from the Evangelic Lutheran Church of Finland*. Paper accepted for presentation at ESPANET conference in Lisbon 9/2017.
- Jokela, U. (2011). *Diakoniatyön paikka ihmisen arjessa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu, A Tutkimuksia 34, Helsinki.
- Juntunen, E. (2011). *Vain hätäapua? Taloudellinen avustaminen diakoniatyön professionaalisen itseymmärryksen ilmentäjänä*. Helsinki: Suomen ev.lut.kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2011:3.
- Juntunen, E.& Grönlund, H. & Hiilamo, H. (2006). *Viimeisellä luukulla: Tutkimus viimeisjaisen sosiaaliturvan aukoista ja diakoniatyön kohdentumisesta*. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Juntunen, E. & Roivainen, I. & Seppänen, M. (2016). Diakoniatyön paikka palvelujärjestelmän murreksessa, esimerkkeinä vanhustyö ja spirituaali-teetti. –R. Gothoni et al. (toim.), *Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, TKI-toiminnan vuosikirja 2, 109–124.
- Järviluoma, H. & Roivainen, I. (1997). Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sosiologia*, 34(1), 15–25.
- Kallunki, V. (2017). Kilpailu kirkon aseman muokkaajana: Diakonia- ja kasvatustyön muuttuva toimintaympäristö valinnanvapautta korostavassa maakuntauudistuksessa. *Teologinen Aikakauskirja*, 2/2017, 100–115.
- Kallunki, V. (2014). *Yhteistyön kolmas polku. Palvelurooli kirkon yhteiskunnallisen aseman uudistajana*. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 40.
- Karjalainen, J. & Kivipelto, M. (2018). Diakoniatyön näkemyksiä toimeentulotuen myöntämisestä. *Diakonian tutkimuksen aikakauskirja*, 1/2018, 35–47.
- Kirkko ja julkiset palvelut. (2016). *Kirkot ja julkiset palvelut -ohjausryhmän mietintö*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon julkaisuja. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Kirkkohallituksen lausunto (HE 15/2017). Vp maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.
- Kirkkojärjestys. <https://evl.fi/plus/paatoksen-tekko/lainsaadanto/kirkkojarjestys> –Viitattu 14.10.2019.
- Kirkon työmarkkinalaitos. <https://evl.fi/kirkkontyomarkkinalaitos> –Viitattu 14.10.2019.
- Koskiahho, B. (2014). *Kumppanuuden sosiaalipolitiikkaa etsimässä*. United Press Global (yhteistyössä Suomen Setlementtiliiton kanssa).
- Lehtinen, S. (2013). *Julkisen sektorin apulaiset, kansalaisyhteiskunnan talkoolaiset*. Suomen evankelis-luterilaiset seurakunnat Euroopan sosiaalirahaston projekteissa. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta.

- Leis-Peters, A. (2009). Church and welfare in Sweden: Some reflections on results from two Swedish research projects: A response to Beate Hofman. *Christian Bioethics*, 15(2), 147–153.
- Malkavaara, M. (2000). Diakonia, teologian ja diakonian teologian murrokset. – M. Heikkilä & J. Karjalainen & M. Malkavaara (toim.), *Kirkon kirjat köyhyydestä*. Helsinki: Kirkkopalvelut, 17–44.
- Pessi, A.B. & Grönlund, H. (2012). The place of the church: Public sector or civil society? Welfare provision of the Evangelical Lutheran Church of Finland. *Journal of Church and State*, 54(3), 353–374.
- Pöyhönen, P. (2015). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon rooli vanhustyössä*. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto, teologinen tiedekunta, Käytännöllinen teologia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1586-7> –Viitattu 20.8.2018
- Pöyhönen, P. & Seppänen, M. (2012). Jotakin vanhaa, jotakin uutta – Kirkon vanhustyö osana vastuiden ja tehtävien uudelle-määrittelyä. *Gerontologia*, 26(2), 100–113.
- Pöyhönen, P. & Seppänen, M. (2016). Responsibilities between the church and state in the field of elderly care in Finland. *Nordic Social Work Research*, 1–12.
- Pyykkö, R. (2011). *Hengellisen ja maallisen rajalla. Kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta*. Diss. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1670.
- Roivainen, I. (2016). *Nordic welfare regime, diaconal work and social work in Finland*. 7th International Conference on Sociology and Social Work Prague, Sept 7–8, 2017.
- Roivainen, I. (2003). Diakonian erityisyys sosiaalityössä. –M.Lahtinen & T.Toikkänen (toim.), *Anno Domini 2003. Diakoniatieteen vuosikirja*. Lahden Diakoniasäätiö & Lahden Diakonian Instituutti: Lahti, 28–29
- Roivainen, I. (2014). Yhteiskunnan murros ja diakonia. *Diakonian tutkimuksen aikakauskirja*, 1/2014, 56–66.
- Roivainen, I. & Kostiainen, T. & Metteri, A. (2019). Yhteisösosiaalityötä muuttuvassa toimintaympäristössä. – A. Pohjola et al. (toim.), *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Tampere: Vastapano, 277–301.
- Salonen, A.S. & Grönlund, H. (2018). Vastavuoroisuus ja vapaaehtoinen auttamistoiminta avun vastaanottajan näkökulmasta: Empiirisen tutkimuksen tulkinnallisia mahdollisuuksia ja haasteita. *Teologinen Aikakauskirja*, 2/2018, 150–163.
- Sote –palvelurakenneuudistus. <https://alueuudistus.fi/etusivu>. –Viitattu 13.10.2019.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). *Kuntasektorin palkat* [verkkojulkaisu]. ISSN=1799-0203. Helsinki: Tilastokeskus. –Viitattu 20.8.2018.
- Särkelä, R. (2016). *Järjestöt julkisen kumppanista markkinoiden puristukseen: sosiaali- ja terveysjärjestöjen muutos sosiaalipalvelujen tuottajana vuosina 1990–2010*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Teko-hanke, Tampereen seurakunnat.fi. <https://tampereenseurakunnat.fi/sivustot/teko-hanke>. –Viitattu 14.10.2019.

Ruoka-avusta tarvitaan ajantasaista ja avun asiakkaiden näkökulmat huomioivaa tutkimustietoa

Hyväntekeväisyyteen perustuva ruoka-apu on viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana vakiintunut osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Vuonna 2013 toteutetussa selvityksessä todettiin, että ruoka-apua jaetaan yli 220 kunnassa ympäri Suomea ja arvioitiin, että sitä vastaanottaa säännöllisesti yli 20,000 ihmistä (Ohisalo ym., 2014). Ruoka-apu on yleistynyt viime vuosikymmeninä huomattavasti monissa rikkaissa ja keskimäärin hyvinvoivissa yhteiskunnissa herättäen ruokaturvaan ja hyvinvointivaltioiden tulevaisuuteen liittyviä kysymyksiä (Riches & Silvasti, 2014; Riches, 2018). Aihe on synnyttänyt myös paljon kansainvälistä tutkimuksellista kiinnostusta. Ruoka-avun asiakkaiden näkökulma on kuitenkin jäänyt tutkimuksissa vähemmälle huomiolle (Caraher & Cavicchi, 2014).

Vuosina 2016-2018 valmistui kolme suomalaista väitöskirjaa, jotka tarkastelevat ruoka-avun asiakkaita Suomessa: Tuomo Laihialan väitöskirja *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista: huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus* (2018), Maria Ohisalon väitöskirja *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla: leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus* (2017) sekä Anna Sofia Salosen väitöskirja *Food for the soul or the soul for food: Users' perspectives on religiously affiliated food charity in a Finnish city* (2016). Yhdessä nämä tutkimukset tarjoavat tällä hetkellä ajantasaisimman tutkimukseen perustuvan kuvan ruoka-avun asiakkaista ja heidän elämäntodellisuudestaan Suomessa (Salonen ym., 2018). Näissä tutkimuksissa ruoka-avun saajia tarkasteltiin verkkokeskustelujen, ky-

selyaineiston (N = 3474) sekä havainto- ja haastatteluaineiston valossa. Tutkimukset täydentävät toisiaan tuomalla yhteen diskursiivista, demografista ja kokemuksellista tietoa ruoka-avun asiakkaista.

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa esiin nousee usein kysymys ruoka-avun tarpeesta ja avunsaajien ansaitsevuudesta. Moni keskustelija näkee avunsaajat itse syypäinä köyhyyteensä ja siten valtaväestön ulkopuolisena kunnianttomana ryhmänä, vaikka asennetutkimusten mukaan köyhyyden syyt nähdään useimmiten järjestelmän vikoina (Niemelä, 2008; Kallio & Niemelä, 2017). Verkkokeskusteluanalyyseistä ilmeni, että näkemykset ruoka-avusta ja avunsaajien sosiaalisesta asemasta ja elämäntilanteista perustuvat usein tiedon sijaan mielikuviin, joissa avunsaajat nähdään yhtenäisenä, muusta yhteiskunnasta erillisenä kunnianttomana joukkona. Tällainen tunnistettavissa oleva mutta valtaväestön näkökulmasta etäiseksi koettu huono-osaisten ryhmä altistuu helposti arvostelulle. Suomalaiset ruoka-avun saajat ovat erityisen alttiita tällaiselle kunniallisuuteensa ja avun tarpeeseensa kohdistuvalle kritiikille verkkokeskusteluissa. Vaikka verkkokeskustelut ovatkin tavallista kärkeistyneempi keskusteluympäristö, ne ilmentävät suomalaisten asenteita. Vaarana on, että tällaiset asenteet leviävät päätöksentekoon.

Kvantitatiivinen tutkimustieto ruoka-avun asiakkaista haastaa ruoka-avun saajien ansaitsevuutta kyseenalaistavat asenteet. Tutkimus osoittaa, että tärkein syy ruoka-apuun turvautumiselle ovat vakavat taloudelliset ongelmat, johon liittyy usein tulojen riittämättömyys välttämättömiin menoihin sekä velkaantuneisuus. Tutkimuksen perusteella ruoka-avun asiakkailta on muuta suomalaista väestöä heikompi työllisyysaste, he ovat keskimääräistä vanhempia, vähemmän koulutettuja ja heillä on alhainen tulotaso. Ruoka-apua saavat kokevat huono-osaisuutta ja puutetta ja elävät hyvin usein yksin ja vuokralla. Vaikeiden talousongelmien lisäksi kaksi viidesosaa elintarvikeavun saajista kärsii kasaantuneista sosiaalisista ongelmista ja terveyshaitoista. Ruoka-apua saavat ihmiset ovat kuitenkin heterogeeninen ryhmä. He eivät mahdu yhteen muottiin, vaan heidän elämäntilanteensa ja avuntarpeen syyt ovat moninaiset.

Ruoka-avun asiakkaiden näkökulmaan keskittyvä laadullinen tutkimus monipuolistaa kuvaa ruoka-avun asiakkaista edelleen. Vaikka elintarvikeapu lievittää vastaanottajien välittömiä ruokatarpeita, on ruoka-apujärjestelmän kyky vastata asiakkaidensa avuntarpeeseen rajallinen. Tämän havainto on linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, jonka mukaan ruoka-apu ei puutu ruokaturvattomuuden taustalla oleviin perimmäisiin ongelmiin ja sitä

tuottaviin rakenteisiin (Poppendieck, 1999; Tarasuk & Eakin, 2003; 2005). Ruoka-apu perustuu ruoan tarjonnalle avunsaajien tarpeen sijaan, eikä siksi kykene täysimääräisesti tyydyttämään avun hakijoiden tarpeita niin määrällisesti kuin laadullisestikaan. Ruoka-avun asiakkaan näkökulmasta tilannetta vaikeuttaa entisestään se, että heillä on vähän, jos lainkaan, keinoja ja väyliä vaikuttaa avun muotoon ja sisältöön. Heidän on tyydyttävä siihen, mitä, missä ja milloin sattuu olemaan tarjolla.

Tutkimus tuo lisäksi esiin kriittisen näkökulman keskusteluun ruoka-avun yhteisöllisyydestä. Viime aikoina Suomessa on käyty paljon keskustelua ruoka-avun käytännön järjestämisestä sekä ruoka-avusta sosiaalisena tilana. Usein sosiaalisuus nähdään näissä keskusteluissa yksinomaan hyvänä ja tavoiteltavana asiana. Tutkimuksen perustella ruoka-avun sosiaalinen ulottuvuus voi olla asiakkaille kuitenkin paitsi voimavara, myös taakka. Ruoka-apupaikat ovat yhteisöjä, joilla on moninaisia ominaisuuksia: ne ovat paitsi sosiaalisesti tärkeitä, myös yhteisinä haastavia ja emotionaalisesti kuormittavia paikkoja.

Vaikka Suomea pidetään vauraana hyvinvointivaltiona, on maassa kymmeniä tuhansia ihmisiä, joiden on turvauduttava elintarvikeapuun jokapäiväisessä elämässään pärjätäkseen. Tässä esitelyjen tutkimusten perusteella ruoka-avun asiakkaiden nähdään usein ulkopuolisten silmissä olevan vastuussa omasta köyhyydestään ja avun ansaittavuutta epäillään. Määrällinen aineisto kuitenkin paljastaa, että tärkein syy turvautua ruoka-apuun on syvä taloudellinen ahdinko. Ruoka-avun asiakkaat ovat lisäksi moninainen joukko, jolle haitat ovat kasautuneet epätasaisesti. Ruoka-avun asiakkaiden itsensä näkökulmasta taas avun antamisessa ei täysin oteta huomioon ruoan vastaanottajien aineellisia ja sosiaalisia tarpeita. Ruoka-avun kyky tyydyttää asiakkaiden välittömät ruoantarpeet on rajallinen, ja ruoka-apupaikoista voi muodostua kävijöilleen paitsi merkittäviä, myös vaativia ja kuormittavia paikkoja.

Ruoka-avun asiakkaat näyttäytyvät ulkoa päin tarkasteltuna homogeenisenä, valtaväestöstä poikkeavana ryhmänä, joiden elämäntilanteita arvioidaan siitä lähtökohdasta käsin, ettei suomalaisessa hyvinvointivaltiossa tulisi olla köyhyyttä. Kun yksilö sitten kokee köyhyyttä, hänen avuntarpeensa saatetaan kyseenalaistaa. Tämän vuoksi on tärkeää kerätä empiiristä aineistoa siitä, keitä ruoka-avun asiakkaat itse asiassa ovat ja miltä heidän sosiaalinen ja taloudellinen tilanteensa todella näyttää. Tutkimustiedon avulla voidaan haastaa stereotyyppistä kuvaa ruoka-avun asiakaskunnasta ja tuoda esiin tämän joukon moninaisuutta.

Samaan aikaan kun ruoka-avun asiakkaita arvioidaan julkisessa keskustelussa heidän oletetun ansaitsevuutensa ja avuntarpeensa perustella, ruoka-avun asiakkaan näkökulmasta keskeinen kysymys on, vastaako apu ylipäänsä avunsaajan tarpeita. Ruoka-avun asiakkaat ovat ristiriitaisessa tilanteessa, jossa he toisaalta syrjäytyvät yhteiskunnassa tavanomaisista tavoista hankkia ruokaa, mutta toisaalta ovat riippuvaisia ylijäämäruoasta, eli siitä ruoasta, jota paremmin toimeen tulevat yhteiskunnan jäsenet eivät kuluta. Ruoka-apu on paitsi tärkeää hätäapua, myös yhteiskunnallisen polarisoitumisen väline, joka etäännyttää köyhien ja paremmin toimeen tulevien elämismaailmat toisistaan.

Vaikka ruoka-apua onkin tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisesti, riittää kentällä vielä tutkittavaa. Ensinnäkin on tärkeää saada ajantasaisia tietoa siitä, ketkä ruoka-apua hakevat ja mitkä tekijät johtavat avuntarpeeseen, sekä tarpeiden mahdollisista muutoksista. Ruoka-avun asiakkaita on usein vaikea saada osallistumaan tutkimuksiin, sillä he saattavat kokea tilanteestaan häpeää tai suhtautuvat negatiivisesti tutkimuksen tekoon. Koska ruoka-avun kenttä perustuu Suomessa ruohonjuuritason toiminnalle, vapaaehtoisuudelle ja luottamuksellisuudelle, ei asiakaskunnasta ole helposti saatavilla tietoa.

Toiseksi, ruoka-apukentän muuttuessa on tärkeää saada ajankohtaista tietoa avun vastaanottajien elämismaailmasta eli esimerkiksi siitä, kuinka ruoka-avun asiakkaat avun kokevat, millaista apua he itse kokevat tarvitsevansa ja kuinka muutokset avun jakamisen tavoissa vaikuttavat näihin kokemuksiin. Tarvitaan toisin sanoen lisää tutkimusta ruoka-avusta niin elettyinä yksilön kokemuksena, kuin elettyinä yhteiskunnallisena käytäntönäkin. Ruoka-apu ei näytä olevan häviämässä suomalaisesta yhteiskunnasta. Tähän viittaavat esimerkiksi vuoden 2018 Yhteisvastuu-keräyksen teema sekä julkinen keskustelu leipäjonoista ja ruoka-avun organisoimisesta tulevaisuudessa. Yksi suomalaisen ruoka-avun erityispiirre on ollut sellaisen hyväntekeväisyyskulttuurin puuttuminen, jossa yksilöitä, yhteisöjä ja yrityksiä rohkaistaan näyttävien kampanjoiden avulla tukemaan ruoka-apua esimerkiksi elintarvike- ja rahalahjoituksin tai vapaaehtoistyön keinoin. Ruoka-apu näyttää kuitenkin Suomessakin vakiintuvan, organisoituvan ja saavan enemmän julkista huomiota. Mikäli näkyvät nälkäkampanjat yleistyvät Suomessakin, voi sillä olla vaikutusta siihen millaiseksi avun vastaanottaminen koetaan ja kuinka avun vastaanottajat julkisessa keskustelussa asemoidaan. On tilausta uudelle tutkimukselle, joka tarkastelee ruoka-avun vastaanottajia ja heidän kokemuksiaan tässä muuttuvassa tilanteessa.

Kolmanneksi, hyväntekeväisyyteen perustuvan ruoka-avun, sosiaalipoliitiikan ja elintarvikejärjestelmän kytköksistä tarvitaan ajantasaista tietoa. Virallista sosiaalipoliittista järjestelmää täydentävä ruoka-apu sysää köyhyy-songelman ja ruokaturvan puutteen, vapaaehtoisten auttajien ja kolmannen sektorin organisaatioiden työkentälle ja vastuulle. Ruokaylijäämään perustuvan ruoka-avun ekologisuutta korostavat puolet jättävät varjoonsa kysymykset ruoka-avun asiakkaiden kokonaistilanteen kohentamisesta ja elintarvikejärjestelmän valuvioista. Ruoka-avulle on perusteltu tarve suomalaisten huono-osaisten auttamisessa. Avun saajien moninaisia tarpeita ei kuitenkaan tyydytetä yksin ruoka-avulla, eikä suomalainen köyhyy-songelma ratkea materiaalista apua jakamalla. Avun hakijoiden ansaitsevuuden arvioinnin sijaan keskustelua tulisi käydä siitä, kuinka virallinen sosiaaliturvajärjestelmä voisi parhaiten vastata köyhyyttä kohtaavien ihmisten hätään ja kuinka elintarvikejärjestelmä voisi ruokkia kaikki yhteiskunnan jäsenet sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä tavalla.

Kirjoitus perustuu tutkimusartikkeliin Salonen, A.S., Ohisalo, M. & Laihiala, T. Undeserving, Disadvantaged, Disregarded: Three Viewpoints of Charity Food Aid Recipients in Finland. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2018, 15(12), 2896, joka on julkaistu osana Addressing Food and Nutrition Security in Developed Countries -teemanumeroa. Alkuperäinen artikkeli on avoimesti saatavilla osoitteessa <https://doi.org/10.3390/ijerph15122896>.

Kirjallisuus

- Caraher, M., Cavicchi, A. (2014). Old crises on new plates or old plates for new crises? Food banks and food insecurity. *British Food Journal*, 116(9).
- Laihiala, T. (2018). *Kokemuksia ja Käsitteitä Leipäjonosta: Huono-Osaisuus, Häpeä ja Ansaitsevuus*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Niemelä, M. (2008). Perceptions of the causes of poverty in Finland. *Acta Sociologica*, 51, 23–40.
- Kallio, J. Niemelä, M. (2017). Kuka ansaitsee tulla autetuksi? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin Suomessa vuonna 2015. *Janus*, 25, 144–159.
- Ohisalo, M. (2017). *Murusia Hyvinvointivaltion Pohjalla: Leipäjonot, Koettu Hyvinvointi ja Huono-Osaisuus*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Ohisalo, M., Eskelinen, N., Laine, J., Kainulainen, S., Saari, J. (2014). *Avun Tilkkutäkki. Suomalaisen Ruoka-Apukentän Monimuotoisuus*. Helsinki: RAY.
- Riches, G. (2018). *Food Bank Nations. Poverty, Corporate Charity and the Right to Food*. London, UK; New York, NY: Routledge.
- Riches, G., Silvasti, T. toim. (2014). *First World Hunger Revisited. Food Charity or The Right to Food*. 2. painos. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Poppendieck, J. (1999). *Sweet Charity? Emergency Food and the End of Entitlement*. New York, NY: Penguin Books.
- Salonen, A.S. (2016). *Food for the Soul or the Soul for Food: Users' Perspectives on Religiously Affiliated Food Charity in a Finnish City*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Salonen, A.S., Ohisalo, M. & Laihiala, T. Undeserving, Disadvantaged, Disregarded: Three Viewpoints of Charity Food Aid Recipients in Finland. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2018, 15(12), 2896.
- Tarasuk, V., Eakin, J.M. (2003). Charitable food assistance as symbolic gesture: An ethnographic study of food banks in Ontario. *Social Science & Medicine*, 56, 1505–1515.
- Tarasuk, V., Eakin, J.M. (2005). Food assistance through 'surplus' food: Insights from an ethnographic study of food bank work. *Agriculture and Human Values*, 22, 177–186.

Diakonia kaipaa uutta kertomusta

Kirkkoon kuulumisen kannalta merkittävintä on työ köyhien ja vähävaraisten parissa. Ilman sitä kirkon jäsenyys romahtaisi vuosikymmenessä. Samaan aikaan diakonian perinteinen kertomus on kuitenkin hapertunut.

Lähimmäisen rakkaus ja diakonia ovat kirkon lippulaivoja, mutta myös kiistojen kohteita. Köyhien auttaminen nähdään joskus vain apuvälineenä sielun pelastukselle, kirkolliskokouksessa diakoniatyöntekijöiden asemasta ei kyetä sopimaan ja uusi tieto diakonian alkuperästä kyseenalaistaa perinteisen narratiivin.

Myös kirkkojen kansainvälistä avustustyötä tekevät järjestöt, kuten Kirkon ulkomaanapu ja kansainvälinen kirkkojen yhteinen avustusjärjestö Act Alliance, tuntuvat jatkuvasti kamppailevan kirkollisen ja humanitaarisen itseyttä välillä.

Diakonian perinteinen kertomus on hapertunut, mutta hyvää tehdään jatkuvasti.

Perinteinen narratiivi

Kaupungissa oli töitä ja vaurautta. Teolliset työpaikat houkuttelivat muuttamaan työn perässä, mutta kaikille ei käynyt hyvin. Syntyi huonosti toimeentulevien laaja joukko, köyhälistö, joka toimi poliittisena voimana nousuvassa sosialistisessa liikkeessä.

Lapsityövoiman sumeilematon hyväksikäyttö, ylipitkät työpäivät ja heikot asumisolot synnyttivät myös uuden liikkeen, joka edelleen hakee vertaistaan historiassa. Diakonialiike syntyi Saksassa 1800-luvun toisella neljänneksellä

ja löi läpi luterilaisessa maailmassa reilussa parissa vuosikymmenessä. Helsingissäkin diakonissalaitos perustettiin jo 1867.

Tämä tapahtui vain kolme vuosikymmentä kokemukseen perustuvan alkuidean jälkeen, kun saksalainen pappi, Theodor Fliedner oli käynyt opintomatalla Englannissa ja Hollannissa ja lanseerasi ”raamatullisen” diakonissan viran.

Malli diakonissan seurakuntavirasta oli Jean Calvinin kehittämä ja Genevessä jo 1500-luvulla hyvin käytetty. Fliednerin innovaatioiden seurauksena syntyi diakonissakoulutus. Diakonissat tekivät uhrautuvaa työtä sairaiden, asunnottomien ja ylipäänsä yhteiskunnan myllyssä heikkoon asemaan joutuneiden parissa. Diakonissat muodostivat myös Suomessa sisarliikkeen, eräänlaisen länsimaisen version arjen keskellä elävästä naisluostarista.

Ulla Maija Kauppinen-Perttulan (2004) tutkimus osoitti kuinka uhrautuvasti ja ennakkoluulottomasti diakonissat toimivat 1900-luvun alussa. Monen elämää kuitenkin varjostivat liika työ, uhrautuminen työn edessä ja uupuminen kohtuuttoman työmäärän alla. Kauppinen-Perttula muistuttaakin, että ”antautumisessa diakonissan palvelustyölle ei ollut mitään rajaa.” Lisäksi kyse ei ollut vain pelkästään aineellisen avun antamisesta, sillä lopulta ”päämääränä oli sielun pelastus”.

Perinteinen narratiivi ponnisti kahdesta lähtökohdasta. Ensinnäkin se halusi elvyttää alkukirkon ”raamatullisen” diakonissan viran, joka oli historian myötä ”kadonnut” ja toiseksi se vastasi teollisen vallankumouksen synnyttämään järkyttävän suureen inhimilliseen hätään. Tutkimus on osoittanut diakonialiiikkeen raamatuntulkinnan viran osalta väärinkäsitykseksi.

Keskiluokkaistumisen narratiivi

Diakonisojen työ on kirkollistunut reilun vuosisadan aikana. Diakonia on päässyt kirkkolakiin, diakonisojen rinnalle ovat tulleet diakonit ja diakoniaa tehdään osana seurakuntien työtä. Diakonissalaitoksilla on vielä tehtävänsä, mutta diakoniatyöntekijät eivät enää elä arjen luostareissa, sisarkunnissa.

Diakonialiiikkeen synnytti teollisen vallankumouksen tuoma murros ja kirkollisen aseman diakonia sai toisen maailmansodan keskellä. Kyse on kriisiaikojen ja ahdingon kokeneiden liikkeestä. Kirkkolain, nykyisin kirkkojärjestyksen, määritelmään tulikin tavoitteeksi ”avun antaminen erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta”.

Vaikka suomalaisen hyvinvointijärjestelmän rakentajat 1960–1970 -luvuilla rajasivat diakonian yhteiskunnallisen toimialueen minimiin, veti 1990-luvun lama diakonian taas auttamisen eturiviin. Ruoka-apu, velkaneuvonta, päihdetyö ja asunnottomien auttaminen ovat tästä vain esimerkkejä.

Dosentti, yliopettaja Mikko Malkavaara on kuitenkin herättänyt kysymyksen diakonian liiasta kesyyntymisestä viime vuosien aikana. Malkavaaran mukaan suurin uhka on diakonian syvimmän olemuksen, marginaaleihin menemisen, hämärtyminen muiden tavoitteiden alle. Havaittu muutos kertoo yhteiskunnan ja kirkon kehityksestä, mutta myös muuttuvasta diakonian narratiivista.

Valeutisia ja tosi rakkautta

Uuden testamentin tekstit tai varhaiskirkko eivät tunteneet sosiaalisiin tehtäviin keskittyneitä työntekijöitä, ja kreikankielinen ilmaus ”diakonia” on tullut kirkossa täysin väärin. Näin tylsty voi typistää australialaisen tutkijan John N. Collinsin aloittaman uuden tutkimusaallon yhden keskeisen ajatuksen. (Latvus, 2017).

Tutkimustulokset olivat yli vuosikymmenen kuoliaaksi vaiettuja, koska ne olivat diakonialle kiusallisiksi koettuja. Näin erityisesti Saksassa, jossa kirkon diakonia on osa sosiaalijärjestelmää ja valtava työnantaja. Neljännesvuosisadan aikana tutkimustieto on kuitenkin osoittautunut pitäväksi ja osaltaan haastanut etsimään diakonian narratiivin uutta muotoilua.

Tämän keskustelun ei tule hämärtää keskeistä näkökulmaa siitä, että huoli köyhistä, eliitin sortamista ja yhteiskunnan marginaaliin jääneistä on kulkenut yhtenä punaisena lankana juutalais-kristillisessä perinteessä kolmen vuosituhannen ajan.

Toisaalta diakonin virka (mutta ei siis diakoniAn virka) on ollut olemassa kirkon varhaisvaiheista asti. Oli kuitenkin historiallisesti harmittava väärinkäsitys luulla diakonin viran keskittyneen erityisesti köyhien ja sairaiden hoitamiseen. Diakonit toimivat seurakunnissa laajasti kaikenlaisissa tehtävissä. Vaikka Suomessa on totuttu nyt puhumaan diakoniAn virasta, niin vastaavaa ilmausta ei löydy muualta maailmasta ja täälläkin se syntyi vasta 1970-luvulla.

Tutkimus on myös auttanut näkemään selkeämmin, että vastuu köyhistä kuului koko yhteisölle ja kaikille vastuuhenkilöille tasavertaisesti.

Missä luodaan diakonian uusi narratiivi?

Tällä hetkellä diakonian ydinkertomuksen sanoittamisessa suomalaiset äänet tuntuvat vaimeammilta, mutta Luterilainen maailmanliitto, Kirkkojen maailmanneuvosto ja Eurodiaconia tuottavat jatkuvasti uusia avauksia, joista soi si nyt käytävän avointa ja runsasta keskustelua. Erityisen mielenkiintoinen on solidaariseen yhteiselämään, konvivialiteettiin, liittyvät uudet sanoitukset. Konvivialiteetti kokoaa yhteisöjen, taloudellisen oikeudenmukaisuuden ja keskinäisen kunnioituksen kysymyksiä oivalla tavalla yhteen.

Diakonian narratiivi ei ole selvinnyt vuosikymmenien saatossa ilman häpertymistä, ja sanoitusta kaipaavat ainakin neljä laajaa aluetta:

Alue, yhteisö ja konvivialiteetti. Diakoniatyön käytäntöjen, toimintatapojen jatkuva arviointi: Miten talous- ja henkilöresursseilla kohdataan alueen haasteet? Miten alueesta kasvavat kysymykset kohdataan yhteisön tasolla? Jälleen kerran on opeteltava yhdessä elämistä, keskinäistä kunnioitusta ja kysyttävä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden perään.

Yhteiskunta. Mikä on diakonian uusi rooli osana rakoilevaa hyvinvointivaltiota? Yhteiskunnallisesti tarkkakatseinen ja vaikuttava profeettainen diakonia on tarpeen. Tässä tarvitaan myös papiston osaamista ja muutoinkin laajaa yhteistyötä.

Kaikkien diakonia. Tarvitaan lisää avauksia koulutettujen työntekijöiden tekemän työn ja kaikkien seurakuntalaisten tekemän diakonian yhteensovittamiseksi ja erityisesti halua estää diakonian siiloutumista.

Virka. Kirkolliskokouksen tulee löytää riittävän selkeä ratkaisu virkakysymykseen.

Kirjoitus on julkaistu aiemmin *Kotimaa*-lehdessä 14.3.2019

Kirjallisuus

Latvus, K. (2017). *Diaconia as Care for the Poor? Critical Perspectives on the Development of Caritative Diaconia*. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 53.

Kauppinen-Perttula, U-M. (2004). *Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen. Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904–1953*. Diss. Tampere: Tampere University Press, 2004.

Diakoniatyöntekijöiden joukkopako – Mitä seurakunnissa tapahtuu?

Vuoden 2018 diakoniabarometrissa (DBR2018) kysyttiin, kuinka moni diakoniatyöntekijä on harkinnut alanvaihtoa. Nuorimmista eli alle 36-vuotiaista alanvaihtoa oli harkinnut liki puolet ja 36–45-vuotiaista yli puolet. Keski-ikäisistä eli 46–55-vuotiaista samaa oli harkinnut kaksi vastaa-jaa viidestä ja vanhimmista yli 55-vuotiaista diakoniatyöntekijöistä joka viides. (Lehmusmies, 2018:37–38.)

Avoimet diakoniatyön virat alkoivat näkyä tiheästi työnhakupalstoilla syksystä 2017 alkaen ja kuluvan vuoden aikana tahti on vain kiihtynyt. Virkoja on ollut auki usein joka puolella Suomea. Herää kysymys: mikä saa diakoniatyöntekijät lähtemään vakiviroistaan?

Tässä kirjoituksessa tuodaan esille muutama mahdollinen näkökulma alanvaihtamiseen. Huomiota saavat työn luonteen muuttuminen, diakonia-työn kuormitustekijät sekä haasteet työyhteisöjen sisällä ja kirkon hierarkiasa.

Sielunhoitajasta saliemännäksi

Diakoniatyötä mitataan usein asiakastilastoilla, vaikka ne eivät anna kattavaa kuvaa työn sisällöistä. On ihmetelty miksi diakoniatyön tilastot hiipuvat, mutta samalla ei ole huomioitu työn luonteen muuttumista eikä olla puhuttu työntekijöiden määrän vähentymisestä.

Jos panostetaan päivistys- ja vastaanottotyöhön, tilastot näyttävät edelleen hyviltä vaikka niissäkin hiipumista näkyy työntekijöiden vähentyessä. Jos panostetaan yhteisölliseen työhön oman seurakunnan seinien sisällä ja sen ulkopuolella, yksilön kohtaamisten määrä vähenee usein reilusti.

Ympäri Suomen erilaiset yhteisölliset ruokailut ja tapahtumat ovat viime vuosina lisääntyneet ja ne vaativat usein diakoniatyöntekijöiltä suurta työaika-panostusta. Sama aika, jonka diakoniatyöntekijä käyttää yhteisöllisen toiminnan pyörittämiseen, on pois one-on-one kohtaamisilta. Ruokailuja ei tilastoida yksilön kohtaamisena, sillä jokaisen ruokavieraan kanssa ei ehdi käydä sielunhoidollista ja ammatillisen avun ulottuvuuden sisältävää keskustelua.

Ruokailujen ja erilaisten ryhmien ohjaaminen vaatii yhteistyötä vapaaehtoisten kanssa, ja heidän kanssaan tehtävä työ vie myös aikaa pois asiakas-kohtaamisilta. Voi olla, että diakoniatyöntekijä on useammin tekemisissä viikoittain toiminnassa olevien vapaaehtoistensa kuin asiakkaidensa kanssa. Tämä työmäärä ei näy tilastoissa.

Työntekijöiden määrän väheneminen nähdään usein perusteena yhteistyön lisäämiselle, koska yhden työntekijän koetaan tavoittavan isomman asiakasjoukon siten kuin istumalla toimistossa yhden ihmisen kanssa. Käytännössä diakoniatyöntekijä on kyllä tavoitettavana isommalle yleisölle kerralla, mutta kohtaamisten laatu voi heikentyä. Ruokapöydässä ei voi puhua luotamuksellisesti parisuhde- tai terveysongelmista yhden ihmisen kanssa, kun kuulolla on kolmekymmentä tai sata muutakin.

Tästä seuraa uusi ongelma. Diakoniatyöntekijän vahva ammattirooli sielunhoitajana voi latistua small talkia puhuvaksi saliemännäksi tai -isännäksi. Koulutuksen mukanaan tuomat taidot menevät osin haaskuuseen, mikä on iso ristiriita sen välillä, kuinka diakoniatyön merkityksellisyys ja hengellisyys olivat tärkeimmät syyt DBR2018:sta mukaan tehdä töitä kirkossa (Lehmusmies, 2018:90–91). Työpäivän loppuksi voi sitten kysyä itseltään: tätäkö varten kävin ammattikorkeakoulun?

Myötätuntouupumus uhkaa kiireen ja kuormien alle kaatunutta

Selkeimmät syyt lähtöhalukkuuteen löytyvät varmasti diakoniatyön kuormitustekijöistä, joiden seitsemän kärjessä olivat DBR2018:n vastausten mukaan työn moniulotteisuus, diakonian viran liian matala palkkataso, työn vaatavuus,

vaikeat asiakastapaukset, jatkuva kiire, liiallinen työn määrä ja vaikeus rajata työtä (Isomäki, 2018:127).

Diakoniatyön tehtävä on antaa ihmisille työvälineitä oman elämänsä vastuunkantajina, jolloin siirrytään kohteena olemisesta toimijaksi. Diakoniatyöntekijöillä on taito kannatella ihmisiä ja luoda toivoa sinne, missä sitä ei ole ehkä pitkään aikaan enää ollut. Jos toivo loppuu diakoniatyöntekijältä itseltään kuormittavuuden ja jatkuvan riittämättömyyden tunteen seurauksena, ei työtä jaksakaan enää tehdä.

Myötätuntouupuminen on todellinen uhka diakoniatyössä. Halu palvella ja myötäelää toisen ihmisen hädässä altistaa diakoniatyöntekijän itsensä loppuun palamiselle. Diakoniatyössä kohdataan useammin kärsimystä kuin iloa ja voimaantumista. Emotionaalisesti kuormittavat tekijät ovat osa diakoniatyön ammatillista vuorovaikutusta. Mikäli työstä syntyviä stressireaktioita ei pysty purkamaan riittävästi ja työntekijä jää yksin kokemustensa kanssa, voi suhde työhön muuttua. (Nissinen, 2007:50–62.)

DBR2018:n mukaan kokemus esimiehen tuesta oli vähentynyt. Vastaa- jista reilu kolmannes koki saavansa tukea vähän tai ei lainkaan (Isomäki, 2018:131–132). Jo kokemus tuen puutteesta altistaa uupumiselle, jos ei ole ketään kenelle kertoa työn haasteista tai oman jaksamisen rajoitteista.

Yhä useammin eteen tulee tilanteita, joissa diakoniavastaanotolle tulleen ihmiselämän ympärille on kietoutunut ihmissuhde-, talous-, työ- ja terveyshuolia vuosikymmenten ajalta. Tai ihminen on pudonnut sellaiseen yhteiskunnan verkostoaukkoon, etteivät hänen ongelmansa kuulu yhdenkään viranomaisen tontille. Selvittelytyöt vievät paljon aikaa ja lopulta voi käydä niin, ettei ihminen koe tulleen autetuksi kun diakoniatyöntekijäkään ei ole saanut vyyhtiä avattua.

Sosiaalityön rajoitukset, Kelan joustamattomuus, terveydenhuollon puutteet eri toimialoilla ja seurakuntabyrokratia voivat muuttua turhauttaviksi nopeasti. Usein apu, jolla vastaanotolle tullut ihminen pääsisi tilanteessaan pysyvästi jaloilleen, on joidenkin satasten tai muutaman tuhannen euron luokkaa, mutta sitä ei tarjota yksikään taho. Sosiaalitoimi on jo ehkä joutanut ja raja on tullut vastaan. Terveyspalveluita ei saa ollenkaan tai on liian pitkät jonot. Ihmiset roikkuvat tyhjän päällä ja diakoniatyöntekijän käsiin jää kärsimys, jolle ei tunnu tulevan mistään helpotusta.

Juuri tämänkaltainen keinottomuus on yksi myötätuntouupumuksella altistava tekijä. Turtuminen ja turhautuminen palveluiden kehitykseen, pysäh-

tyneisyyteen tai taantumiseen uuvuttavat ja toivottomuus valtaa mielen. Yhteiskunta ja palvelusysteemit ovat osa sellaisia rakenteita, joihin yksittäinen diakoniatyöntekijä ei kykene yksin vaikuttamaan. (Nissinen, 2007:63.)

Samalla kun diakoniatyöntekijät lähtevät vakiviroistaan, saavat huonossa taloudellisessa jamassa olevat seurakunnat mahdollisuuden säästää rahaa ja virkoja jäädytetään tai ne laitetaan auki määräaikaisena. Työn kuormitus jäljelle jääneillä työntekijöillä kasvaa, mikäli työtä ei samaan aikaan rajata ja järjeistetä reilusti. Asiakasmäärät eivät pienene, vaikka tilastot muuta väittäisivät. Yksi ihminen ei vain ehdi ottaa heitä rajattomasti vastaan, jos haluaa pitää kiinni vapaa-ajastaan ja käyttää aikaa työstä palautumiseen.

Mikäli työyhteisöissä ei kiinnitetä huomiota työn sisällön vaativuuden ja resursoinnin välisiin epäkohtiin, ovat työyhteisöt osaltaan altistamassa työntekijöitään uupumiselle. Työntekijän emotionaalinen kestävyys kärsii, mikäli hän joutuu jatkuvasti pohtimaan työn tekemisen laadun ja kiireessä hoidettujen tapaamisten välistä suhdetta. Kiire ja ylimitoitettu työmäärä eivät anna mahdollisuutta työskennellä oman perustehtävän mukaisesti. (Nissinen, 2007:64–65.) Työn mielekkyys katoaa ja ammatti-identiteetti kärsii. Muissa sosiaali- ja terveysalan työtehtävissä työn sisältö on usein selkeästi määritelty ja rajattu, toisin kuin diakoniatyössä, mikä sekin houkuttelee etsimään työtä seurakuntien ulkopuolelta.

Työyhteisöongelmat ja hierarkia jouduttavat lähtöhaluja

Yksi diakoniatyöstä itsestään pois suuntaava syy lähtöhalukkuuteen voi olla työyhteisöjen sisäiset ongelmat, jotka olivat kahdeksanneksi yleisin kuormittavuustekijä (Isomäki, 2018:127). Sama haaste tuli esille kysyttäessä millaiseksi diakoniatyöntekijät kokivat työyhteisöjensä spiritualiteetin. Vain kaksi vastaajaa viidestä luotti työyhteisön kykyyn puuttua ongelmiin niiden ilmaantumtua ja joka viides koki työyhteisön vuorovaikutuksen ongelmalliseksi (Lehmusmies, 2018:40,90–95).

Päivittäinen työssäoloaika on merkittävän suuri suhteessa vapaa-aikaan ja työssäkäynnin yksi tarkoitus on mahdollistaa vapaa-aika itselle rakkaiden ihmisten tai toimintojen äärellä. Silloin kun töissä käydään, olisi tärkeää, että siellä viihtyy ja kokee työnsä mielekkääksi. Mikäli työhön meno tuntuu vastenmieliseltä jo heti aamusta vuorovaikutusongelmien, epätasaisen työnjaon, työyhteisöongelmien takia tai muiden työn haasteiden takia, on inhimillistä lähteä etsimään työtä jostain muualta.

Toinen osa koko seurakuntatyön todellisuutta on vanha ja vahva hierarkisuus, jonka näkyvin muoto on palkkaus. Diakoniatyöntekijöillä on korkea-koulututkinto ja vaativa työ. Tämä ei näy palkkauksessa, vaikka osa diakoniatyöntekijöistä onkin jo saanut hivutettua palkkaluokkansa 503:een.

Yhä useammalla diakoniatyöntekijällä on nykyään myös ylempi korkea-koulututkinto. Ne joilta YAMK-paperit löytyvät, ovat koulutustasoltaan samalla asteella peruskoulutettujen pappien kanssa. Tämä pätevyityminen ei myöskään näy palkkauskehityksessä.

On työnantajan menetys, jos se ei käytä koulutuksessa saatua ammatillista kehitystä hyödyksi työyhteisön ja asiakaskunnan hyväksi. Näissä tilanteissa sulkeutuva kirkon ovi puhuu ymmärryksen ja arvostuksen puutteen puolesta yhä useammin, kun työntekijä lähtee etsimään koulutustaan vastaavaa työtä ja palkkausta toisenlaisen työnantajan palveluksesta.

Kirjallisuus ja lähteet

- Isomäki, P. (2018). Diakoniatyötä tukevat rakenteet. – P. Isomäki, J. Lehmusmies, P. Salojärvi ja V. Wallenius, *Diakoniabarometri 2018 – Yksinäisyyden monet kasvot*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 56, 125–153. <http://notes.evl.fi/vanhasak.nsf/sp?open&cid=julkaisu&tit=Diakoniabarometri-2018> – Viitattu 3.9.2019.
- Lehmusmies, J. (2018). Diakoniatyön haasteet muuttuvassa Suomessa. – P. Isomäki, J. Lehmusmies, P. Salojärvi ja V. Wallenius, *Diakoniabarometri 2018 – Yksinäisyyden monet kasvot*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 56, 26–47. <http://notes.evl.fi/vanhasak.nsf/sp?open&cid=julkaisu&tit=Diakoniabarometri-2018> – Viitattu 3.9.2019.
- Lehmusmies, J. (2018). Diakoniatyöntekijöiden ja työyhteisöjen kristillinen orientaatio. – P. Isomäki, J. Lehmusmies, P. Salojärvi ja V. Wallenius, *Diakoniabarometri 2018 – Yksinäisyyden monet kasvot*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 56, 80–102. <http://notes.evl.fi/vanhasak.nsf/sp?open&cid=julkaisu&tit=Diakoniabarometri-2018> – Viitattu 3.9.2019.
- Nissinen, L. (2007). *Auttamisen rajoilla. Myötätuntouupumuksen synty ja ehkäisy*. Helsinki: Edita.

Elämää kuormittavat ja kannattelevat tekijät yli 80-vuotiailla naisilla

Ikääntyneen väestön määrä Suomessa kasvaa voimakkaasti tulevana vuosikymmeninä. Tällä hetkellä maassamme on lähes 150 000 yli 85-vuotiasta. Vuonna 2060 heitä on lähes 400 000. Vanhusten määrän kasvaessa myös näkövammaisuus lisääntyy, sillä näkövamma on tyypillisesti vanhusten sairaus. Esimerkiksi vuonna 2016 uusien rekisteröityjen näkövammaisten keski-ikä oli 84 vuotta. Ikääntyneiden yleisimpään silmäsairauteen, kuivaan silmänpohjanrappeumaan, ei edelleenkään ole hoitoa.

Näön heikentyminen on yksi voimakkaimmin vanhuksen toimintakykyä heikentävistä tekijöistä. Mihin kaikkeen näön heikentyminen jokapäiväisessä elämässä vaikuttaa? Millaisia tunteita se herättää? Miten ehkäistä masentumista ja syrjäytymistä? Mikä tukee ja kannattelee näkövammautunutta vanhusta?

Tämä kirjoitus perustuu julkaisuuni *Näkö menee, mitä jää? Yli 80-vuotiaiden näkövammautuneiden naisten kokemuksia elämää kuormittavista ja kannattelevista tekijöistä* (Näkövammarekisterin julkaisuja 1/2019). Julkaisu puolestaan pohjautuu opinnäytetyönä tekemääni laadulliseen tutkimukseen (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2018). Julkaisua varten opinnäytetyötä on tarkennettu ja laajennettu. Julkaisusta ilmestyi 2. painos elokuussa 2019.

Näkymätön näkövamma

Näkövammaisten määrä Suomessa on tällä hetkellä noin 55 000. Heidän lisäksi on 173 000 näköongelmaista henkilöä, jotka kärsivät toimintakykyä rajoittavasta silmäsairaudesta, mutta joilla näkövammaisuuden raja ei ole vielä

ylittynyt. Yhteensä on kyse 228 000 henkilöstä. Tulevaisuudessa lukumäärä kasvaa ikääntyneiden määrän lisääntyessä. Tämän päivän näkövammaisista suurin osa on heikosti näkeviä, joko heikkonäköisiä tai vaikeasti heikkonäköisiä henkilöitä. Useimmat eivät siis ole täysin sokeita.

Vuonna 2015 Näkövammarekisteri julkaisi suomalaisen tutkimuksen, joka nosti esiin 40–49-vuotiaiden sokeiden miesten ja 80–89-vuotiaiden heikkonäköisten naisten tekemät itsemurhat. Tutkimuksen esittelyä kuunnellessa hätkähdin. Tutkimustulokset yhdistyivät mielessäni siihen, mitä olin diakoniatyöntekijänä kuullut näkövammautuneiden henkilöiden kertovan. Näin syntyi ajatus lähteä tutkimaan yli 80-vuotiaiden näkövammautuneiden naisten omia kokemuksia. Tutkimuskohteeksi valikoituivat iäkkäät naiset, koska heidän osuutensa näkövammaisista on suurin ja määrän ennustetaan kasvavan.

Tutkin sitä, mitkä tekijät kuormittavat ja mitkä kannattelevat yli 80-vuotiaiden näkövammautuneiden naisten elämää. Aineiston keräsin yksilö- ja ryhmähaastatteluissa Tampereella ja Vantaalla. Haastateltavia oli yhteensä seitsemän, joista neljälle suoritin yksilöhaastattelun ja kolme haastattelin ryhmässä. Haastateltavat olivat syntyneet vuosien 1927 ja 1937 välisenä aikana, ja he olivat haastatteluaikana 81–91-vuotiaita. Näkövammaisuutta heillä oli kestänyt kolmesta vuodesta 25 vuoteen. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda ikääntyneiden näkövammautuneiden naisten äänet ja kokemukset kuuluville, mikä antaa edellytykset oikeille toimenpiteille sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä diakoniatyössä.

Keskeiset tutkimustulokset

Tutkimustuloksissa nousi esiin seitsemän osa-aluetta, joilla haastateltavat kokivat kuormittuneisuutta:

- 1) näön heikkenemisestä johtuvat arkielämää häiritsevät tekijät
- 2) näkövammautumisen aiheuttama muutospäättely
- 3) vaikeudet avun ja tiedonsaannissa
- 4) kokemus alempiarvoisuudesta
- 5) fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen
- 6) yksinäisyys
- 7) traumaattiset muistot

Tutkimuksessa ilmeni, että voimakkaimmin tutkimushenkilöiden elämänlaatua heikensivät yksinäisyys ja traumaattiset muistot.

Elämää kannatteleviksi tekijöiksi nousi kuusi osa-aluetta:

- 1) jäljellä olevan näön antama tuki
- 2) sosiaaliselta ympäristöltä ja yhteiskunnalta saatu tuki
- 3) osallisuus
- 4) mielen hyvinvointi
- 5) liikunta
- 6) hengellisyys

Tutkimustuloksista ilmeni, että näkövammautuneen henkilön hyvän elämänlaadun kannalta merkittävimiksi tekijöiksi nousivat elämää kannattelevien tekijöiden riittävän suuri määrä, lähiverkoston vahva tuki, näkövammaisille tarkoitetut tuet ja palvelut sekä hengellinen tuki.

Alempiarvoisuuden tunne kuormittaa

Näön heikentymisen ja näkövammautumisen myötä tutkimushenkilöiden arki oli kuormittunut: liikkuminen, ihmisten tunnistaminen, pankkiasioiden hoitaminen, ostosten tekeminen ja ruuan valmistaminen olivat vaikeutuneet. Se, mikä ennen oli arkipäiväistä, oli muuttunut lähes ylivoimaiseksi. Haastateltavat kuvasivat elämänsä hankaloitumista:

Toi on hankala tuolla, kun mä oon liikennevaloissa. En uskalla lähteä, kun en saa selvää, onko vihreä vai punanen. Mä ootan, jos tulee muita ihmisiä

Kaupassa sitten ei meinaa löytää niitä tavaroita, eikä kotona

Minä käyn pankissa Hämeenkadulla sieltä mää haen rahan. Minulla ei oo mitään pankkikortteja, kun en mää niitä näe käyttää.

Näkövammautunut vanhus on oikeutettu saamaan erilaisia yhteiskunnan palveluja. Usein hän kuitenkin jää ilman niitä tiedon puutteen tai palveluiden hakemisen vaikeuden takia. Kaduilla ja kauppakeskuksissa kulkeminen oli koettu hankalaksi. Vastaantulijat eivät piitanneet valkoisesta kepeistä eivätkä rollaattorista:

Kun noitten valkosien keppiäni kanssa menen, niin ne tulee päin. Kerta kaikkiaan mä saatan sanoa, et hyvänen aika, ook sääki sokee, kun sää kävelet päin?

Kyvyyttömyys selviytyä arjen askareista ja riippuvuuden lisääntyminen muista koettiin raskaana. Erityisesti kyvyttömyys käyttää tietotekniikkaa synnytti alempiarvoisuuden kokemusta: ”Me ihmiset jakaudutaan kylmästi kahteen leiriin, me vanhenevat ja sitten nää nuoret, ne elää tässä tietokonemaailmassa.”

Näön heikentyminen ei vaikeuta ainoastaan konkreettisia arjen toimintoja, vaan ne kiertyvät myös psyykkisiksi ongelmiksi, joiden olemassaolosta kohonneet itsemurhaluvut puhuvat. Moni haastateltavista koki piinaavana sen, että ei voinut tietää, kuinka paljon oma näkökyky vielä heikkenee: jääkö näkökyky jäljelle vai onko edessä näkökyvyn täydellinen menettäminen ja sokeus. ”Kun sairaus etenee, odotat hämähäyryttä, pahimmassa tapauksessa pimeyttä”, kuvasi asiaa eräs haastateltavista. Joillekin näön heikkeneminen oli tullut yhtäkkiä: ”Se tuli, niin kun sanotaan, nurkan takaa, kun pommi...ja mulle tuli vähän niin niin kun paniikki.”

Voimakkaimmin tutkimushenkilöiden elämänlaatua heikensivät yksinäisyys ja traumaattiset muistot. Leskeksi jääminen oli erityisen vaikeaa silloin, kun näkevä puoliso oli hoitanut kaikki näköä vaativat tehtävät: ”Minä pärjäsinkin aika hyvin siihen saakka, kun oli puoliso.” Toisaalta traumaattiset muistot vaikeasta ja väkivaltaisesta avioliitosta sekä puolison uskottomuudesta painoivat mieltä. Perhe-elämän ristiriitoihin ei oltu saatu apua ja ristiriitojen vaikutus nykyisyydessä ilmeni muun muassa niin, että osa perheen aikuisista lapsista oli etääntynyt: ”Pitkä ja kivinen se meidän avioliitto, mies oli uskonon ja kiivasluontoinen”, ”Ikävöin sitä miun tyttöö... se suuttu minnuu, on se jotenkin lähentyynä, mut se haukku miut pataluhaks.”

Kannattelevien tekijöiden moninaisuus auttaa

Kannattelevien tekijöiden monipuolisuus lisäsi haastateltavien hyvinvointia ja paransi heidän selviytymistään arjessa. Suhteet lapsiin ja lapsenlapsiin koettiin erityisen tärkeinä: ”Kyllähän mun tyttö, hänä hoitaa kaikki mun juoksevat asiat.”

Vähäisestäkin jäljelle jääneestä näöstä oli apua. Pelkän hahmonäön avulla oli mahdollista liikkua tuttuja reittejä pitkin. Liikunta mainittiin tärkeänä elä-

män voimavarana. Se toi myös mielen hyvinvointia kuten myös hyvät muistot rakkaista ihmisistä. Sosiaalisen ympäristön ja yhteiskunnan tuki auttoivat eteenpäin: ”On mulla se taksikortti. Enhän minä muuten pääsis liikkumaan.”

Seurakunnan ja näkövammaisyhdistysten toiminta sekä vapaaehtoisystävän apu olivat tärkeitä tiedon saamisen ja sosiaalisten yhteyksien lähteitä: ”Se leiri (seurakunnan), tämä oli jo kolmas kerta. Ja kesäleirille meinaan ilmoittautua. Sinne on mukava mennä.” Myös hengellisyys tuli vahvasti esiin, erityisesti yksilöhaastatteluissa: ”Ja kuitenkin me on kaikki ylhäältä saatu siihen varmasti apua, että ollaan jaksettu tähän päivään elää”, ”En olis selvinny, ellei olis Jeesusta tossa vierellä.”

Johtopäätöksiä

Suomessa ei juurikaan ole tutkittu näkövammautuneiden henkilöiden kokemuksia näkövammautumisen jälkeen. Tutkimuksen julkaiseminen osoitti, että myös näkövammaiset itse sekä heidän läheisensä voivat kokea tutkimustulokset merkittävinä ja saada niistä tietoa näön heikkenemisen vaikutuksista elämään.

Työssään tutkimustuloksia voivat hyödyntää kaikki, jotka kohtaavat ikääntyneitä näkövammaisia, esimerkiksi diakoniatyöntekijät ja papit, erityissairaanhoidon ja näkövammaisjärjestöjen ammattihenkilöt, vanhus- ja vammaispalveluiden työntekijät sekä vapaaehtoiset tukihenkilöt. Lisäksi hoito-, sosiaali- ja kirkonalan oppilaitokset voivat hyödyntää tutkimustuloksia opeutuksessaan.

Näkövammaisten henkilöiden, heidän läheistensä sekä heitä kohtaavien työntekijöiden on tärkeää havahtua tiedostamaan näkövammautumiseen liittyvät syrjäytymis- ja masentumisriskit. Masentuminen – itsemurhasta puhumattakaan – ei ole suoraviivainen seuraus näkövammasta tai elämää kuormittavien tekijöiden suuresta määrästä. Masennusta aiheuttaa kannattelevien tekijöiden riittämättömyys suhteessa kuormittavien tekijöiden määrään ja laatuun. Kun sairaudelle ei voi mitään, tilannetta voi tasapainottaa etsimällä ja vahvistamalla kannattelevia tekijöitä.

Seurakunnat ovat viimeisten kymmenen vuoden ajan lopettaneet lukuisia näkövammaistyön erityisvirkoja. Onko niin, että sokeiden määrän vähennyttä on ajateltu, että kirkon näkövammaistyölle ei ole enää tarvetta? Minne unohtuivat heikkonäköiset? Sokeus ei ole ainut näkövammaisuuden laji. Oli-

siko aika perustaa kirkkoon asiantuntijatyöryhmä, joka käsittelee näkövammaisten kysymyksiä sekä kehittää seurakuntien palveluita näkövammaisille yhteistyössä näkövammaisten, julkisen terveydenhuollon ja kolmannen sektorin kanssa?

Tulevaisuudessa ikääntyneen väestömäärän kasvaessa kirkon vanhusdiakonia saattaa palata aiempaa suurempaan rooliin. Näkövammamat ovat silloin hyvin tavallinen kysymys. Näkeekö ja kuuleeko kirkko ja suomalainen yhteiskunta näkövammautuneiden vanhusten tarpeita? Ikääntyneiden näkövammamat eivät aina näy päälle, silti ikääntyneillä näkövammaisilla on elämässään näkymätön lisätaakka, jonka kanssa he usein ovat jääneet liian yksin.

Kirjatilaukset: tarja.huttunen@evl.fi

Alkuperäinen julkaisu ja kirjallisuus

Huttunen, T. (2019). *Näkö menee, mitä jää?*

Yli 80-vuotiaiden näkövammautuneiden naisten kokemuksia elämää kuormittavista ja kannattelevista tekijöistä. Näkövammarekisterin julkaisuja 1/2019. Helsinki: Näkövammarekisteri.

Julkaisu on saatavilla Näkövammarekisterin verkkosivuilla osoitteessa https://www.nkl.fi/index.php?__file_display_id=12848

Kirjasto syrjäytymistä vastaan

Kirjaston rooli yhteiskunnassa

Suomalaiset ovat kirjastokansaa. Suomen kirjastoissa käy vuosittain yli 50 miljoonaa kävijää ja verkossa käyntejä on yli 35 miljoonaa. (Findikaattori, 2018: 85.) Suomen kirjastolaitos on reilun vuosisadan tarjonnut asiakkailleen tietoa, taitoa ja tiloja. Kirjasto tukee myös opintoja monilla tavoin. Lukeminen ei ole pelkästään hauskaa vaan myös voimaannuttavaa. Lukemisen on todettu tuovan ihmisille hyvinvointia ja elämänlaatua. (Tuomi, 2016: 22.)

Jo kirjastolaki määrittelee kirjaston roolin syrjäytymisen ehkäisyssä. Kirjastolaki (L 1492/2016 Edilex) mainitsee tavoitteenaan mm. edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin sekä antaa mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen ja oman osaamisensa kehittämiseen. Myös mahdollisuus saada tietoa on kansalaisten perusoikeus. Kirjastolaitoksen tavoitteena on tukea aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Kaiken lähtökohdaksi on yhteisöllisyys, moniarvoinen yhteiskunta ja kulttuurinen moninaisuus. Maailmanlaajuisestikin suomalainen kirjastolaitos on menestystarina.

Yleisten kirjastojen ohella Suomessa on monenlaisia erikoiskirjastoja esim. Eduskunnan kirjasto, Kriminologinen kirjasto, Maahanmuuttokirjasto, Arkkitehtuurimuseon kirjasto. Tietenkin on myös useita korkeakoulukirjastoja, joihin niihinkin on kaikilla vapaa pääsy ja pääsääntöisesti kokoelmat ovat käytettävissä muillekin kuin korkeakoulujen opiskelijoille ja henkilökunnalle.

Pääsääntöisesti kaikkiin kirjastoihin on vapaa pääsy ja kaikilla on mahdollisuus saada näihin kirjastoihin lainaoikeus. Tosin joidenkin materiaalien suhteen kirjastot rajaavat käyttöoikeuksia aineiston etäkäyttöön, mutta paikallisasiakkaana kaikilla on täsmälleen samat oikeudet.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on näyttää, millä tavoin kirjastot toimivat syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tasa-arvoinen kohtelu ja avoimuus on suomalaisen kirjastolaitoksen kulmakiviä. Vaikka olemme tottuneet Suomessa laadukkaisiin kirjastopalveluihin ja vapaaseen tiedonsaantiin, tuo saavutettavuusdirektiivi kuitenkin omat haasteensa. Tässä kirjoituksessa haluamme myös nostaa esiin Diakonia-ammattikorkeakoulun (Diak) kirjaston näkökulman syrjäytymisen ehkäisyssä.

Diakonia-ammattikorkeakoulun kirjasto on kaikille avoin ja toivottaa tervetulleeksi kaikenlaiset asiakkaat kampuskirjastoihinsa. Diakin kirjasto- ja tietopalvelut palvelevat sekä kampuksilla että verkossa. Diakin kirjaston koelmaan painopistealueita ovat diakonia, sosiaali- ja terveysala, monikulttuurisuus ja tulkkaus.

Kirjaston kokoelmassa heijastuu Diakin yhteiskunnallinen rooli. Diak on monikulttuurinen ja moniuskontoinen. Diakin kristilliset arvot yhdistyvät opetustapaan ja Diakissa halutaan korostaa ihmisen aitoa kohtaamista. Kirjastossa kohtamme asiakkaitamme monin tavoin: asiakaspalvelutiskillä, neuvontatyössä, oppitunneilla ja tiedonhaun työpajoissa. Meillä on pitkäkestoisia asiakassuhteita ja neuvontatyössä asiakas saattaa tuoda hyvinkin oma-kohtaisia kokemuksia vuorovaikutussuhteeseen. Vaikka omatoimiaikaan asiakkaat pärjäävät kirjastossa itseksensä, haluamme asiakaspalvelunaikoina olla asiakkaidemme käytettävissä niin kasvotusten kuin verkossakin. Esimerkiksi kaikille avoimia tiedonhaun työpajoja järjestetään sekä paikan päällä kirjastossa että verkossa.

Kirjastot pyrkivät hankintapolitiikassaan moniarvoiseen kokoelmaan. Myös Diakin kirjaston hankintapolitiikka nojaa samoihin periaatteisiin. Koelmaamme pyrimme hankkimaan kaiken diakoniaan liittyvän suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Aktiivisen seurannan avulla pyrimme ennakoimaan asiakkaiden tiedontarpeita ja vastaamaan niihin. Pääsääntöisesti toteutamme asiakkaiden hankintatoiveet. Näin kaikilla on mahdollisuus yhdessä osallistua Diakin kirjaston kokoelman luomiseen. Asiakkaiden toiveita voivat aivan yhtä hyvin olla kaunokirjalliset teokset kuin tieteelliset tutkimukset.

Digitaalinen kompetenssi ja saavutettavuus

Diakin kirjasto ohjaa asiakkaitaan monipuolisen tutkitun tiedon äärelle. Oikeiden tietolähteiden tunteminen on asiakkaan perusoikeus. Tiedonhaun ohjaus on kirjastotyön tärkeimpiä tehtäviä. Ohjaamme asiakkaitamme niin asiakaspalvelutiskillä kuin opiskelijaryhmille eri opintojaksoilla, joissa teemoina ovat tiedonhaku ja informaatiolukutaito. Kirjastotaitojen oppiminen on osa opiskelijan opiskelupolkua ja on hienoa olla siinä mukana auttaen ja tukien. Haluamme myös olla tukemassa Diakista ja muualta valmistuneita uusia ammattilaisia eli alumneja ja päivittää heidän tiedontarpeitaan työelämässä. Kirjasto on ollut elinikäisen oppimisen puolestapuhuja jo pitkään.

Meitä ympäröivä maailma siirtyy enenevässä määrin digitaalisiin sisältöihin. Puhumme digitaalisesta kompetenssista, kun henkilö kykenee etsimään ja arvioimaan tarvitsemansa tiedon todenperäisyyttä. Muita digitaalisen kompetenssin piirteitä ovat kyky kommunikoida, jakaa ja osallistua digitaalisten kanavien maailmoihin. Myös tietoturvaan ja tietosuojaan liittyvät peruskäsitteet ovat osa digitaalista kompetenssia. Osa kansalaisista voi jäädä, joko tahtoen tai tahtomattaan, näiden digitaalisten ympäristöjen ulkopuolelle eli ihmiset joutuvat digitaaliseen kuiluun. (Gomez, 2017: 7.)

Digitaalisen kompetenssin ohella puhutaan paljon myös saavutettavuudesta. Euroopan laajuinen saavutettavuusdirektiivi edistää kansalaisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia toimia digitaalisten sisältöjen täyttämässä maailmassa. Saavutettavuus voidaan jakaa kahteen alakategoriaan eli tekniseen ja sisällölliseen saavutettavuuteen. Ei riitä pelkästään, että on toimivat tekniset apuvälineet, mutta myös sisällön tulee olla helposti omaksuttavaa ja käytettävää. (Celia, 2019.)

Vaikka verkkopalvelut olisivatkin näennäisesti tasa-arvoisia, on lukuisia erityisryhmiä, joilla ei ole mahdollisuuksia tai edellytyksiä hyödyntää palveluita. Monille myös kynnys niiden käyttämiseen on liian korkea. Esim. selkeä kieli ja ulkoasu voivat jo auttaa asiakasta navigoimaan paremmin sivuilla. Saavutettavuusdirektiivi pyrkii poistamaan näitä esteitä ja toivottavasti lähivuosina esteet vähenevätkin.

Yksi keino digitaalisen kuilun kaventamiseen on kaikkien oikeus käyttää kirjastomme tietokoneita. Muita keinoja syrjäytymisen ehkäisyyn on mm. asiakkaiden mahdollisuus käyttää Celia-äänikirjastoa. Celian palvelut on tarkoitettu asiakkaille, joilla on vaikeuksia lukemisessa. Pyrimme myös kaikessa

kirjaston viestinnässä ja opasteissa selkeäkielisyyteen sekä tiedon saavutettavuuteen. Erilaisiin itsetehtyihin ohjevideoihin olemme myös lisänneet tekstitykset. Osa kirjaston tietokannoista antaa myös mahdollisuuden erilaiseen visuaaliseen tai audiovisuaaliseen aineistonhakuun.

Diakin kirjasto on pitkään tehnyt yhteistyötä Helsingin Klubitalon kanssa. Helsingin Klubitalo on opintoja ja työllistymistä tukeva yhteisö, joka on tarkoitettu mielenterveyden haasteita kohdanneille helsinkiläisille. Klubitalotoiminta tukee muun muassa jäsenien elämänlaatua ja ehkäisee sosiaalista syrjäytymistä. (Helsingin Klubitalo, 2019.)

Diakin kirjasto on tarjonnut vuosien ajan Helsingin Klubitalon jäsenille siirtymävaiheen työpaikkoja. Meillä on työskennellyt yli 20 Helsingin Klubitalon siirtymäyöntekijää. Pestit ovat yleensä puolen vuoden pituisia ja klubitolalaiset antavat arvokkaan lisän kirjaston arjen pyörittämiseen.

Toinen yhteisö, jonka kanssa Diakin kirjasto tekee tiivistä yhteistyötä, on Kehitysvammaliitto. Diakin kirjasto on vastannut Kehitysvammaliiton kirjastopalveluista vuodesta 2017 lähtien.

Yhteinen tila ja osallisuus

Yksilön näkökulmasta osallisuutta on tunne kuulumisesta joukkoon. Osallisuutta on myös mahdollisuus tehdä erilaisia valintoja. Syrjäytyminen on osallisuuden vastakohta: tunne, ettei kuulu joukkoon ja ei ole mahdollisuutta vaikuttaa asioihin valintoja tekemällä. (Hyttinen & Tanskanen, 2018.)

Diakin kirjasto tarjoaa asiakkailleen niin Helsingissä, Oulussa kuin Piekämäellä viihtyisän osallisuuden tilan. Kirjastoon voi tulla lukemaan lehtiä, tekemään yhteisöllistä palapeliä, käyttämään tietokoneita. Kenellä tahansa on mahdollisuus osallistua kirjaston järjestämiin tilaisuuksiin kuten kirjailija- ja kirjoittajatapaamisiin, kirjanäyttelyihin ja kirjaston järjestämiin kilpailuihin. Iltojen omatoimijat myös kannustavat käyttämään kirjastojen tiloja ja työskentelemään.

Lainausautomaatit ja tiedonhaun pisteet on varustettu sähköpöydillä eli liikuntaesteiset voivat myös käyttää niitä. Tänä vuonna Diakin kampuspalvelut, johon myös kirjasto kuuluu, panostaa asiakkaan sujuvaan palvelupolkuun, jonka tavoitteena on saada asiakkaan saamat palvelut entistäkin helpommin lähestyttäväksi.

Tietokantamme DIAK Finna on saavutettavissa missä tahansa vuorokauden ympäri.

Lisätietoa: <https://www.diak.fi/kirjasto/>

Lähteet

- Celia (2019). <https://www.celia.fi/saavutettavuus/> – Viitattu 28.10.2019.
- Findikaattori (2018). <https://findikaattori.fi/fi/85> – Viitattu 28.10.2019.
- Gómez-Hernández, J., Hernández-Pedreño, M., & Romero-Sánchez, E. (2017). Social and digital empowerment of vulnerable library users of the murcia regional library, spain. *El Profesional De La Información*, 26(1), 20–32. doi:10.3145/epi.2017.ene.03 – Viitattu 28.10.2019.
- Helsingin Klubitalo (2019). <http://helsinginklubitalo.org/> – Viitattu 28.10.2019.
- Hyttinen, R. & Tanskanen, I. (2018). Kirjasto osallisuuden ja yhteistyösuhteiden solmu-kohtana. *Informaatiotutkimus*, 37(2). <https://doi.org/10.23978/inf.71159> – Viitattu 28.10.2019.
- L1492/2016 Laki yleisistä kirjastoista. <https://www-edilex-fi.anna.diak.fi/lainsaadanto/20161492> – Viitattu 28.10.2019.
- Tuomi, P. (2016). Reading, libraries and well-being. *Scandinavian Library Quarterly* 2016 : 1–2. <http://slq.nu/wp-content/uploads/2016/06/SLQ-1-2.14.6.pdf> - Viitattu 28.10.2019.

Kirkko-opin näkökulma diakoniaan

Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien & Kjell Nordstokke (toim.)

The Diaconal Church. Oxford: Regnum Books. 2019. 272 s.

Diakonia-oppikirjasarjan kolmas osa käsittelee diakoniaa kirkko-opista eli ekklesiologiasta käsin. Sarjan ensimmäinen osa oli vuonna 2014 julkaistu johdanto diakoniaan ja vuonna 2016 julkaistu toinen osa käsittelee diakoniaa sukupuolen näkökulmasta. Kuten aikaisemmatkin sarjan osat, uusin julkaisu on artikkelikokoelma, jossa on useita kirjoittajia. Toimittajien ydinjoukon muodostavat oslolaisen VID-yliopiston (entinen Diakonhjemmet) opettajat Stephanie Dietrichin johdolla. Suurin osa kirjoittajista tulee luterilaisesta taustasta, joukossa on myös muista protestanttisista traditioista tulleita sekä pari roomalaiskatolista kirjoittajaa. Kirjoittajissa on sekä akateemisia tutkijoita että käytännön työtä tekeviä kokeneita ammattilaisia.

Kirjan johdanto määrittää lyhyesti, miten diakonia-käsite ymmärretään ja miten sitä tullaan kirjassa käyttämään. Määrittämissä yhteydessä viitataan Norjan kirkon määritykseen, joka kertoo diakonian olevan kirkon palvelutehtävä. Kirkkojen maailmanneuvosto puolestaan määrittä diakonian jakamisen, parantamisen (healing) ja tunnustamisen kautta vuonna 1983 pidetyssä Vancouverin yleiskokouksessa. Johdantoa edeltävässä esipuheessa Luterilaisen maailmanliiton pääsihteeri, Martin Junge, täydentää johdannon määrityksiä sanomalla, että diakonia on kirkon todellinen olemus. Tämä Jungen esittämä määrittämis on tärkeä diakoniseen kirkkoon kirkko-opin näkökulmasta.

Kirja sisältää kolme pääosiota, joista ensimmäinen käsittelee diakonista kirkkoa teologiasta käsin. Tämän osion luvut sisältävät analyysiä muuttuvasta ekklesiologiasta, diakonisen kirkkokäsityksen historiallisesta taustasta ja kirkko-käsitteiden taustoista Uudessa testamentissa. Tämän lisäksi teologisessa

osiossa käsitellään kastetta ja ehtoollista diakonisen kirkon itseymmärryksessä. Osion päättää brasilialaisen Wanda Deifeltin luku marginaalissa olevien ekklesiologiasta. Deifelt korostaa eri syistä marginaalissa olevien ihmisten olevan tärkeä osa diakonista kirkkoa.

Toisen osan otsikko ”Lähetettynä maailmaan” sisältää suomalaisen diakoniantutkimuksen näkökulmasta yllättävän vahvan missiologisen korostuksen diakonia-alan oppikirjassa. Kirjoittajakunnalla ja myös julkaisijan taustayhteisöllä, Oxford Centre for Mission Studies, on selkeän missiologinen tausta. Tämän osion ensimmäinen luvun kirjoittaja, tanskalaisyyntyinen, Knud Jørgensen on myös kirjan yksi toimittajista. Jørgensen on linkki julkaisijaan ja hän oli myös toimittamassa kahta edellistä osiota. Jørgensenin luku käsittelee kirkon holistista missiota, jossa sisälähetyksellä, joka hänen melko perinteisen määritelmänsä mukaan sisältää diakonian ja evankelioinnin, on oma tärkeä roolinsa. Tämän aloitusluvun lisäksi osio sisältää analyysiä erilaisista ekkumeenisista dokumenteista ja niiden vaikutuksesta diakonisen kirkon ymmärryksessä. Tämän lisäksi esitellään convivialityn eli yhdessä elämisen taidon käsite ja analysoidaan kirkkoa tunnustuksen tilana norjalaisen seurakunnan diakoniatyön kautta.

Kirjan kolmas osio sisältää kontekstuaalista reflektiota diakonisesta kirkosta. Tämä osio on melko epämääräinen sekoitus tapausraportteja eri konteksteista ja kirkkoperinteistä sekä analyysiä diakoniasta johtajuuden ja toiminnan kautta, mutta ei sisällä yhdistävää kontekstuaalisen teologian ymmärrystä. Yhdistävänä tekijänä tämän osion luvuissa on, toisen osion missiologisesta korostuksesta poiketen, ajatus sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta diakonian ytimenä.

Kirjaa oli mukava lukea, mutta jos en olisi tuntenut useiden kirjoittajien aikaisempia tekstejä aiheista tai jos en olisi tuntenut analyysin kohteena olevia dokumentteja ja konteksteja, olisi lukeminen ollut haasteellista. Ensimmäinen teologisia taustoja kartoittava osio on selkeä oma kokonaisuutensa ja mielestäni kirjan ehdottomasti parasta antia, mutta toisen ja kolmannen osan jako ei ole kovinkaan toimiva. Kirjan luvut ovat ilmeisesti pyydettyjä lukuja, ainakaan johdannossa ei kerrota, että taustalla olisi ollut aihetta käsitellyttä konferenssia tai avointa kirjoituspyyntöä. Kirjan toimitusvaiheessa olisi ollut hyödyllistä pyytää kirjoittajia fokusoimaan tarkemmin diakoniseen kirkkoon ekklesiologian näkökulmasta.

Nimitän kirjaa oppikirjaksi, koska sitä se on kirjoituksen yleisluontoisen näkökulman ja tason perusteella. Ollakseen varteenotettava tutkimus diakonian teologiasta kirkko-opin näkökulmasta, tulisi kirjan analyysin mennä paljon nykyistä syvemmälle ja aihepiirin olla selkeästi fokuoituneempi. Peruskurssikirjaksi ajattelen, että kirja on haastava ja se sopisikin paremmin kandidivaiheen loppupuolelle tai maisteriopintoihin. Lukijalta vaaditaan diakonian ja systemaattisen teologian sekä vielä missiologian perusteiden tunte-
musta, jotta hän pysyy eri teemoissa mukana.

Auli Vähäkangas

Puheenvuoro ihmisen arvokkuuden huomioimisen puolesta

Juhani Mattila

Nöyryytys – Arvokkuuden kokemuksen menettämisestä ja uudelleen löytämisestä. Helsinki: Kirjapaja. 2017. 228 s.

Nöyryyttäminen on toisen alentamista ja hänen arvokkuutensa kyseenalaistamista. Kirjassaan *Nöyryytys – Arvokkuuden kokemuksen menettämisestä ja uudelleen löytämisestä* Juhani Mattila kuvaa monenlaisia nöyryyttämisen tapoja, jotka liittyvät kiinteästi kulttuuriimme. Huumorin nimissä pilkataan esimerkiksi tiettyä kansanryhmää, ammattikuntaa tai sukupuolta. Tätä pidetään usein niin normaalina, että huumoriin sisältyvää nöyryyttämistä on vaikea nähdä. Lasta nöyryyttävää kasvatusta on perusteltu liiallisen omapäisyyden kitkemisellä. Työttömiä ja sosiaaliturvan varassa eläviä nimitetään työnvieroksujiksi ja asunnottomia ihmisroskaksi. Toisaalta sama arvon alentamisen mekanismi vaikuttaa, kun itsensä vertaaminen mainosten ja aikakauslehtien ihannetodellisuuteen synnyttää häpeää ja saa tuntemaan huonommuutta. Tarkoituksellinen nöyryyttäminen voi ilmetä epäsuorina sanallisina ilmaisuina, äänenpainoina tai ohimenevinä ilmeinä, joiden viestinä on: ”Lapsellista. Naurettavaa. Typerää.” Nöyryyttämistä ovat myös koulu- ja työpaikkakiusaaminen, rasismi ja muu syrjintä, seksuaalinen häirintä ja netin vihapuheet. Lapselle nöyryyttävää on jo pelkästään se, ettei vanhempi huomioi hänen tarpeitaan.

Nöyryytyksessä on Mattilan mukaan kyse arvokkuuden kokemuksen menettämisestä, joka on useimmiten sidoksissa muihin ihmisiin. Ihmisen mieli on riippuvainen toisten huomiosta ja välittämisestä. Kun ihminen kokee, että hänet huomataan ja hänestä välitetään, hän kokee itsensä arvokkaaksi. Nöyryyttävä kokemus taas johtuu siitä, että nämä perustarpeet eivät täyty. Ihmiselle ei riitä, että hän itse rakastaa itseään. Vaikka hän eläisi vailla kontakteja muihin, ovat muut mukana mielikuvissa ja muistoissa.

Juhani Mattila on koulutukseltaan psykiatri ja psykoanalyttikko, ja hän

viittaa kirjassaan psykoanalyttiseen teoriaan. Mattilan mukaan nöyryytyksen kokemuksista seuraavassa ahdistuksessa on kyse samasta ilmiöstä, josta jo psykoanalyysin klassikot Sigmund Freud ja Heinz Kohut kirjoittivat. Koska esimerkiksi kastroatioahdistus on kuitenkin nykykatsannossa sanana kummallinen ja harhaanjohtava, kirjoittaa Mattila mieluummin nöyryytyksistä. Nöyryytysten aiheuttamat traumat rikkovat ihmisen minuutta ja jättävät syvän muistijäljen. Ihminen pelkää uusia nöyryytyksiä ja alkaa välttää asioita ja tilanteita, jotka voisivat johtaa uuteen nöyryytykseen. Menneet nöyryytykset myös palaavat kummittelemaan ja vaikeuttavat selviytymistä vaikeista tilanteista.

Mattila korostaa, että ihmisen mieli on hauras ja että nöyryytyksillä sekä nöyryytysten pelolla voi olla ihmisille hyvin vakavat seuraukset. Joskus yksittäinen, toisen silmissä merkityksettömältä vaikuttava nöyryytys voi laukaista vaikean masennuksen, jos se osuu riittävän arkaan paikkaan. Mielessä kummittelevat nöyryytykset ja uusien nöyryytysten pelko estävät ihmistä toteuttamasta itseään ja omia mahdollisuuksiaan. Ne voivat viedä hänen työkykynsä ja elämänhalunsa pitkäksi aikaa, ja niillä voi olla koko elämän kulkua radikaalisti suuntaavia vaikutuksia. Mattila näkee, että nöyryytyksen kokemukset ovat useimpien mielenterveyden häiriöiden taustalla.

Nöyryyttämisen kierre voidaan Mattilan mukaan katkaista ongelmien tiedostamisella. Hän viittaa Sigmund Freudin ajatukseen: Ihminen toistaa sitä, mitä hän ei voi muistaa. Ihminen jatkaa nöyryyttämisen kulttuurin toteuttamista ja siirtämistä seuraavalle sukupolvelle, jos hän ei ymmärrä ja ota todesta itse kokemiaan nöyryytyksiä. Koska traumaattisia kokemuksia ei ole mukava muistella, on usein helpompaa kullata muistot ja ajatella, että kaikki oli lapsuudessa ihan tavallista ja normaalia. Kulttuuri, johon on kasvanut sisään, on yhtä luonnollinen ja itsestään selvä kuin lapsena opittu äidinkieli. Läheisyyden ja myötätunnon puutetta ei voi ymmärtää ennen kuin on kokenut niitä itse. Ihminen voi muuttua, kun hän tiedostaa kulttuuriperintönä saamansa taipumuksen nöyryyttää.

Nöyryytykseen voi kuitenkin Mattilan mukaan sisältyä myös myönteinen puoli, jota on vaikea nähdä, kun tuntuu pahalta. Jos esimerkiksi ihminen on elämässään aina pelkästään onnistunut, on hän saattanut ajautua liiallisen ylemmydentunteen valtaan. Tällaisessa tilanteessa koettu nöyryytys, esimerkiksi julkinen epäonnistuminen tärkeäksi koetussa asiassa, saattaa vetää ihmi-

sen takaisin maan pinnalle tasavertaiseksi muiden joukkoon. Ikävä kokemus voi kääntyä voitoksi, jos se saa ihmisen korjaamaan käsityksiään ja muuttamaan suuntaa.

Kirja on puheenvuoro ihmisiä arvostavamman kulttuurin puolesta. Se ei ole akateeminen oppikirja eikä se avaa systemaattisesti ajatusten taustalla vallitsevaa teoreettista viitekehystä. Mattila ei myöskään perustele väitteitään tutkimuksella, vaan saamme luottaa hänen psykoanalyytikon praktiikassa hankkimaansa asiantuntemukseen. Sen sijaan kirjassa on valtava määrä osuvia huomioita, jotka avaavat silmiä huomaamaan nöyryyttäviä tilanteita ja käytäntöjä. Ehkä johtuen aiheen moniulotteisuudesta, huomiot eivät kuitenkaan jäsenny selkeäksi järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi aivan parhaalla mahdollisella tavalla. Olisin kaivannut kirjaan viitteitä teoreettiseen kirjallisuuteen ja systemaattisempaa otetta mielenterveyden häiriöiden taustalla vallitsevien mekanismien tarkasteluun.

Jari Ikonen

Kirsti Ellilän romaanissa *Lepra* suuret elämänkysymykset ja arki tasapainottavat toisiaan

Kirsti Ellilä

Lepra. Helsinki: Arktinen Banaani. 2019. 304 s.

Kirsti Ellilän romaanissa *Lepra* eletään 1920-lukua, kun diakonissasisar Matilda ottaa johtoonsa Orivedellä historiallisestikin toimineen lepra-sairaalan. Kärsimys ei ole Matildalle uusi tuttavuus, sillä hän on työskennellyt aikaisemmin vankileirillä. Leprassa on kuitenkin omat erityiset piirteensä niin sairautena kuin yhteisön näkökulmasta.

Koska lepra on pelätty sairaus, parantolassa eletään muusta yhteisöstä erillistä elämää. Tavanomaisesti elämään kuuluvat asiat, kuten esimerkiksi rakkaussuhteet, eivät ole asukkaille sallittuja. Lepran sosiaaliseen merkitykseen liittyvä toiseus ja yksilöllisyyden murentuminen ilmenevät siinä, että teos ei erityisemmin syvenny asukkaiden tarinoihin ja persooniin. Vaikka tämä asetus havainnollistaa tehokkaasti aikaisten suhtautumista sairauteen ja potilaiden ihmisyyden riistämistä, olisi tarinallisempi näkökulma välittänyt konkreettisemmän kuvan sairaudesta ja luonut teokseen syvemmän tunne-
maiseman.

Vastapainona toiseuden näkökulmaan kirjailija nostaa kuitenkin esiin nuoren naisen, Aunen, joka rikkoo leprapotilaalle sopivaksi nähtyä roolia aiheuttaen konflikteja ja haastaen vallitsevia asenteita. Tätä kautta Ellilä käsittelee diakonian kentässä edelleenkin ajankohtaista kysymystä siitä, mitä lausumattomia odotuksia auttaminen sisältää autettavaa kohtaan.

Ellilän teoksessa suuret elämänkysymykset ja arki kutoutuvat yhteen diakonissan kutsumuksessa, joka vaati naisilta myös uhrauksia, kuten perheen perustamisesta luopumista. Tämän naisnäkökulman kautta kirjailija käsittelee ihmisen sitoutumista johonkin itseä suurempaan, joka tuo elämään merkityksellisuuden kokemuksen. Teoksen vahvuutena on sopiva rytmitys suurten elämänkysymysten ja arjen toimien välillä: kärsimyksen ongelma jää vastausta

vaille, mutta lähimmäisen kärsimyksen on silti vastattava. Lukukokemus oli puhutteleva, mutta ei liian raskas. Suosittelen kirjaa ihmisten parissa kutsu-
mustyötä tekeville tai sitä muuten pohtiville, luettavaksi myös arjen toimien
keskellä.

Jonna Ojalampi

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Tekstit lähetetään Diakonian tutkimus -aikakauskirjaan sähköisen julkaisualustan kautta osoitteessa <http://journal.fi/dt>, jonka käyttämiseen löytyvät ohjeet osoitteesta <http://dts.fi/aikakauskirja>. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijänpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää tekstinsä mukaan erillinen tiedosto, joka sisältää seuraavat kirjoittajatiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvittävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja artikkelin julkaisemisesta. Artikkelikäsi kirjoitus ei saa sisältää kirjoittajan henkilöllisyyden paljastavia tietoja. Käsi kirjoitukseen on liitettävä noin sadan sanan mittaiset suomen- ja englanninkieliset tiivistelmät tekstistä. Englanninkielinen tiivistelmä tulee tarkistuttaa kielentarkistajalla ennen artikkelin tarjoamista. Tutkimusartikkelin laajuus on korkeintaan 40 000 merkkiä (sisältään välilyönit ja kirjallisuusluettelon). Laajemmista artikkeleista on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys. Kirjoitusten merkintämäärä on korkeintaan 10 000 merkkiä, ellei toimituksen kanssa toisin sovita.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analysissa enintään 8000 merkkiä.

Kirjoitusohjeet

Tekstit lähetetään doc- tai docx-muodossa. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsikot ovat omilla riveillään. Älä käytä tyyliasetuksia. Jos tekstisi on referee-arvioon etenevä artikkeli, kirjoita se siten, ettei henkilöllisyytesi paljastu. Älä esimerkiksi sisällytä kirjoittajietojasi siihen tiedostoon, jonka on tarkoitus edetä arviointiin.

Viitteiden sekä kirjallisuus- ja lähdeluettelon tyylinä on APA 6 (American Psychological Association 6th edition) Suomen oloihin sovellettuina. Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkittään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä tarvittaessa viittaus sivunumeroon seuraavasti: (Niemelä, 2015:12, 120–122). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkittään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkittään molempien sukunimet (Malkavaara & Ryökäs, 2015:114–115) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Kääriäinen ym., 2009). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkittään yhteisö nimi ja painovuosi (Kirkkohallitus, 2009). Viitattaessa useampaan teokseen viitteet erotetaan toisistaan puolipisteellä (Ikonen, 2015; Kääriäinen ym., 2009). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel-muotoisina.

Lähteet merkittään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän sukunimi ja etunimen ensimmäinen kirjain, julkaisuvuosi, teoksen nimi kursivilla, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Ikonen, T. (2015). *Kirkko muukalaisen asialla: Kansainvälinen diakonia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hiippakunta- ja keskushallinnossa 1993–2004*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Kokoomateoksen osat merkittään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon seuraavasti: Malkavaara, M. (2002). Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi. Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan. – V. Mäkinen (toim.), *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Jyväskylä: Atena, 283–312. Aikakauslehtiartikkelit merkittään seuraavasti: Kleiven, T. (2015). Empirical diaconal research and normativity: A discussion about methodology in diaconal science illustrated by the term 'phronesis' and the understanding of power. *Diaconia. Journal for the Study of Christian Social Practice*, 6(1), 43–60. Internetlähteiden merkinnässä noudatetaan seuraavaa tapaa: Mäkinen, V. (2015). Pääkirjoitus: Köyhyys, syrjäytyminen ja huono-osaisuus. *Teologia.fi*, (3). <https://www.teologia.fi/component/content/article?id=1265:paekkirjoitus-koeyhyys-syrjaeytyminen-ja-huono-osaisuus> – Viitattu 18.12.2015.

Pääkirjoitus

Björn Vikström Vieraanvarainen kirkko

Artikkelit

Miia Kontro Laupeudenteko vai ihmisyyden haaksirikko:
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eutanasiakeskustelun
diskurssit 2011–2017

Irene Roivainen Seurakuntadiakonia uudistuvan
sosiaalityön kumppanina

Kirjoitukset

Anna Sofia Salonen, Tuomo Laihiala, Maria Ohisalo
Ruoka-avusta tarvitaan ajantasaista ja avun asiakkaiden
näkökulmat huomioivaa tutkimustietoa

Kari Latvus Diakonia kaipaa uutta kertomusta

Johanna Lehmusmies Diakoniatyöntekijöiden joukkopako
– Mitä seurakunnissa tapahtuu?

Tarja Huttunen Elämää kuormittavat ja kannattelevat tekijät
yli 80-vuotiailla naisilla

Markku Hiltunen, Helena Kankuri Kirjasto syrjäytymistä
vastaan

Kirjallisuus

Stephanie Dietrich, Knud Jørgensen, Kari Karsrud Korslien
& Kjell Nordstokke (toim.): The Diaconal Church
(Auli Vähäkangas)

Juhani Mattila: Nöyryytys – Arvokkuuden kokemuksen
menettämisestä ja uudelleen löytämisestä (Jari Ikonen)

Kirsti Ellilä: Lepra (Jonna Ojalampi)

Diakonian tutkimus
e-julkaisuna osoitteessa
www.dts.fi